Enciklike pape Pija XI.

za moralno-socijalni preporod društva.

Dr. Andrija Živković.

(Nastavak)

10. Enciklika[82] »Casti conubii« (od 31. XII. 1930.)

O kršćanskom braku.

Enciklikom o kršćanskom braku[83] iznenadio je Pijo XI. kršćanski svijet. Ne samo radi toga, što je ona po važnosti, po vanrednoj obradbi i unutarnjoj svojoj vrijednosti ravna prvoj njegovoj enciklici »Ubi arcano«, nego i radi toga, što je nitko nije očekivao. Vidi se to iz papinog govora uoči Božića god. 1930. kardinalima i prelatima rimske kurije, gdje ju je sv. Otac navijestio. Iz tih se riječi razabire i osobita važnost, što joj pridaje baš za vrijeme u kojem živimo.[84] U doba, gdje se mnogo govori o miru među narodima i gdje je doista mir

[82] AAS, XXII (1930), n. 13. str. 539—592.

[83] Moja je namjera bila, da završim s enciklikom o sv. Augustinu. To sam izrično i naveo na koncu njezinog izlaganja. Međutim je o Božiću najavljena nova enciklika, koja eminentno potcrtava baš ono gledište, s kojega ja promatram i ističem enciklički razasute misli i nastojanja pape Pija XI. Nije moguće zato, da izostavim ovu enckliku o braku, pa da u zaokruženom prikazu sviju papinih dosadanjih enciklika uzmanjka ona, koja i za moralni i za socijalni preporod društva ima prvotnu važnost. Ona se doista postavlja kao kruna svemu nastojanju Pija XI. za obnovu savremenog društvenog života.

[84] »Sarà un enciclica di sogetto importantissimo e che interessa quant' altro mai la famiglia, gli stati, anzi l' umanita intera; un argomento di perene attualità, attualità, che oggi presenta aspetti quanto mai lacrimevoli e preocupanti; tanto preocupanti da farci ritenere in coscienza il nostro intervento non soltanto opportuno e necessario, ma anche urgente. E evidente, che per la sua gravità ed importanza essa ha neccessariamente richiesto una lunga meditazione e preparazione ed aveva già fatto molto cammino nel nostro spirito ancor prima che un connubio regale venisse a renderla e più opportuna e più necessaria che gia non la facessero le condizioni generali del mondo«. AAS XXII (1930) n. 13. str. 537.

potreban za razvoj i napredak kako moralni, tako materijalni svega čovječanstva, neke podzemne sile, daleko od Boga i od Crkve, ometaju taj rad. Kao za ruglo svemu svijetu: dok pričaju o miru, izgrađuju i usavršuju svoju oružanu snagu. Jedni drugima ne vjeruju. Svi mi to gledamo na svoje oči, ali svi ne razumijemo toga postupka. Razumiju ga samo oni, koji znadu, da mira među narodima ne će i ne može biti, gdje nema ljubavi. A ljubav je Božja kćerka. Da se narodi uspješno uzmognu odhrvati rasulu i propasti, morali bi svim sredstvima onemogućiti i uništiti razmahanu protisocijalnu i protuvjersku propagandu. Dati Bogu, što je Božje u čitavom javnom i privatnom životu. Staviti svoj privatni, društveni i politički rad pod zaštitu Stvoritelja svijeta i života, te se vladati prema njegovim naravnim i pozitivnim zakonima.

Ali o tom nema govora! Države srću u svoju propast, kamo ih vode slijepi državnici. Javni se život naroda odvija bez obzira na prava, što ih ima Bog na naš život. Svi gledaju s užasom na boljševičku neman, koja im prijeti propašću, ali ništa ne poduzimaju, da onemoguće razvoj boljševičkih ideja u svojim državama. Misle, da su se ogradili od prodiranja boljševizma, ako progone organizirane domaće komuniste, ako paze i sprečavaju agitaciju u tom smjeru, zabranjujući njihove novine, knjige i propagandu. I dok to rade i brižno provode, dotle im domaći njihovi ljudi, neorganizirani komuniste, namješteni u državnoj službi, pišu knjige, prožete potenciranim boljševičkim duhom, gdje razvijaju principe, što ruše svaki državni poredak, stvaraju i odgajaju duhove, koji jedva čekaju da nastupi čas izgradnje i napretka onako, kako se danas provodi u Rusiji. Ono, što se zove kod nas »javno mnijenje«, ne vidi, gdje treba postaviti sjekiru, da se zlo iskorijeni. Ne uviđa otkud prijeti propast i ne zna, kako joj se jedino može izbjeći. To je prokletstvo otpada od Boga i od vjere! Duhovna i duševna sljepoća našeg društva.

U tu tamu evo ponovno unosi vrhovni poglavar naše Crkve luč svjetla. Podiže svoj glas i upozorava:

»Iz iskustva znamo, da je nepokolebiva stalnost brakova najobilatiji izvor poštenog života i neokaljanog ćudoreda; pa ako se u tomu sačuva red, spas je države u sigurnosti: takova je država, kakove su obitelji i ljudi, koji je sačinjavaju. Iz njih ona sastoji kao tijelo iz udova. Oni dakle, koji odvažno brane nepovredivu stalnost braka

imaju najveću zaslugu koliko za posebno dobro žena i djece, toliko za opće dobro ljudskoga društva.«[85]

Odgojite, veli Pijo XI., dobre državljane i osigurali ste svoje državne organizacije. A dobre vam državljane odgajaju samo dobre obitelji.[86] Valjanih pak i čestitih obitelji nema tamo, gdje se visoko ne poštiva svetinja kršćanskog braka.

Otud ovoj enciklici ogromna važnost. Ona nije jedan dokumenat, koji se omeđuje na pripadnike katoličke Crkve, a upozorava, upućuje i veže samo njihove savjesti. Ona je dokumenat općeg značenja i općenite vrijednosti, kojemu nitko ne može poreći duboki zahvat u čitav savremeni društveni život.[87] Istina, enciklika se u prvom redu obraća pripadnicima katoličke Crkve, jer ni kod njih ne stoji brak svagdje na onoj pravoj visini. Ali preko njih želi papa upozoriti na razorno shvaćanje i stanje braka uopće, a na zablude onih, koji mu svijesno i namjerice podrezuju korijen, napose. Nalaže doduše, biskupima da pouče tamo, gdje treba o pravoj naravi, cijeni, prednostima i blagodatima kršćanskoga braka. No taj glas veže jednako svakog svijesnog katolika, a pogotovo javnog radnika, djelovao on riječju ili perom. Kad znamo, koliko je u svijetu neznanje i nepoznavanje božjih zapovijedi i božjih stvari; koliko se razmahala drzovitost i oholost ljudskog duha, prezirući sve, što sjeća na Boga i njegovu Crkvu; kolika li je napokon praktična otuđenost od kršćanskog života, svijesno prestupanje i kidanje bračnog veza, onda nas ne smije čuditi, da je sv. Ocu toliko stalo, da ne ostavi netaknutim ni jednog pitanja, koje je u vezi s kršćanskim shvaćanjem braka.

Enciklika ima 3 dijela. Prvi izlaže: što je i kakav je pravi kršćanski brak, naročito koja je i kolika dobra Bog dao pravoj ženidbi. Drugi dio iznosi crnu sliku: što se sve čini i kako se sve krši ova božanska uredba, baš u naše dane. Treći dio upozoruje na sredstva, kojima se velika i pogubna zla dadu

[85] AAS XXII (1930) n. 13. str. 554.

[86] O tomu, da dobre državljane nije u stanju odgojiti država, nego obitelj, donio je Pijo XI. nepobitne dokaze u enciklici »Divini illius magistri« (od 31. XII. 1929.) o kršćanskom odgoju mladeži. Vidi str. 70. i sl.

[87] To izrično priznaje beogradska »Politika« (od 7. II. 1931.). Iz izvještaja toga lista vidi se, koliki je utisak učinila ova enciklika među pravoslavnima. Daje pravo Piju XI., kad u obranu braka podiže svoj glas protiv svih modernih tekovina, koje ga sistematski razaraju.

ukloniti i ženidbi povratiti dužno poštovanje. Iz obilja ovog dragocjenog materijala mi ćemo iznijeti samo ono, što za naše vrijeme ima osobitu važnost, a što je ujedno kadro učvrstiti naše dosadanje izvode o preporodnom radu Pija XI.

I. Kakova dobra nosi sobom kršćanski brak?

Sv. Augustin je kratko, a jezgrovito naznačio dobra braka s tri riječi: djeca, vjernost, sakramenat.[88] Prema toj razdiobi polazi enciklika u svom izlaganju. Sva tri elementa pravog braka imaju prvenstveno moralnu, a potom i socijalnu važnost, koja u naše doba otskače na osobiti način.

1. O dužnosti, da roditelji **rađaju djecu** u braku — ne bi doista smjelo biti ni govora. I ne bi ga bilo, da ljudi tu instituciju ne nastoje izigrati. Ali ovdje nije riječ o dužnosti, nego o djeci kao jednomu d o b r u ženidbe, koje stoji na prvom mjestu. I nema sumnje: u pravoj su kršćanskoj obitelji djeca doista jedno dobro, jedan dar božji. Tako o svojoj djeci govore i otac i mati, prenoseći radost svoju u duše svojih potomaka. Naći ćete još takovih obitelji i ako im je danas broj spao na minimum. Zato je na mjestu, da Pijo XI. potsjeti kršćane roditelje:

»Neka osim toga kršćanski roditelji razumiju, da nijesu određeni samo za rasprostranjivanje i održanje ljudskog roda na zemlji niti, šta više, samo da odgajaju kakovegod poštivaoce pravoga Boga, n e g o d a r a- đ a j u p o d m l a d a k C r k v i K r i s t o v o j, da donose na svijet »građane Svetih« i »ukućane Božje« kako bi se sve većma množio puk, predan poštivanju Boga i Spasa našega«.

U toj se misli odrazuje visoko moralno, gotovo neko sveto poimanje ženidbe. Duboko bi ga trebalo usaditi u srca vjernika. Ako ga shvate i razumiju, obuzet će ih »neko uzvišeno i utješljivo ganuće« i njihov će ponos rasti, Njihova radost i veselje smanjit će za polovicu teret i brige, što ih brak sobom donosi. Ali koliko je krasna ova misao, toliko je tužna i crna ona, što nam se nameće, kad pogledamo na realnost oko sebe. Silan je broj onih, koji niti mare za broj »građana svetih« i »ukućana Božjih«, niti za podmladak i porast svoga roda, a još manje za rasprostranjivanje čovječanstva. Sve je to njima deveta briga. Oni imaju pred očima samo sebe i ugod-

[88] Sv. Augustin: De bono coningali c. 24. n. 32.

nost svoga života. Što manje rada, što manje tereta, a što više uživanja — to je norma njihovog života. Ako po njoj dođu u sukob s naravnim ili pozitivnim moralnim zakonom, nijesu ni časak u dvojbi, da zakon treba obići ili naprosto prestupiti. I tako gledate obitelji, koje nemaju djece uopće ili koje imadu jedno, najviše dvoje. To su od reda t. zv. inteligentniji slojevi, dakle stanovništvo gradova i trgovišta. Seosko stanovništvo počinje da ih nasljeđuje[89] i poći će sasvim tragom gradskog stanovništva, ako se pravovremeno ne nađe načina, da se zaustavi ovo zlo, koje mu prijeti uništenjem.

2. Bračna **vjernost,** kao drugo dobro, nije nikakova osebitost kršćanskog braka, nego braka kao institucije naravnog zakona. Narušivanje ovoga bračnog ugovora smatralo se uvijek prestupkom jače vrsti. Bilo je mnogo zastranjenja i iskrivljivanja ovoga zakona u povijesti ljudskoga roda. Ali Krist je konačno razbio sve sumnje i odsudio sve nastranosti. Monogamijski brak ima da veže jednoga muškarca uz jednu ženu, bez ikakove iznimke. Ni misao, ni želja[90] ne smiju narušiti svetosti ove zajednice. Naročito naglasuje sv. Otac:

»Bračna vjernost zahtijeva osim toga, da muž i žena budu svezani nekom osobitom, svetom i čistom ljubavlju: da se ne ljube međusobno kao preljubnici, nego kao što je Krist volio Crkvu... O ljubavi dakle velimo, da nije osnovana samo na tjelesnoj sklonosti, koja brzo prolazi, niti samo u laskavim riječima. Ona je postavljena i na dubokom čuvstvovanju duše i zasvjedočena vanjskim činom — ako je istina da mora pokazati djelo, tko hoće dokazati ljubav...«

Ako se dakle brak ne uzme u užem smislu t. j. kao jedna naročita institucija za rađanje i odgajanje djece, nego u širem smislu t. j. u koliko je on jedna zajednica dvaju bića, jedno

---

[89] Prošlogodišnje raspravljanje o »bijeloj kugi«, naročito u Slavoniji, pokazalo je, da je sve traženje uzroka ovom stanju u jednom dijelu našega naroda samo posao onih, koji ispravno ne gledaju. Za dušobrižnika je odmah jasno, da se vjerski jake i svijesne obitelji ne mogu sklonuti nikakovim, a najmanje materijalnim razlozima, da u ovako teškoj stvari gaze Božji zakon. Slavonija nije zemlja, gdje se gladuje, pa ni u ovo današnje teško doba. Ali je Slavonija naslijedila puno zla, što su u nju unijeli dijelom stranci, a dijelom domaći, još od vremena granice. I zato je samo jedan put, da se opet svede natalitet na normalu: intenzivni dušobrižnički vjerski i socijalni rad na župama. Najbolje polje za blagotvorni pozitivni razmah katoličke akcije, kojoj su kod nas napravili formule i sheme, ali joj nijesu znali unijeti ni udahnuti života.

[90] Mt. 5, 28.

drugarsko uzajamno provođenje života, onda ljubav, koja je osnovicom tomu životu, mora dovoditi bračne drugove do međusobnog pomaganja i u duševnom pogledu. Oni će u sebi izgrađivati i usavršavati unutrašnjega čovjeka i tako jedan drugomu pomagati, da se što više i uspješnije približe konačnoj svrhi. Enciklika to naziva: »uzajamno unutarnje izgrađivanje«.[91]

Taj će uspjeh dakako polučiti samo onaj brak, kojemu je sveta riječ apostola Pavla: »Muževi ljubite svoje žene, kako je Krist ljubio Crkvu (Efežanima 5, 25). Ne zatvaramo oči pred silnim poteškoćama, što se u prvom redu s psihološkog gledišta dižu u dugotrajnom ovakovom bračnom životu; znamo za mučeničko podnašanje pojedinih bračnih drugova u slučaju naslijeđene ili zadobivene bolesti; znamo i za slučajeve sterilnosti ili impotencije, strastvenoj odanosti kakovoj mani (karte, šport, moda). Ali znamo, da je ljubav jača od svega! Ako je dakle ljubavi — bit će i blagoslova! Pogotovo ondje, gdje žena spoznaje i priznaje svoj odnos prema mužu, koji joj diktira sama narav. Sv. Augustin ga zove: red ljubavi.

»Ovaj red obuhvaća prvenstvo muža pred ženom i djecom, te sa strane žene spremu i dragovoljnu podvrženost i pokoravanje, koje Apostol preporučuje ovim riječima: Žene neka budu podložne svojim muževima kao Gospodinu; jer muž je glava žene kao što je Krist glava Crkve (Efež. 5, 22). Ovo pokoravanje ne niječe niti otima slobode, koja ženi pripada radi odličja ljudske osobe jednako kao i radi njezinih plemenitih dužnosti kao supruge, majke i drugarice... Ali zato ono zabranjuje onu pretjeranu slobodu, koja ne mari za dobra obitelji, zabranjuje dijeliti srce od glave, jer to cijelom tijelu donosi silnu štetu i neposrednu opasnost propadanja. Ako je naime muž glava, žena je srce. I kao što on drži prvenstvo upravljanja, tako ona može i mora sebi prisvajati prvenstvo ljubavi.«

U naše doba rasklimanoga obiteljskog života — pravi je uzrok toj nemiloj pojavi: pretjerana sloboda kod žena. Što li će pak sve biti od ovog naraštaja, koji gledamo, kako pred našim očima razuzdano provodi mladost, provodeći u

---

[91] »Haec mutua coniugum interior conformatio, hoc assiduum sese invicem perficiendi studium verissima quadam ratione, ut docet Catechismus Romanus, etiam primaria matrimonii causa et ratio dici potest, si tamen matrimonium non pressius ut institutum ad prolem rite procreandam educandamque, sed latius ut totius vitae communio, consuetudo, societas accipiatur« AAS, l. c. pag. 549.

djelo neprirodnu ravnopravnost žene s muškarcem! Nikad Crkva nije zapostavljala položaja žene. Ona ga je uvijek mudro i obzirno podređivala položaju muža, ostavljajući ženi slobodu u krugu njezinog naravnog poziva. U novije doba, kad je život prilično izmijenjen, Crkva je izašla u susret opravdanim zahtjevima ženskog svijeta za pravima na polju javnog socijalnog djelovanja prema novim prilikama, ali se s pravom suprotstavila pretjeranoj težnji za emancipacijom.

U ovom je pogledu od nedogledne važnosti po čitav socijalni život ispravan odgoj ženskoga svijeta. Na nj treba paziti po gradovima kao i po selima. Nije tu dostatna sama Crkva sa svojim raznovrsnim pobožnostima i priredbama. Treba još naročitog individualnog i pozitivnog zahvata u psihu ženske omladine.[92] Ali ni udane žene ne smiju ostati pripuštene sebi samima. Možda su onda opasnosti za njih još i veće. Organizacije katoličkog karaktera mogu tu da spase situaciju.[93]

3. — Treće dobro kršćanske ženidbe jest njezina **nerazrješivost.** Priznati valja, da će se do shvaćanja o velikoj vrijednosti ovoga dobra kršćanske ženidbe vinuti opet samo oni, koji svijesno stupaju u bračnu zajednicu, nošeni mišlju sv. Pavla apostola o vezi između Krista i Crkve. Do vijeka se ne će Krist od Crkve rastavljati; trajan dakle do smrti ima biti bračni vez. »Što je Bog sastavio, neka čovjek ne rastavlja!«

Pa makar da je čak u izabranom narodu izraelskom Mojsije dozvolio otpuštanje žena s posebnih razloga, Krist je tu povlasticu ukinuo. Dao je ženidbi prvotnu snagu i čvrstoću, koja je dana prvoj ženidbi, prvoga bračnoga para ljudi. Iz ove

---

[92] To je poglavlje za sebe, o kojemu nije moguće ovdje naročito raspravljati. Stoji činjenica, da su dobro odgojene ženske generacije, najbolji bedem protiv širenja bezvjerstva u širokim slojevima. Odgajanje žena za apostolski rad, osobito na karitativnom i prosvjetnom polju mora donijeti sigurne uspjehe.

[93] Za naše smo prilike imali vrlo dobru organizaciju »Hrvatskih Orlica«. Pošto je njihovo djelovanje obustavljeno odredbom vlasti, nadomještuje ju donekle organizacija »Križarica«. Pored »Marijinih kongregacija« i »Trećeg reda«, valja raditi na širenju organizacije »Križarica«. Za udane žene valja skrbiti u organizaciji »Kršćanskih majki«. Ta vrst organizacije još nije kod nas dosta razvijena. Na njoj, kao na organizacionom katoličkom radu uopće, zapinje u prvom redu radi pomanjkanja dostatnoga broja svećenika u svim našim biskupijama. Kad svećenik-župnik bude uza svog pomoćnika odterećen, moći će se i na ovom polju jače zahvatiti.

se činjenice s jedne strane vidi, kolika je teškoća i teret u nerazrješivosti braka, a s druge strane koliko je od njega veća blagodat kako za pojedinca, tako za opće socijalno dobro. Onu prvu stranu t. j. teret poradi nerazrješivosti u slučajevima neharmoničnosti ili čak nemogućnosti zajedničkoga života, potcrtavaju svi, koji se ne naslanjaju na katoličku Crkvu. Sve kršćanske zajednice, osim rimokatoličke Crkve, rastavljaju brakove, ako ima zato ikakovog dostatnog razloga. A za brak u katoličkoj Crkvi sklopljen vrijedi propis, da ga samo smrt može rastaviti.[94]

»Kadgod se dakle kaže, da netko sklapa ženidbu, onda je taj ili sklapa tako, da je zaista prava ženidba i u tom će slučaju s njom biti združen onaj neprekidni vez, što po Božanskom pravu prianja uz svaku pravu ženidbu[95]; ili je sklapa s mišlju, da će biti bez onog neprekidnog veza, onda to nije ženidba, nego nedopušteno združivanje, koje se objektom svojim protivi božanskom zakonu. Ono se dakle ne može niti početi niti nastaviti«.

Ako se površno promatra, onda se ovo naše intrasigentno stanovište u pitanju ženidbenih razrješenja, mora učiniti tvrdim i okrutnim. Dovikuju nam i pokazuju na ogromni broj slučajeva, gdje je jedna stranka stradavala kroz cio život samo zbog krivnje druge stranke. A da je mogla ponovno sklopiti brak, njezinim bi patnjama bio kraj. Pokazuju i na mnoge slučajeve, gdje djeca stradavaju. Osim toga ističu nezabilježeno i nezabilježivo more duševnih muka, što ih sobom nosi nemogućnost potpunog razriješenja bračne zajednice. Posljedica su, vele, otpadi od vjere i prijelazi na drugu vjeroispovijest, pogrde i psovke na Crkvu, javni prezir i omalovažavanje.

Sve je to istina, ali je sve skupa uzeto mnogo manje zlo, nego načelna sloboda razvoda brakova. Enciklika ističe za

---

[94] Can. 1118. C. I. C.: »Matrimonium validum ratum et consumatum nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte, disolvi potest«. Od ovog načelnog stanovišta otstupa crkva samo u slučajevima navedenim u can. 1119. i 1120. U can. 1119. se radi o neizvršenoj ženidbi među krštenima (ili je barem jedno krštenik), a u can. 1120. o ženidbi između nekrštenih, pa makar i bila izvršena (t. zv. privilegium Paulinum).

[95] »Riječ Gospodinova: što je Bog sastavio, neka čovjek ne rastavlja, treba da se beziznimno odnosi na sve prave ženidbe, jer je rečeno o braku praroditelja, prvom uzoru svakog budućeg braka«.

sav društveni život nesumnjivo daleko znatnije prednosti, što ističu iz nerazrješivosti ženidbenog veza. To su:

a) prednosti za ženu: prava ljubav ne pozna konca; traži trajnost i sigurnost do groba. To pruža samo ženidba, koja nosi biljeg nerazrješivosti. — Poticaji na nevjernost, kojih ima izvana i iznutra, odvraćaju čovjeka od tih misli, baš radi toga, jer je vez trajan. Nema straha, da bi muž za slučaj bolesti ili u starosti napustio ženu, kad zna, da se od nje do smrti ne može rastaviti. Konačno čast i poštovanje žene osigurano je kraj muža u braku do njezine smrti.

b) Prednosti za djecu: skrb za njihov odgoj samo je onda potpuno osiguran, ako su otac i mati zajedno. Mogu li se oni razvesti, tko zna, kako će podijeliti brigu oko djece i hoće li uvijek jedna stranka sama naći vremena i sredstava za pravilan i čestit odgoj djece.

c) Prednosti za društvo: poštenje i ćudoredna snaga jednog naroda izvire samo iz vjernog i nepokolebivog izvora obiteljske čestitosti. Svakoj je zato državnoj zajednici ova značajka kršćanske ženidbe najsnažnijim štitom i obranom.

Kršćanska je ženidba sakramenat. Ona po nauci Crkve nosi sobom i t. zv. sakramentalnu milost, iz koje će bračni drugovi crpsti svrhunaravne snage za vjerno, sveto i ustrajno ispunjavanje svojih dužnosti i poslova do smrti. Kad bi naše savremeno doba više msililo na ovu značajku ženidbe, bilo bi manje glasova, što viču za razvodom! Sudjelovanje s milošću Božjom znači jedan sveti život. A tamo, gdje je Bog i život u prijateljstvu s njime prva i najviša briga bračnih drugova, nema kraj ostalih životnih dužnosti vremena za misli, koje traže razvrgnuće bračne zajednice! Činjenica je, koja glasno i dostatno govori: Bračni drugovi, koji su iskreno pobožni, odani Crkvi i njezinim propisima, ni u snu ne pomišljaju na pitanja razvoda ili rastave. I oni imaju poteškoća u životu, briga, nesreće, svojih ličnih sklonosti, želja i sl. Ali oni su kod oltara Božjega naučili, da život nije samo naslada i uživanje, nego i dužnost i odricanje.

II. Stare i nove zablude o braku i bračnom životu.

Ne mislimo, da je u vrijeme prije nas, a pogotovo stoljeća unatrag bračni život bio bez mana i prekršaja. Ne gledamo na staro doba kao na kakovo zlatno doba ljudske čestitosti. Zlo je staro kao i rod ljudski. No jedno je kraj zala u naše doba novo: da se zlo opravdava; da ono oblači na se naučno ruho i pod tom maskom dobra traži priznanje. Novo je to: što se zlo nametljivošću i jednom nekažnjenom slobodom predstavlja posvuda na zator poštenja i na propast duša. Osim Crkve i njezinih ljudi, rijetko ćete gdje zamijetiti glas protiv ovoga i ovakovog načina rušenja svih temelja ljudskog pravog blagostanja. Pijo XI. kaže:

»Danas se svetost ženidbe više ne gazi i ne izvrgava ruglu potajno i u skrovitosti, nego javno i bez ikakova stida. Riječju, štampom, svakakvim kazališnim igrama; romanima, ljubavnim i humorističnim pripovijestima; kinematografskim slikama, radiofonskim govorima i napokon svim izumima znanosti. Rastava brakova, preljubi i svi najgadniji poroci ili se kuju u zvijezde ili se barem crtaju takovim bojama da na njima nema nikakove krivnje ni sramote. Ima i takovih knjiga — ljudi se ne ustručavaju nazvati ili znanstvenima — koje su, ne rijetko, zapravo samo oličene nekom patvorenom znanošću, ne bi li tako lakše našle puta, da se ušuljaju. Nauke, koje se u njima brane, prodavaju se kao vanredne tečevine novijeg umovanja. I to, dakako, onog umovanja, za koje se tvrdi, da je u svojoj isključivoj težnji za istinom, odbacilo sve predrasude starih; da ono među ovim zastarjelim mnijenjima uklanja i skida s dnevnoga reda i staru nauku o kršćanskom braku.«

Prema onomu, kako stvari doista stoje u savremenom životu, još je ovo crtanje sv. Oca — preblago. Mi prolazimo kraj knjižara, gdje su izložene knjige, što stubokom obaraju svu našu kršćansku nauku. Prolazimo, kao da ništa nije izloženo... Gledamo na izložbama slika najodurnije slike i šuteći prelazimo preko njih... Slušamo upravo sramotna predavanja samozvanih »učenjaka«, u kojima se čovjeku osporava svaki dar slobode i ljepote Božjeg djeteta... I opet ništa — stvari idu dalje svojim tokom... A zlo nam dopire do grla, sramota se i blud javno banči i guta žrtve. U zagrebačkom kazalištu se događa, da pristojni parovi ustaju i odlaze nakon prvog čina..., jer ne mogu dalje gledati sramote i bestidnosti, što ih govore i izvode glumci i glumice. Izađe u kakovom katoličkom glasilu ogorčeni prikaz i tužba na takvo stanje, ali to je sve.

Kolektivna katolička svijest — šuti! Ne šuti možda zato, što bi pozvanima bilo svejedno, šta se u savremenom životu zbiva i s čim se sve moraju da dnevno sastaju katolici vjernici, nego jer većinom ne znaju za to.[96] A njihov bi glas morao gromko zagrmjeti svaki put, kadgod se u ovoj »zločinačkoj slobodi« blatom prskaju osnovni principi kršćanskog morala...

Sve je danas upereno onamo, da se izruga kršćanskom zakonu; da ga omalovaži i prezre. Brak prolazi najgore. Sv. Otac ističe, da je izvor ovome postupanju mišljenje: da ženidba ne potječe od Stvoritelja naravi t. j. od Boga; da je Krist nije uzdigao na dostojanstvo sakramenta, nego da su je ljudi izmislili. Dosljedno toj svojoj misli oni propagiraju t. zv. privremenu ženidbu, ženidbu na pokus i t. zv. drugarski brak. Potpuna sloboda uz isključenje djece! Šta više: ima glasova, da ovakovo stanje valja zakonom uvesti i odobriti. Dobro im odgovara enciklika:

»Oni, čini se, niti ne slute, da u svemu tome nema ni traga novije kulture, s kojom se toliko razmeću; ne znaju, da je to poganska izopačenost, koja bi i kulturne narode bez sumnje bacila natrag u barbarske običaje nekih divljih plemena.«

Pristupajući k raspravljanju o pojedinim zabludama Pijo XI. ih grupira onako, kako se protive pojedinim dobrima ženidbe. Na prvom je mjestu:

1. Borba protiv djece. Ta se borba vodi s dva stanovišta. Jedno bi mogli nazvati egoističko, a drugo altruističko. Uzroci su kod prvih, što uopće ne će da imaju djece, jer su im na teret; ili, što imaju poteškoća bilo osobnih, bilo imovinskih. Dakle motivi čisto egoistični. I jedni su i drugi uzroci, veli enciklika, »izmišljeni ili pretjerani«. Naglasuje zato bez ikakovog ispričavanja čistu i bistru katoličku nauku, koja je sadržana u ovim riječima:

»Budući dakle da su neki očevidno otstupili od kršćanske nauke... te od nedavna našli za shodno, da propovijedaju drugu nauku,

---

[96] Njima bi morali biti dojavljeni konkretni slučajevi, da se odmah mogu ili kazniti ili žigosati. To je i za narod najbolja škola. Kako je simpatičan stav krčkoga biskupa, koji poput čuvara s Adrije orlovskim okom pazi na zla, što se šulja oko njegovoga puka i muževno podiže svoj glas protiv uvođenja običaja, što ruše staro poštenje onoga kraja.

to Crkva katolička... nalazeći se odasvud okružena ovim propadanjem ćudoređa, a želeći čistoću braka sačuvati neokaljanom od ove sramotne ljage, **po ustima Našima u znak svog božanskog poslanja, visoko diže glas i ponovno proglasuje:** svaka upotreba ženidbe, ako se vrši tako, da joj se ljudskom nakanom oduzima njezina prirodna sila rađanja života, krši zakon Božji i naravni, a oni, koji tako rade kaljaju se ljagom teškoga grijeha.«

Obzirom na onaj glas izgovora, što se danas radi ekonomskih teških prilika najviše čuje, izrično veli sv. Otac:

»N i k a k o v e poteškoće ne mogu iskrsnuti, koje bi bile jake ukinuti obveznu snagu Božjih zapovijedi, što zabranjuju čine, zle po svojoj unutrašnjoj naravi.«

Mi znamo vrlo dobro, da ljudi prema svome staležu mogu, neki s više, neki s manje poteškoća, staviti svoju djecu na noge i otvoriti im puteve za budućnost. Što ćete reći na činjenicu, da je i dandanas najviše djece kod ekonomski najslabijih? Oni dakle, koji t a j razlog navode što u utrobi ubijaju djecu ili zaprečuju njihovo začeće, ne misle ozbiljno. Posve su drugi motivi njihovoj zločinačkoj praksi.

Ono stanovište, što smo ga nazvali altruističkim, samo se na oko čini takovim. U stvari je i ono jednako egoistično kao i prvo. a imali bi, da ga opravdaju osobito teški razlozi s medicinskog, socijalnog i eugeničkog stanovišta.[97] Nauka je međutim katoličke Crkve da direktno ubijstvo djeteta u majčinoj utrobi n i k a d a n i j e s l o b o d n o. To papa ponovno potcrtava. I s teoretskog i praktičkog gledišta ova je stvar za katoličku nauku riješena. Ona ima u životu ne rijetko strašan jedan izgled: pogibaju dva života, a mogao bi da pogine samo jedan! Ali to je naše ljudsko gledanje. Sa gledišta Stvoritelja naravi i ljudskoga života, stvar ima posve drugo lice. Neistraživi su njegovi putevi i nedokučive njegove staze! Mi vjerujemo u Providnost i u dubokoj ljudskoj tuzi priklanjamo se u takovom slučaju pred Njezinim odlukama. Sa napretkom medicinske znanosti poduzeti ćemo sve i sva, da spasimo u konkretnom slučaju i majku i dijete; ali nikada ne ćemo odobriti današnjeg stanovišta mnogih liječnika, koji bez ikakovih skrupula ubijaju dijete, da spase život majci.

---

[97] Tako zvane medicinske, socijalne i eugeničke »i n d i k a c i j e«.

Još će manje moći da opravdaju ovakovo izravno ubijstvo socijalne i eugeničke indikacije. Što eugenika[98] vrijednoga i dobroga iznosi za društveni napredak i zdravu narodnu budućnost, to ćemo dakako uvijek spremno prihvatiti. Ali se nikada za volju kakovih zemaljskih ciljeva, ne smiju žrtvovati ciljevi svrhunaravski. Nikada se snaga i prosperitet nacije ne smiju uzdići nad zapovijedi Božje i prava, što izviru iz naravnog moralnog zakona.

2. — **Borba protiv bračne vjernosti.** Osim svega onoga, što kvari brak i moralno shvaćanje bračnog života uopće, još se naročito utuvljuju ženskom svijetu neke misli, koje moraju do temelja razrušiti normalni obiteljski i društveni život. To su:

a) sloboda u seksualnom iživljavanju. Prijateljevanje, koje pojedini bračni drug može po volji birati i mijenjati. — Ovu otrovnu misao uštrcava najviše moderna beletristika. Pobijati je ne treba, jer je pobija zdrav razum kod svakog nepokvarenog čovjeka.

b) Emancipacija žena. Enciklika ih klasificira: socijalna, ekonomska, fiziološka. Dakle: sloboda od brige za obitelj i djecu (socijalna); sloboda voditi i upravljati svoje poslove bez znanja i privole muža (ekonomska); sloboda lišiti se tereta bračnih ili materinskih (fiziološka). Enciklika se o njoj ovako izjavljuje:

»No ovo niti je prava emancipacija žene, niti je to ona s razumom skladna i dostojna sloboda, koja pristaje zvanju kršćanske, plemenite žene i supruge. To je prije kvarenje ženske duše i materinskog dostojanstva; izvraćanje čitave obitelji po kojemu muž ostaje bez žene, dijete bez matere, kuća i obitelj bez trajno budnog čuvara. Šta više: ova se lažna sloboda i nenaravna jednakost s mužem obraća na propast samoj ženi. Jer ako žena siđe s onog kraljevskog prijestola, na koje ju je podiglo evanđelje unutar zidova njezinog doma, bit će doskora stjerana u staro ropstvo — ako i ne očigledno, ali u stvari svakako — i bit će, kako je kod pogana bila: puko oruđe muža ...

Crkva je katolička u promijenjenim prilikama savremenog života usvojila ispravno stanovište: opire se radikalnoj emancipaciji, kako je gore izložena, ali zato izlazi u susret

[98] Engenika se naziva u novije doba znanost, koja traži, obrađuje i ostvaruje uvjete za uzrast jednoga zdravoga ljudskoga roda; brine se za životne uslove i zdravi odgoj omladine čitavog naroda u tomu smjeru. Ime potječe od Sir Francis Galtona, rodaka i sumišljenika Charles Darwina.

svim zdravim modernim zahtjevima, koji zaštićuju ženu u divljoj životnoj utakmici našega vremena. Zar nije žena baš preko Crkve došla do onoga položaja i časti, koji je ide kao Božje stvorenje s neumrlom dušom? I danas je prva Crkva, koja opetovano diže svoj glas u obranu časti žene i majke.[99]

c) stavljanje simpatije na mjesto ljubavi. Kad, vele, nestane simpatije — svatko k sebi! To dakako može biti zahtjev samo ljudi, koji se ne dižu iznad karnalnog osjećaja. Duhovna strana braka, uzvišena žrtva svojih ličnih prohtjeva za jedan visoki cilj, koji se neba dotiče, njima je potpuno nepoznata. Ali zato im poričemo svako pravo, da se miješaju u pitanje braka.[100]

3. — **Borba protiv nerazrješivosti braka.** Kršćanski brak ima najveći broj neprijatelja samo radi ovoga svoga karaktera. Jedni hoće, da mu dadu značaj svjetovnog, a drugi čak privatnog ugovora. Po mišljenju prvih valja ga predati u ruke državi. Ona će ga sklapati i razrješivati. Vjera će igrati sporednu ulogu. Slobodan neka bude prema tome uz civilni također i mješoviti brak. Poteškoće bilo lične, što izviru iz karaktera pojedinog bračnog druga, bilo porodične, što se odnose na djecu i njihov odgoj, bilo napokon socijalne, što se odnose na društveni život i položaj — moći će biti uklonjene posvemašnjim rastavljanjem supruga.

Ovom radikalnom uništenju kršćanskih obitelji, kršćanskog života uopće, a državnog također — opirala se Crkva uvijek najenergičnije, pa i uz cijenu velikih žrtava. Novija povijest državnog i nacionalnog razvoja u mnogim evropskim državama[101] — pokazala nam je to dostatno. I do konca svijeta

[99] Tako se ima shvatiti nastup Pija XI. i mnogih biskupa protiv nedolične ženske mode. Obrana časti ženske, jer je nečedna moda ponizila ženu u očima muškarca.

[100] Neoprostiv je grijeh, što ga počinja naše liberalno novinstvo u ovoj stvari. To je jedno sistematsko kvarenje duša, jedan zločin na vlastitom narodu. To novinstvo znade zabugariti u tužne žice samo kod strahovitog kakovog čina pokvarenoga ili bolje zavedenoga kojega individua. A ono je sâmo jedan od prvih uzročnika pomanjkanja moralne svijesti i odgovornosti kod slojeva, koji u duši nijesu dostatno izgrađeni.

[101] U Austriji za Josipa II., u mladoj Njemačkoj za Bismarcka, u Francuskoj za Combesa, a u najnovije vrijeme kod sklapanja konkordata s pojedinim državama.

— opirat će mu se uvijek jednakom snagom i jednakim žarom. Leo XIII. papa u svojoj enciklici »Arcanum« (od 10. II. 1880.) izložio je nauku Crkve naprama modernim napadajima, koji se stalno opetuju. Kako etnološka istraživanja utvrđuju:

»... ima i u naravnom braku nešto sveto i religiozno, što nije pridošlo, nego je prirođeno, što nijesu ljudi unijeli, nego je od naravi, čemu je Bog začetnik i što je već od početka bilo neko naslućivanje utjelovljenja Božje Riječi. Sveti naime značaj braka... izvire ponajprije iz njegovog Božanskog porijekla... zatim iz njegove svrhe: da rađa i odgaja Bogu podmladak, a posvećuje supruge... i napokon iz naravnog cilja ženidbe: da bude neko tako rekavši — prevozno sredstvo za prenošenje života... K tome pridolazi novo dostojanstvo dobiveno iz sakramenta, po kojem je ženidba kršćana postala kudikamo plemenitija. Podignuta je do takove uzvišenosti, da se Apostolu prikazala kao veliki misterij.«

U pitanju mješovitih brakova poznato je stanovište katoličke Crkve: ona ih pod izvjesnim uvjetima dozvoljava, ali uvijek naglašuje opasnost indiferentizma, koja se u njima krije za katoličku stranku.[102] Najodlučnije pak odsuđuje enciklika nezapamćenu lakoumnost naših dana, kojom se brakovi rastavljaju. Ta je socijalna kuga preuzela silan razmah, na štetu društva. Socijolozi, koji ne polaze s istog stanovišta s kojeg polazi sv. Otac, ne nazrijevaju u toj činjenici nikakovog dobra po razvoj i napredak društva. Ono na tom putu samo ubrzava katastrofu, koja ga čeka, ne trgne li se pravodobno natrag. I zato katolicima, koji su u svojoj vjeri slabo potkovani, valja dozvati u pamet riječi Pija XI.

»Protiv ovih bezumnosti stoji najnedvoumniji zakon Božji, kojega je Krist snažno utvrdio, koga ne mogu oslabiti nikakove ljudske odredbe, zaključci ili volja zakonodavca: što je Bog svezao, neka čovjek ne rastavlja! Ako bi to dakle čovjek htio nepravdom rastaviti, bio bi mu posao uzaludan. S pravom je osim toga Krist ustvrdio: Svaki koji otpušta svoju ženu i uzima drugu — čini preljub; i koji uzima od muža otpuštenu — čini preljub (Lk. 26, 18). Ove se Kristove riječi odnose na svaku ženidbu, dakle i na samu prirodnu i zakonsku. Svakoj naime pravoj ženidbi pripada ona nerazrješivost, koja ju obzirom na razrješenje veza, izuzimlje od samovolje stranaka kod svake svjetovne vlasti.«

Znamo, da je moralna pokvarenost podrovala najmoćnija carstva. Tko će dakle osporiti ispravnost zaključka, da su rastave brakova najveći neprijatelj blagostanja obitelji i dr-

[102] Vidi: Gunčević Dr. Josip, Mješovite ženidbe, Mostar 1930. (Savremena iptanja, sv. 33.)

žava? Tako je argumentovao papa Leo XIII. pred 50 godina. To isto opetuje Pijo XI., jer je ovo pô stoljeća na žalost, i previše jasno opravdalo ispravnost onog zaključka.

III. Kako će se očuvati i učvrstiti kršćanski brak?

Čitava važnost ove vanredne enciklike dolazi u ovomu trećemu dijelu do naročitog izražaja. Tu je sv. Otac sakupio sve, na što treba upozoriti vjernike i o čemu im treba često govoriti. Dušobrižnicima je u ovom dijelu enciklike dana materija za propovijedi, tačka za tačkom pregledno nanizana. Neka je prema želji sv. Oca izrabe na duševno dobro svojih vjernika.

Mi ćemo ovdje po redu nanizati sva sredstva kako ih iznosi enciklika.

1. Božju ideju o ženidbi razmatrati i shvatiti. Naprama lakoumnom shvaćanju braka velikog dijela našega mladog svijeta valja potcrtavati ideju braka kao ustanove po izravnoj Božjoj a ne po ljudskoj volji. Ljudska volja dolazi do izražaja samo kod izbora osobe, s kojom će živjeti u braku. Sama pak ustanova ima svoj korijen u Božjoj odredbi. Tko se dakle na nju odluči, podvrgao se svojevoljno jednoj ustanovi, kojoj je Bog odredio svrhu i označio sredstva, kojima će je postići.

2. Kršćanski živjeti i isticati milost Božju. Tamo, gdje je budna težnja za pravim kršćanskim životom, daleko su misli o bračnoj nevjeri, a još dalje želje za kidanjem braka i rastavom s bračnim drugom. Iskustvo pokazuje, da u slučajevima brako-razvoda gotovo isključivo nije bilo kršćanskog života, nego da je nastranost, zapravo strastveno zastranjenje bilo kojeg bračnog druga dovelo do raskida. A jasno je: kršćanski živjeti znači u prvom redu savjesno ispunjavati dužnosti: prema Bogu, sebi samome i bližnjemu.

3. Tijesno se prisloniti uz Crkvu. U vrtlogu savremenog života može sebe i svoju obitelj sačuvati samo onaj, tko se tijesno privine uz Crkvu. Ona daje upute, rasvjetljuje tminu protivurječja i razbija oblake sumnja, što ih uzdiže ovaj materijalistički duh našeg doba. Ona će djecu prikloniti roditeljima i sačiniti iz obitelji jednu utvrdu, o koju

će se razbiti svi pozivi svjetskog i bogumrskog načina života. Sve će ih zakriliti svojim dahom i užigati u njima ljubav, kojom Bog napunja duše sviju, što stupaju u sjeni njegove Crkve.

4. Razvijati ispravne misli o ženidbi. To je dakako u prvom redu dužnost klera s biskupima na čelu. I to, kako enciklika ističe: riječju i perom; često i temeljito; jasno i razgovijetno. Ali je želja sv. Oca, da se u ovoj potrebnoj propagandi iskoristi i pomoć laika, da dakle stupi i na ovom polju u aktivitet »Katolička Akcija«. Koliko dušmani rade bezobzirno i ustrajno, toliko i još više valja da radi Katolička Akcija za dobru stvar svim sredstvima, što joj moderni tehnički napredak stavlja na raspolaganje.[103]

Tumačenje bračnog života, dužnosti i učinaka s fiziološkoga stanovišta može po sebi biti dobro i enciklika ga načelno ne zabacuje. Ali ono vrlo često rodi zlim plodom. Postizava se baš protivni učinak. Mnogi se ljudi služe onim znanjem, da osujete cilj braka i tako se uče lukavo griješiti, mjesto da bolje i poštenije žive.

5. Bračni drugovi valja da sudjeluju s milošću. Kakogod se uzelo, brak je uvijek skopčan s razmjerno velikim poteškoćama. Samoodricanje je bezuvjetno potrebno u velikom stupnju. I gdje ga nema, nema blagoslova! Posebna t. zv. sakramentalna milost u sakramentu ženidbe daje bračnim drugovima mogućnost, da se mogu odricati i svladavati u onim svakodnevnim potrebama, bilo malima bilo velikima, iz kojih ili radi kojih počesto dolazi do narušenja harmonije. Ali s tom milošću treba sudjelovati. To znači: treba se vježbati u samoodricanju i svladavanju. Onaj, tko kuša i nastoji, uspjet će i postignut će. Bog će nagraditi njegovu dobru volju i nastojanje. Mir i sloga, napredak i ljubav bit će blagoslov, kojim rodi milost, zaslužena na ovaj način.

6. Priprava i spremanje na brak za mladosti. Što tko sije — to će žeti! Dobrih supruga nikada ne će biti bez dobrih momaka i djevojaka. Nije dosta otpočeti onda, kad su se već momak i djevojka svome dušobrižniku predstavili kao zaručnik i zaručnica. Kasno je onda poučavati,

---

[103] Sv. Otac je i ovdje pokazao konkretno, kako da se stavi u gibanje K. A. Nekako se ona teško miče, barem kod nas. Možda su tome krive prilike našega javnoga života, a možda je krivo i to, što je njezina primjena na naše prilike naišla odmah u početku na izvjesne teškoće.

kažnjavati, pa za kaznu odgađati vjenčanje. Poduka je zaručnička samo bliža priprava, kojoj mora prethoditi daljnja ili ranija. A ta sastoji u odgoju mladića i djevojke. Počevši od rodnoga doma mora se taj odgoj nastaviti u crkvi i organizacijama. Ako je po nesreći rodni dom jedan pakao, gdje dijete vidi i čuje samo zlo i svađu, onda ga njegova katolička organizacija mora primiti i naročito paziti, jer mu mora nadomjestiti odgoj kod kuće. A Crkva će ugledom svojim i vezivanjem uz oltar i ispovjedaonicu odgajati u njihovoj duši jedno ispravno shvatanje za brak i život u opće. Kad takovi mladići i djevojke dođu do ženidbe i udaje — onda ih njihov dušobrižnik s pouzdanjem spaja u brak, jer zna da ovi shvaćaju bračni vez onako, kako je to intencija Crkve.[104]

7. Ekonomsko-socijalne prilike valja poboljšati. Ondje, gdje brak ne može uspijevati kako treba radi ekonomske bijede — treba pomoći. U kršćanskom društvu, ima evo tu da se očituje naša kršćanska ljubav! Potrebama se dakle onih slojeva, koji trpe bijedu u kojemgod pogledu, mora najprije priskočiti u pomoć u ime evanđelja i one ljubavi, koju nas je učio Krist! To je privatna inicijativa. Iza nje dolazi javna t. j. pomoć države, koja se može očitovati na mnogo načina.

Što se tiče privatne pomoći, koja je dužnost imućnih slojeva, enciklika citira riječ sv. Pavla: Tko ima bogatstva ovoga svijeta, pa vidi brata svojega u nuždi i zatvori mu srce svoje: kako može da ostane u njemu ljubav Božja? (1 Iv. 3, 17). Mnogo dobra čini doduše kršćanska ljubav, mnogo više, nego što se to javno znade. Ali još uvijek nam mogu nevjernici s pravom prigovoriti, da baš oni najbogatiji imaju najtvrđe srce i najviše stisnutu ruku. Tu se ne smiju zatvarati oči, nego se takav nekršćanski postupak mora javno žigosati. Pogotovo je on svake odsude vrijedan kod samoga klera. Ne ćemo reći, da je netko bogat, već samo zato što je biskup, župnik ili ka-

---

[104] Ne treba se zato ustručavati u momačkim i djevojačkim organizacijama govoriti o braku, o udaji, o izboru bračnog druga — tobože: što su to za omladinu ponešto skliske stvari. Mudar će duhovni vođa znati odbiti onu nepoželjnu oštricu i svesti pažnju svojih slušača na ozbiljnost, što je predmet zahtijeva.

nonik. To pučko shvatanje skroz je krivo, naročito u današnji dan. Ali, ali... Ima među nama i danas takovih, koji bi radi povrede ove Kristove zapovijedi, morali činiti javnu pokoru!

Javno poboljšanje ekonomsko-socijalnih prilika u koliko one dolaze u obzir kod brakova — dužnost je države. Priznati valja, da moderne države u tom pogledu neprestano napreduju; ali još uvijek nema potpune pobjede ni potpune zaštite pravednosti — doklegod kapitalistički sistem vlada u svijetu. Reforma se mora provesti, to nam događaji naših dana dnevno dovikuju. Ali čini se, da je ne će biti bez nasilja i krvavih revolucija.

8. Zajednička saradnja Crkve i države najbolje je jamstvo Piju XI. za napredak kako moralni, tako materijalni obitelji i države. Crkveni brak treba da država priznaje, da ga štiti i potpomaže u svom vlastitom i nacionalnom interesu. Samo će na taj način spriječiti orkan, koji se sprema da nas sve poklopi... Dok je vremena valjalo bi da se državnici zamisle i zaplove pravim vodama. Bojimo se, da će za koji decenij svako razmišljanje doći prekasno.

Iz pregleda glavnih misli ove velike enciklike vidi se, kolikom je brigom obuhvatio Pijo XI. čitavo kršćansko društvo, nadajući se, da će ono svojim otporom savremenom zlu i raspadanju biti podjedno kvasac preporođenoga novog života. Ne treba se obmanjivati: novi život i novi ljudi mogu se roditi samo na ovom putu, koji ne samo kršćanstvu, nego čitavom svijetu pokazuje papa Pijo XI.

»Naša je želja, Časna braćo, da sve ovo, što smo potaknuti pastirskom brigom s Vama promotrili, bude dovoljno prema pravilima kršćanske razboritosti razglašeno i protumačeno svima dragim sinovima, koji su neposredno povjereni Vašoj brizi. Da svi dobro upoznadu zdravu nauku o braku, te da brižno izbjegavaju pogibli, što ih namještaju glasnici zabluda...«

Sve ove lijepe misli, što ih razvija i sav ovaj rad, što ga poduzima vrhovni glavar katoličke Crkve za moralni i socijalni preporod našega savremenog društva, ostat će bez koristi, ne budu li se u prvome redu svijesni katolici prema njima ravnali i postupali. Katolici su snaga i zajamčeno dobro svake države, samo ako su svijesni i ujedinjeni. Germania docet. Ta-

kav pak primjer ne može ostati bez dobrog utjecaja i na one, koji inače ne spadaju u katoličku zajednicu i ne će da se ravnaju prema riječima sv. Oca.

Mi Hrvati možemo i moramo iz svega ovoga mnogo da naučimo.

IV.

Za cjelokupnost i zaokruženost prikaza o idejama i praktičnim odredbama pape Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva spomenuo sam na početku ove radnje,[105] da je potrebno povući u razmatranje neke njegove izjave i odredbe, o kojima ne govori u svojim encikličnim pismima. Kad se i ove alokucije, apostolska pisma, odredbe (motu proprio), dekreti pojedinih kongregacija, izdani u njegovo ime i po njegovom nalogu uzmu u obzir, pred nama se ukazuje jedna grandiozna slika, kojoj je centar ličnost Pija XI. S udivljenjem stojimo pred snagom duha, koji sav taj posao inspirira i udara mu značaj svoje individualnosti.

Iz množine ovih izvora ja ću iskinuti samo najznačajnije i za svrhu ove radnje najkarakterističnije.

1. Pisma[106] nadb. Msgr. Signori i card. Gasparri povodom konferencije u Ženevi god. 1922.

Prvo je pismo upravljeno ženevskom nadbiskupu. U njemu papa izrazuje svoje zadovoljstvo s okružnicom, koju je tom prilikom nadbiskup, na čijem se teritoriju prvi put sastala ova važna konferencija, upravio svojim vjernicima. U njoj su dakako iznesene misli, koje je Pijo XI. htio dozvati u pamet članovima i zastupnicima pojedinih država: da ih ne smije voditi samo duh strogosti, nego i duh pripravan na žrtve radi općega dobra; da je kršćanskoj ljubavi u njihovim raspravljanjima baš sada mjesta, gdje se kod pobijeđenih budi razumljiva

---

105 Strana 6.

106 Lettre autographe à Mgr. Signori, archevéque de Gènes a l'occasion de la conférence internationale de la paix (Du Vatican, le 7 avril 1922); Lettre autographe a son ém. le cardinal Pierre Gasparri, secrétaire d'état au sujet de la conférence de Gènes (Du Vatican, le 29 avril 1922). — Cfr. Actes de S. S. Pie XI., tome I. str. 36. i 45.

mržnja. Ne treba zaboraviti, dovikuje Pijo XI., da najbolja garancija za mir nije šuma bajuneta, nego uzajamno pouzdanje i prijateljstvo. I zato papa poziva sve vjernike, da se molitvama obrate k Bogu za dobar uspjeh konferencije. Zaziva Božji blagoslov i goji nadu, da će doći do sporazuma u interesu napretka i civilizacije narodâ.[107]

U drugom pismu upravljenom na kardinala-tajnika Petra Gasparri izrazuje radost, što su na konferenciji svladane poteškoće, radi kojih se bilo bojati, da ne će doći do sporazuma. Ističe njezinu historičku važnost za kršćansku civilizaciju, naročito u Evropi. Ona će, ako mudro ukloni opasnosti novih ratova, označiti novu eru u životu čovječanstva. Skreće pažnju konferencije na stanje u Rusiji, gdje se javlja glad i epidemija. A sa strahom pomišlja, kakova bi budućnost Europe bila, da ne dođe do pravog sporazuma i smirenja... Zaklinje predstavnike država, da u duhu kršćanske ljubavi i međusobne dobrohotnosti napnu sve sile, da dođe do mira u interesu općeg dobra. A pošto toga nema bez Božje pomoći, ponovno upozoruje kršćanski puk na molitvu.[108]

Mi znamo dobro, da je ovaj glas ostao »glas vapijućega«. Neprijatelj Kristovog duha, koji je odalečio od konferencije predstavnika Crkve katoličke, nije uzimao obzira na njegove poruke. Možda mu zato djelo nije ni pošlo za rukom... U neprestanoj nervozi, strahu i neizvjesnosti taj mir, sklopljen ne u ime Oca mira i ljubavi, nego oca egoizma i oholosti, čeka čas, kad će biti izmijenjen. Ali nama je drago, da možemo zabilježiti ovu skrb Pija XI. u interesu socijalnog smirenja čitavog čovječanstva.

---

[107] »Nous faisons des voeux..., pour que les délégués des puissances veuillent bien considérer d'un esprit non seulment serein, mais encore tout disposé à quelques sacrifices sur l'autel du bien commun...; car il ne faut pas oublier que la meilleure garantie de tranquillite n'est pas une foret des baïonnettes, mais la confiance mutuelle et l' amitié. N. n. mj. str. 36.

[108] »... Nous supplions les représentants dex toutes les nations d' unir leur efforts selon l' esprix chrétien et avec la mutuelle bienveillance qui en découle, en vu de procurer le bien commun, qui en fin de compte, tournerà à un bien plus grand et plus durable pour chaque nation.« N. n. mj. str. 46.

2. Apostolsko pismo[109] »Officiorum omnium« (od 6. VIII. 1922.)

O sjemeništima i studiju klerika.

Ovo pismo navodim kao dokaz velike brige Pija XI. za solidnu naobrazbu klera. Poznato je, da je naobrazba katoličkog klera na zamjernoj visini. Pa ipak Pijo XI. na posebni način podvlači propise crkvenog zakonika i traži od kard. Bisletija kao prefekta kongregacije za sjemeništa, da ih svom strogošću primjenjuje posvuda. To je odjek uvjerenja, da je svećenik u neporočnom radu i moralnom i socijalnom — zvan u prve redove. Velikoj pak zadaći što je današnji napredak na nj stavlja, može svećenik odgovoriti samo onda, ako je uz teologiju dobro proučio filozofiju. Sve zablude našeg doba oblače se u znanstveno ruho. Pred zdravom filozofijom, izrađenom na principima sholastike, raspada se to umjetno ruho. Zato Pijo XI. naređuje u svim sjemeništima barem 2-godišnji studij skolastičke filozofije, prije samog studija bogoslovskih nauka.

S ovim je u vezi pismo[110] upravljeno kard. Baziliju Pompili, kojim naređuje molitve za milost svećeničkih zvanja. Ta se naredba doduše odnosi izrično na Italiju, ali je mjerodavna i za ostale zemlje, gdje se pokazala jednaka nestašica klera.[111]

3. Apostolsko pismo[112] »Meditantibus nobis« (od 3. XII. 1922.).

O 300 godišnjici kanonizacije sv. Ignacija i sv. Franje Ksaverskog.

Spomen na kanonizaciju ove dvojice velikih svetaca naše Crkve, dao je Piju XI. priliku, da istakne baš na primjeru sv.

---

[109] »An Em. P. D. Caietanum Bisleti S. R. E. cardinalem etc.,,, de Seminariis et de studiis clericorum«. Actes de S. S. Pie X. t. I. str. 82.

[110] Epistola (8. VII. 1923.) ... »de solemnibus supplicationibus ad sacerdotalis vocationis gratiam pluribus impetrandam«. Actes, str. 231.

[111] Ta se nestašica u godinama, kad je ovo pismo izdano, osjećala i kod nas. Danas su naprotiv naša sjemeništa puna, te o nestašici zvanja ne možemo govoriti.

[112] Upravljeno na Vladimira Ledochowski, generala Družbe Isusove.

Ignacija utemeljitelja družbe i sv. Franje Ksaverskoga apostola i misionara, osobite zasluge ovoga reda, koga neprijatelji Crkve najviše napadaju. Napadaju ga, jer ga se boje — o tom su svi na čistu. Najviše ga ocrnjuju gdjegod mogu slobodni zidari. Njima je Isusovački red trn u oku, jer je najsnažniji stup i obrana Crkve i u današnje dane. Prema pravilima reda, Ignacije, kao bivši vojnik, odgaja vojnike pripravne, ali i spremne na boj za Crkvu. U toj spremi i jest njihova snaga. Oni ne uzmiču, nego osvajaju, gdjegod se pojave.

U ono doba, kad je red osnovan, otpočela je jedna nova era u životu Crkve. Povijest je svjedokom velikih događaja, polučenih njegovom zaslugom: uspješne borbe s protestantskim hereticima, restauracije palog morala, probuđenog života među klerom, velike lične savršenosti pojedinaca, uspješnog odgoja omladine[113], neumornog rada i velikih uspjeha u misijskom djelovanju. Sve to spominje Pijo XI. i ističe, da mu sadanje doba u mnogome liči na ono.

»Ako naime pogledaš na izvor ili porijeklo onih zala, koja danas taru ljudski rod, valja reći, da sva potječu odatle, što se ljudi odmetnuše od crkvenog autoriteta. U 18. je vijeku taj prekid znatno porasao: u onim užasnim preokretima uzdizali su čovječja prava prekomjerno, a sad ih dovode do skrajnosti. Ljudski se um, kako vidimo, isprsava nečuveno: štogod nadilazi ljudske sile i shvaćanje ili što se ne može svrstati u naravne osebine — sve se prezire i odbija. Sveta Božja prava ne poštivaju se ni privatno, ni javno. A kad si uklonio princip i izvor svake vlasti, Boga, slijedi naravno, da više nema nikakove ljudske vlasti, čije bi ime ili ugled bio svet. I tako nakon prezira Božjeg i crkvenog ugleda, za kratko se uzdrmaše temelji svjetskih imperija i propadoše...«[114]

Doista, tako je onda bilo, a tako je i u naše doba. Pa kako je onda sv. Ignacije preko svoje družbe, a osobito preko svoje metode u duhovnim vježbama izgradio snažne pojedince branioce i bojovnike za prava i slobodu Crkve, tako je i danas potrebno da Isusovački red jednakim žarom ide stopama svojih slavnih predšastnika. Pohvalom za ovaj red Pijo XI. ne štedi, jer zna, da mu je on u radu za moralnim preporodom društva, najsnažnija potpora.

---

[113] Na prvom mjestu osnutak i upravljanje glasovitog zavoda »Collegium Germanium« u Rimu, koji i danas cvate.

[114] Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 122.

4. Odredbe i upute o Katoličkoj Akciji.

Valjda nijednu metodu preporodnog vjersko-moralnog rada ne naglašava Pijo XI. toliko kroz sve vrijeme svoga pontifikata kao Katoličku Akciju. Shvaća pod njom: sudjelovanje laikata u apostolskom preporodnom djelovanju Crkve pod vodstvom biskupa i njihovih zamjenika. Laikat se dakle time daje u časnu službu Crkve za onaj visoki cilj, koji postavlja Krista Gospodina kraljem ne samo u našem privatnom, nego i u svemu našem javnom životu. Katoličku je Akciju Pijo XI. spomenuo već u prvoj svojoj enciklici »Ubi arcano«.[115] Obvezatnost njezinu za sve biskupe i sve vjernike čitavoga svijeta podvukao je u konzistorijalnoj alokuciji dne 23. maja 1923.

»Ova akcija ima po svojoj prirodi svrhu, da prožme duše istinitim duhom Isusa Krista, pod vodstvom posvećene hierarhije, prilagodivši se dužnostima i prilikama, što ih sobom donosi individualni i socijalni život naroda i staleža. Odsele svatko vidi važnost jedne moćne Katoličke Akcije, ne samo za vjerski život i dobro Crkve, već također i za civilizaciju i za društvo. I, eto, zašto smo u enciklici, što je malo prije spomenusmo (t. j. »Ubi arcano«) jasno naglasili, da ova K. A. bez sumnje spada u dušobrižničku službu i u kršćanski život i to u tolikoj mjeri, da sve ono, što se poduzme, da se ona proširi ili skuči, samo po sebi čini jednu garanciju ili jednu pozlijedu pravâ Crkve i duša.«[116]

S uređenjem i praktičnim usposobljenjem K. A. za pozitivan uspješni rad nije svuda išlo lako. U prvi mah nijesu mnogi pravo shvatili, što hoće sv. Otac, pa su stali pogrešno razlikovati razne »tipove«, »čistu« i »mješovitu« Katoličku Akciju, odabirajući ih prema svome ukusu i bojadišući ih prema svojim nekim partikularnim željama. Sve je to danas bespredmetno — jer su svrha, bit, metode K. A. po Piju XI. i kard. Gasparriju zacrtane za sve katolike jasno i nedvoumno.[117]

---

[115] Vidi str. 12. (tač. 3. programa).

[116] Actes de S. S. Pie XI. tome I. str. 218. Vidi takoder: Dr. D. Kniewald: Pastirsko bogoslovlje, sv. I., str. 353.

[117] Od mnogih kasnijih dokumenata ističu se: Govor Pija XI. predstavnicima Saveza katol. talijanskih sveučilišta (Osservatore Romano 23. XII. 1927.); Vidi »Vrhbosna« 1927. str. 14., 31. (izvod iz Bulletino Officiale dell' Azione Catholica); pismo Pija XI. litavskim biskupima (od 24. I. 1928.); kard. Bertramu breslavskom nadbiskupu (od 13. novembra 1928.) i kard. Seguri nadb. madridskom (od 27. novembra 1929.). — Kod

Drugo je pitanje: kako ćemo preko K. A. odgovoriti intencijama Pija XI.?

Nema sumnje, da je u toj stvari sva inicijativa u rukama pojedinih biskupa. Svaki će Ordinarij prema svojim prilikama udesiti rad u svojoj biskupiji. A opet se taj ne može uspješno izvijati bez neke veze s ostalim dijelovima jednoga te istoga naroda. Ako je bilo poteškoća radi krivog shvaćanja principa, mislim, da ih dandanas već, nakon što je stvar sazrela, više ne može biti. Jedno se međutim ne smije zaboraviti: K. A. ne smije služiti nijednoj političkoj stranci, pa makar se ona nazivala i katoličkom. To je doduše lakše reći, nego provesti. No ako bude dobre volje i ako budu pravi ljudi na pravom mjestu, sve se poteškoće mogu ukloniti.[118]

5. Chirograf »C'est de tout coeur«.

O zabrani i odsudi[119] organizacije »Action Française«.

U svojoj alokuciji u tajnom konsistoriju od 20. XII. 1926. izjavio je Pijo XI., da čitavo pitanje vezano s pokretom »Action Française« može imati i neku korist i pružiti neku pouku i katolicima izvan Francuske. U stvari je ovo bio zapravo jedan francuski domaći spor, ali s načelnom jednom notom: politički pokret vezan s vjerom, izgrađivan neovisno od crkvene vla-

---

nas su se za ispravno shvaćanje i razumijevanje K. A. zauzeli i uspješno je propagirali nadb. vrhbosanski Dr. Ivan Šarić, pokojni prof. Dr. Ivan Merz i profesor pastorala na bogoslovskom fakultetu Dr. Drag. Kniewald. U njegovom je »Pastirskom bogoslovlju« (sv. I. izašlo god. 1930.) najpreciznije obrađen historijat, razvoj, struktura i praktična provedba K. A. na str. 351.—408.

[118] U sadanje vrijeme, kad je kod nas stranački politički život onemogućen, lakši će biti rad na polju K. A., ako mu organi državne vlasti s pravim razumijevanjem dođu u susret. Rad na produbljenju pravog katoličkog života i žive katoličke svijesti samo potpomaže izgradnju dobrih državljana. Socijalno bi dakle ojačanje K. A. značilo ojačanie državnog organizma. To je naše shvaćanje izneseno bez ikakovog primišljaja. Ipak nam oni, koji se u ovo naše stanovište ne mogu uživjeti — pravo ne vjeruju! Oni više vjeruju ložinim članovima, koji im govore o ingerenciji »strane sile« (pape), o jezuitizmu i sličnim »strašilima«.

[119] AAS, XIX. (1927.), str. 5.

sti, a s pretenzijama na pomoć i pristajanje katolika. Idejni vođa njegov Charles Maurras razvio je u svojim djelima i organu »Action Française« jednu ideologiju pokreta, koja se nije pokrivala sa smjernicama, što ih razvija crkveno naučiteljstvo. S druge je strane nacionalna i stranačka njegova nota osvojila simpatije u tolikoj mjeri i zauzela toliki razmah, da je daljnje njegovo napredovanje postalo pogibeljnim.

Maurras-ova su djela zajedno s organom »Action Française« bila uzeta u pretres i načelno odsuđena već godine 1914. za pontifikata pape Pija X. No na intervenciju mnogih, a među njima i vrlo uglednih ličnosti Pijo X. nije publicirao osude. Jednako je Benedikt XV. držao, da nije bilo zgodno vrijeme, da stvar ide u javnost.

Po sudu Pija XI. nije se više smjelo čekati. I ako bolna srca, on je naredio, da se izda dekret, kojim se odsuđuju djela Maurras-ova i časopis »Action Française«.[120] Tim je ovoj stvari, koja je silno uzbudila duhove u Francuskoj, udaren pečat od Crkve odsuđenog pokreta. Jedan memento svima, koji se svojim laičkim sposobnostima upuštaju da kritikuju, tumače, prekrajaju i natežu odredbe crkvenog naučiteljstva prema svojem političkom ili kulturnom shvaćanju. Svaki se politički pokret ili strančarstvo nalazi u opasnosti, da skrene s pravog puta čim stane s nepovjerenjem primati direktive sv. Stolice ili počne da na svoj račun unosi distinkcije, koje bi imale da prikriju neispravno jedno stanovište.

U spomenutoj alokuciji rekao je Pijo XI. :

»Ako ima koga, komu treba još jasnije posvijetliti, onda velim: katolicima na nikakav način nije slobodno pristupiti k pokretu ili nekoj školi onih, koji strančarstvo pretpostavljaju vjeri i zahtijevaju, da ona služi stranci. Nije slobodno niti sebe, niti druge, pogotovo omladinu, vezati njihovim autoritetom ili zaptom. Odande prijeti pogibao kako ispravnom poimanju vjere i ćudoređa, tako katoličkom odgoju mladeži... Jednako nije slobodno katolicima držati, potpomagati ni čitati dnevne časopise, što ih izdaju ljudi, čija djela valja odsuditi, jer se udaljuju od naše nauke o vjeri i ćudoredu. Oni počesto u uvodnicima, kritikama i bilješkama svoga dnevnika pružaju čitateljima, a osobito omladini takove stvari, u kojima će ovi ne rijetko naći uzrok duševne svoje propasti.«

---

[120] AAS, XVIII. (1926.), str. 529.

Ova osuda »Action Française« ima doista jednu važnost općenitog značenja. Istakao ju je Pijo XI. u citiranom pismu na kard. Andrieu-a, kojim je popraćen dekret sv. kongregacije oficiija. U njemu se veli, da u Maurrasovim djelima nema ispravnog shvaćanja o autoritetu papinskom, o kompetenciji sv. Stolice da sudi u nekim stvarima, o duhu pokornosti, a pogotovo poštovanja i podložnosti; naprotiv ima puno opozicije i revolte, prigovora, šta više insinuacija, izmišljotina, kleveta krivih i apsurdnih.[121] Takovo je djelovanje jedno zavađanje na otpad od duha Crkve i njezinih načela, pa makar se ono izvijalo pod vidom ne znam kakove požrtvovnosti. Da je ugušeno još god. 1914., bilo bi prošlo s manje žrtava i boli, nego god. 1926. Pojavama ove vrsti valja za rana, najbolje odmah, stati na put, dok se zlo ne raširi i ne ukorijeni. Za razvoj, napredak i razmah jednog zdravog socijalnog djelovanja na principima kršćanskim, nema sumnje, da je po svim katoličkim zemljama pridonijela svoj dio i ova osuda. Slične organizacije po drugim zemljama, učile su se ovdje na tuđoj nesreći. A to je svakako jedan pozitivni uspjeh. Često teološki neobrazovanima pojedincima više otvori oči jedan ovakav potez crkvene vlasti, nego i vrsni stručni izvodi, kojih ne shvaćaju radi nedostatne prednaobrazbe.

6. Propisi i izjave u pitanju ženske mode.

Ne će se prevariti tko savremeni nagli pohod niz strminu u pitanjima ćudoređa dobrim dijelom pripiše — ženskom svijetu. Nevjerojatna je lahkoća, kojom se ženski rod zanosi za vanjštinom. Radi odijela se često gubi značaj i poštenje. Moda je njihov svemoćni — apsolutni tiranin.

Bolesti nečednog odijevanja podlegle su i katoličke žene. Zato je Pijo XI., znajući koliki je moralni upliv žene u savremenom društvenom životu, iznio i svoje mišljenje u tom smjeru

---

[121] »... une absence non moin absolue de tout esprit de soumission ou tout au moin de consideration et de respect; une attitude prononcée d'opposition et de revolte; un oubli ou plutot un vrai mépris de la verité, allant jusqu' à l'insinuation et la divulgation d'inventions aussi calomnieuses que fausses et absurdes.« AAS n. n. mj., str. 7.

u audijenciji katoličkih gospođa iz Pittsburga 15. VIII. 1925. i u svom govoru korizmenim propovjednicima i rimskim župnicima 14. II. 1926. Rekao je, da propovjednici i župnici nikada ne će dosta glasno podići svoj glas protiv ove »profanacije ljudskoga tijela«, koje je Božji hram, tako da se mnogih nećudoredno obučenih žena mora Krist samo stidjeti.[123] Odobrio je zatim sve, što su u tom pogledu učinili talijanski biskupi Mistrangelo, Maffi, Baciarini, Pompilj, a naročito biskup u Linzu Dr. Gföllner. Izašla je po njegovom naputku i odredba Sv. Kongregacije Koncila od 12. I. 1930., upravljena svim biskupima u pitanju nedolične ženske nošnje.

Tako je Pijo XI. i u ovom važnom pitanju podigao svoj glas i založio se svojim ugledom vrhovnog glavara katoličke Crkve samo da stane na put moralnoj podivljalosti ženskog svijeta i propadanju najosnovnijih moralnih osjećaja.

7. Pismo kardinalu B. Pompilj o progonima kršćana u Rusiji.[124]

Sav je civilizovani svijet sa zgražanjem primao vijesti o bijesnom napadaju bezbožaca u sovjetskoj Rusiji protiv svega, što nosi ikakovo sjećanje na Boga i vjeru. Možda su mnogi od predstavnika javnog života i bili protiv toga okrutnog postupka, ali su šutjeli ... Prvi, koji je podigao svoj glas protiv nečovječnog postupka izludjelih boljševičkih tirana — bio je papa Pijo XI. Iza njega su tek došli drugi sa svojim protestima i izljevima simpatija za progonjene.

I taj gest Pija XI., kojim je poveo križarsku molitvenu vojnu na Rusiju, odjeknuo je po cijelom svijetu. Upekao je silno boljševičke vođe, pa su oni najnečasnijim pogrdama navalili na Pija XI. Ali se moralna snaga njegovog udarca ne da umanjiti, a još manje izbrisati nikakovim pogrdama. Ona ostaje čitavom kulturnom svijetu za sva vremena samo jedan dokaz

---

[123] Isp. »Osservatore Romano« od 15. II. 1926. (123). Vidi kod: Dr. D. Kniewald: Pastirsko bogoslovlje, I. sv. str. 299. i sl.

[124] Izdano 2. II. 1930. Isp. »Katolički List« br. 8/1930. str. 88.: Okružnica jugoslavenskog episkopata s tim u vezi, da se dan 19. marta 1930. provede kao molitveni dan za Rusiju.

više, da je papinstvo u socijalnom životu naroda jedna pozitivna, konstruktivna snaga.

Svi oni, koji danas s izvjesnom nebrigom gledaju na prilike u sovjetskoj Rusiji, nijesu shvatili zamašaja ovog papinskog protesta. Svi oni na vrhovima u pojedinim evropskim državama nijesu ni izdaleka prožeti onim duhom, koji je jedini u stanju da se uspješno odupre razornoj navali općeg nihilizma. Ako nijesu ateiste, ono su liberalci i agnostici indiferentiste, ljudi, koji nijesu daleko od čistog duha materijalizma. Socijalistički nazor na svijet i život — to je kredo na pr. jednoga Brianda, Macdonalda, Pilsudskog, a skrovito, negdje u dubini duše, i Benita Mussolini. Jesu li oni u stanju prozrijeti svu nedostatnost nekih svojih političkih poteza i ekonomskih mjera, kojima se misle oduprijeti boljševizmu? Hoće li oni usvojiti i razumjeti argumentaciju Pija XI. u svoj njezinoj snazi? Ne vjerujem! Pred navalom orkana, što se sprema na Evropu treba jačih obrambenih utvrda... Rastrovani život, načelna nesređenost, poganske zablude, kapitalističko izrabljivanje, preziranje pozitivne vjere, samo su kadri pripraviti tlo, na kojemu će se jednoga dana zaigrati krvavo revolucionarno kolo...

8. Rješenje »rimskog pitanja«.

Lateranski ugovor[125] od 12. veljače 1929.

Mogao bi netko na prvi mah pomisliti, da je lateranskim ugovorom riješeno jedno pitanje između sv. Stolice i Italije, koje ne prelazi okvir interesa ostalog kršćanstva. Takovo shvatanje ovoga čina bilo bi pogrešno. Rješenje rimskog pitanja ima za moralni i socijalni preporod katolicizma i kršćanstva uopće upravo nedoglednu važnost. Crkva se riješila jednog tereta, koji ju je olovnom težinom vezivao uz zemlju i vremenite zemaljske zapletaje. Njezina su krila slobodnija, njezin pogled svjetliji i odlučniji. Za njezin sveti poziv nastaju opet dani ranoga mladoga kršćanstva...

Providnost je Božja tako uredila sa svojom Crkvom. Materijalni je imetak bio kroz dugo vrijeme u njezinim rukama

---

[125] Vidi: Dr. D. Kniewald: Iz crkvenog života (Rimsko pitanje, »Bogoslovska Smotra«, god. XVII. (1929.), str. 163.

zalog velikog napretka za čitavu kulturu. Bilo je doduše i zla stim u vezi. Ali se baš na taj način istakla u crkvi Božja ruka voditeljica i pomoć Duha Svetoga. Makar zapletena u teške zamke i brige, daleke njezinom pozivu, nije ga ona nikada oskvrnula niti pogazila. Sveti zaklad vjere i morala očuvala je nepovrijeđen i nepromijenjen. Prošla je kroz vatru očišćenja i danas nam stoji, čista i sjajna, kako dolikuje pravoj zaručnici Kristovoj...

Riješenje rimskog pitanja ima još jedno svoje značenje, koje daleko prelazi uski okvir običnoga poslovnog akta između dviju stranaka, te predstavlja jednu vrednotu općega značenja. Tu stranu ističe rektor milanskog sveučilišta presv. Srca Isusovog fra A. Gemelli, pišući o misiji pontifikata Pija XI.[126]

»Taj događaj nije samo i nije jedino politički događaj, kao što je to netko htio i nastojao ovih dana utvrditi iz razloga odveć jasnih, a da ih iznosim. Ako se hoće, može se reći, da on ima i političko značenje, ili bolje da ima posljedicâ političkog značenja... No iznad svega: on je jedan događaj vjerski.«

Da to dokaže A. Gemelli baca pogled na jedno razdoblje u povijesti Crkve od vremena pape Pija VII. do lateranskog pakta. To razdoblje karakteriše oštri nastup liberalizma protiv Crkve. Pod raznim formama uvijek mu je bila prva tendencija: suzbiti, potisnuti i ugušiti glas Crkve. A svi pape od toga doba, svaki na svoj način, pridonose k jednom te istom cilju: pobjedi crkvenog mišljenja u javnom i privatnom životu. K tomu cilju vodi živi i žilavi rad Pija IX., intelektualni, moralni i socijalni preporod Leona XIII., produbljenje vjerskog života i suzbijanje modernizma za Pija X., apostolat mira za Bene-

»U djelovanju i u mišljenju papa XIX. vijeka postoji takav jedan kontinuitet, da se njihove fizionomije, kolikogod duboko diferensirane, slažu u idealnu jedinstvenost, općenito izraženu: **spasiti čovječanstvo!** Upiru na zlo, što ga rađa autonomija ljudskog života, koja je našla svoj najsavršeniji izražaj u liberalizmu. Zato **predstavljaju** čovječansku **nauku spasa** u shvaćanju, po kojem je čovjek ovisan od Boga prema moralnom zakonu, a društvo ima svoju svrhu, što se podudara sa svrhom Providnosti.«

---

[126] La missione del pontificato di Pio XI. Vita e Pensiero fasc. 6/7 1929., str. 349.

dikta XV., te pobjeda katoličke misli i katoličkog principa za Pija XI. u lateranskom ugovoru i konkordatu s Italijom.

Nakon borbâ od čitavog jednog stoljeća vidi o. Gemelli pobjedu u rješenju rimskog pitanja:

»Pobjeda je konačno došla s lateranskim ugovorom i konkordatom. Opetujem: ova dva akta nijesu sama, niti su jedina pogodba o miru između dvije države. Oni su **javno priznanje,** onoga, što je Crkva od Pija IX. do Pija XI. unosila u svijet: da je spas modernog društva u povratku na osnovice, na koje ga je Bog osovio: u katolicizmu. Italija je s ovim konkordatom priznala javno i svečano pred licem cijelog svijeta, da je liberalno shvaćanje države, pojedinca, obitelji sa svojim filozofskim zahtjevima i svojim socijalnim izvodima, promašilo cilj. Konkordatskim je člancima razoreno ono, što je liberalizam izrađivao kroz cijelo stoljeće...«[127]

Možda o. Gemelli gleda na stvar nešto jače sa svog nacionalnog gledišta, kad se zanosi mišlju, da će Italija biti putokaz savremenom društvu u restauraciji. Kad bi konkordat bio izvađan onako, kako je sačinjen i kad bi bilo toliko katoličke svijesti kod talijanske strane, koliko je poštenja i plemenitih želja kod vatikanske, — možda bi taj optimizam bio i opravdan. Ali bez obzira na to, vrijedna je pažnje njegova misao o rješenju rimskog pitanja. Nitko ovom činu ne smije odreći važnost akta, kojim se Pijo XI. uspeo visoko k idealnom cilju svoga pontifikata.

Zaglavak.

Sve enciklike Pija XI. što su izašle do konca godine 1930. promotrili smo pod jednim vidom: u koliko one unapređuju moralni i socijalni preporod društva. Razumije se samo po sebi, da se one obraćaju na ono društvo, koje priznaje papu, kao glavara Kristove Crkve. Dakle na katoličke narode i njihovu inteligenciju. Najveći dio katolika živi u Evropi; na evropskoj je dakle inteligenciji da sasluša riječi glavara svoje Crkve, da ih upije u se, pa da bude kvasac razvoja za svako dobro među svojim narodom. Po kulturnoj svojoj visini i snazi, bila bi ova katolička inteligencija stvaratelj i regulator jav-

[127] N. n. mj. str. 354. 355.

noga mišljenja u Evropi. Moralnom bi svojom izgrađenošću ona bila najsnažniji štit protiv svih razornih elemenata, bilo u obiteljskom, bilo u društvenom i državnom pogledu. Na formiranje takove inteligencije pomišlja Pijo XI. kad zabacuje laicizam i kad stavlja svim intelektualcima pred oči ideale intelektualca i vjernika sv. Tomu Akvinskoga i sv. Augustina.[128] Nema pak sumnje, da katolički rad za društveno opće dobro ne može ostati bez jakoga dojma na one, koji ga prate. I zato bi na principima Pija XI. izgrađena i osviještena inteligencija imala veliki upliv i na inteligenciju ostalih kršćanskih naroda. Njezin bi se zahvat u javni i državni život odrazio i u nedavnim događajima, koji su tako snažno prodrmali cijelim svijetom. Katolička inteligencija nije imala uzda u svojim rukama niti pred, niti za, a pogotovo ne poslije svjetskog rata. Nepravedno je stoga na nju obarati ikakovu krivnju ili na nju svaljivati odgovornost. Osnovni principi kršćanske vjere i kršćanskog morala zajednički su danas barem svima katolicima i pravoslavnima. Jedan zajednički front za obranu temelja kršćanskog naziranja na svijet i život nije nipošto stvar nemogućnosti.

Ali — kršćanska je evropska inteligencija daleko od misli i ideja Pija XI.! Ne varajmo se: ona je otrovana i zato bolesna, te nesposobna za djelo regeneracije. Ako nam putem Katoličke Akcije ne uspije odgojiti novi rod, za kojim Pijo XI. toliko žudi, ništa ne ćemo uspjeti u borbi s ocem bezvjerja i tame. Zavladat će nad nama i nad našim narodom isto onako, kako danas vlada nad Rusijom i nad dobrim ruskim narodom. Ništa ne čini, što je po kazivanju sviju, taj ruski narod »bogoiskatelj« i što mu je religioznost svojstvena... Njegova vlastita djeca postaju već pionirima bezbožničkih organizacija i protagonistima u obeščaščivanju svega, što se naziva svetim... Na vlas će jednako biti i kod nas — ne opameti li se naša inteligencija i ne uoče li pogibelj oni, koji drže u rukama kormilo narodne državne lađe...

Možemo ustvrditi, da je briga Pija XI. za moralni i socijalni preporod društva glavna značajka njegovog pontifikata. Zapravo: glavno njegovo nastojanje ili cilj, prema kojemu on

[128] Vidi izvode na str. 23. i 80.

upravlja sve svoje čine. On ga je prekrasno formulirao u prvoj svojoj enciklici riječima: Mir Kristov u kraljevstvu Kristovom! Promatranje dakle papinih enciklika, pisama i alokucija pod ovim vidom najviše odgovara njegovoj glavnoj i vrhovnoj intenciji. I radi toga se može uočiti neka jedinstvena nit, koja se provlači kroz sve enciklike, a pogotovo dolazi do izražaja u najglavnijima: »Ubi arcano«, »Quas primas«, »Mortalium animos«, »Divini illius« i »Casti conubii«. Pijo XI. dobro pozna savremeni život, vidi na kakovom se bespuću nalazi savremeno društvo i zato ne prestaje vapiti glasom velikim i snažnim: vratite se natrag Gospodinu! Njegov caeterum censeo jest — snažna Katolička Akcija! Ako se udruže katoličke snage, odhrvat će se uz Božju pomoć duhu, koji proždire život i duše...

Prigodom misničkog jubileja Pija XI. napisao je u svečanom broju[129] milanskog časopisa »Vita e Pensiero« kardinal Francesco Ragonesi jedan osvrt na enciklike Pija XI. do onda objelodanjene. Ma da su pisane u raznim prigodama, povodom raznolikih događaja, vidi se u njima jedinstvena nota. Vodeći računa samo o 12 enciklika, kard. Ragonesi veli: sva četiri sredstva, što ih papa u raznim zgodama preporučuje — (zdrava nauka prožeta svetošću, svećenička služba vršena s nježnošću, katolička akcija vođena franjevačkom revnošću, evanđeoski zanos praćen požrtvovnošću[130]) — harmonično su upravljena k jednom jedinom cilju: k triumfu Kristovog Kraljevstva. Enciklike imaju jedan vrhovni cilj: ostvariti program zacrtan u prvoj. Sve skupa sačinjavaju jedan kodeks organički sređene i povezane nauke, da bi mogle nositi naslov: Traktat o miru Kristovom u Kraljevstvu Kristovom.[131]

---

[129] L' unità nella varietà delle encicliche di Pio XI. Vita e Pensiero Nro 6/7—1929. str. 356—369.

[130] Ovako ih je prema sadržaju grupirao kard. Ragonesi.

[131] »Esse... vennero publicate in differenti circostanze e dirette a diversi fini particolari, ma tutte concorrono in armonia al conseguimento di un unico scopo supremo: all' attuazione del programma annunziato nella prima; sicchè formano un corpo di dotrina cosi ordinato ed organico, da potersi intitolare: Trattato della pace di Cristo nel regno di Cristo«. N. n. mj. str 368.

I doista! Tko s poznavanjem zagleda u ovaj kolosalni rad, izvršen inicijativom i pod nadzorom Pija XI., ostat će zadivljen nad snagom ovoga providencijalnoga muža. On svečano proglasuje Krista Kraljem čovječanstva; on se svim žarom zauzimlje za misijsko djelovanje; on energično rastavlja i luči politiku od katolicizma i naređuje rad u Katoličkoj Akciji, makar da mu pričaju o realnim poteškoćama; on radikalno rješava »rimsko pitanje« i zapanjuje cio svijet; on neustrašivo i svijestan si veličine svog poziva zahtijeva reformu i strogo vjersku formu odgoja kršćanske omladine i kršćanskog braka — kao temelja budućnosti svakog naroda i svake države; on gotovo bi rekli, nesmiljeno izrezuje bolne dijelove na organizmu Crkve: odsuđuje Action Française i pankršćanski pokret, jer ne da, da se sjena miješa sa svjetlom, niti varka s istinom.

Gdje se osjeti i primijeti opadanje ljubavi za Crkvu i njezine propise, koga uzbuni zlo, što se toliko osililo u naše dane, neka se marljivo zadube u studij enciklika Pija XI. Ojačat će njegova vjera, procvjetat se nanovo njegova ljubav, i ustaliti se njegov zanos za katoličkim nazorom na svijet i život.

Marčanska Eparhija.

Res gestae Marčensis episcopatus et ecclesiasticae unionis in Jugoslavia

Vladika Gabre Mijakić

Piše: **Dr Janko Šimrak.**

(Svršetak).

Posveta Gabre Mijakića, zakletva i ispovijest katoličke vjere.

Za Gabru Mijakića postao je težak problem, ko će ga za vladiku rukopoložiti. Kao što smo čuli, on je u početku namjeraavao, da pođe ili u Veneciju ili u Kijev radi rukopoloženja. Marčanski kaluđeri, koje je pitao za savjet, pišu mu u Zagreb, da u Veneciju ne može ići, jer sam zna, kako je tamo, a u Kijev, da ne može prijeći preko Poljske zemlje, »da bi za glavu čoveku bilo«. Konačno je Mijakić odlučio, da ga rukopoloži moldavski metropolita. O tom nas izvješćuje Petar Petretić u svom pismu na cara Leopolda iz Varaždinskih Toplica 1667. 20. juna. On veli: »Illo (Sabba Stanislauich) demortuo successit modernus Gabriel Miakich, qui etiam ad titulum Suidnicensem a Vestra Matte Sacerrima nominationem habet. Ante cuius obtentionem, quia vidit forsan, quod eidem ingressus in Turciam pro confirmatione et consecratione per V. Mattem S. prohibebitur certaeque superinde adicientur conditiones, relicta expeditione nominationis profectus est in Moldauiam et ibidem a quodam archiepiscopo Moldauiae Graeci ritus Schismatici non ad titulum Szuidnicensem, quem a Matte V. S. petebat, sed ad titulum fictum Vrataniensem in episcopum est consecratus et tandem inde reuersus expeditionem nominationis V. Mattis S. ad titulum Szuidnicensem etiam cum conditionibus sibi superinde adiectis accepit...« (Acta arch. eccles. zagrab. Ecclesiastica III, 8/153 Exemplar).

Sava, arhiepiskop sučavski i moldavski izdao je g. 1663. u mjesecu augustu diplomu u Jašu, u kojoj kaže o Mijakiću, da je došao »ot zemlji Vrjetanija, ježe (koja) jest pod rimskim cesarom. I prinesil prjed nami list ot vojevodi i ot zastavnici ot zemlje ih više pisanoga za rukopoloženije, poneže (jer) jedin episkop, ježe (koji) imješe v zemlji ih, prilučitsja jemu smrt ješče (još) priježde dva ljeta. Tjemže mi s milostiju božijeju i darom Presvjatago Duha

ruku položihom (na) jego i stvorihom od svješčenika episkopa za svršena.«[106]

Ovdje treba naročito naglasiti, da su neki od najistaknutijih sučavsko-moldavskih mitropolita stajali ne samo u uskim vezama s rimskom crkvom nego su se otvoreno priznavali sjedinjenima. Tako je Georgije Mogila, sučavsko-moldavski mitropolit (1586—1591), koji je bio u bliskom srodstvu s poznatim kijevskim mitropolitom Petrom Mogiliom, priznao jedinstvo s katoličkom crkvom zajedno s vojvodom moldavskim Petrom Hromim (1586—1591). Tu historijsku činjenicu otvoreno priznaje Golubinski (Kratkij Očerk, 379). I Gregorijev predšasnik Anastazije priznao je također uniju u pismu na papu Siksta V. (Nilles, Symbolae II, 984—986 i Golubinski 379). Brat Gregorija Mogile Jeremija izabran je vojvodom moldavskim i vladao je od 1596—1607. I on je bio vazda u iskrenom jedinstvu s katoličkom crkvom (Nilles, Symbolae II, 983—986, 998, 1000, 1008).

Za Savu, koji je rukopoložio Gabru Mijakića, veli Golubinski (381), da je vjerojatno bio nasljednik mitropolita Dositeja, koji se spominje između 1679—1690, i da se nalazi u dokumentima između 1696—1699. Prema diplomi, koju je Sava izdao za Mijakića, bio je on mitropolitom 1663. godine i prema tomu se mora postaviti pred mitropolitu Dositeja. Dali se taj Sava nalazio u jedinstvu s rimskom crkvom kao dvojica njegovih predšasnika, ne znam.

Ovdje treba još i to dodati, da su moldavski knezovi bili u velikom prijateljstvu s rimskim carevima, koji su ih uzimali u nevoljama u zaštitu (Nilles, Symbolae 993—1008).

Veze sučavsko-moldavskih mitropolita s rimskom crkvom i prijateljstvo moldavskih vojvoda s carskom kućom tumače nam barem donekle, kako je do toga došlo, da je Gabre Mijakić pošao u Jaši i da se ondje dao rukopoložiti i da protiv toga čina nije bilo nikakva protivljenja niti u ugarskoj kancelariji, niti u crkvenim krugovima, niti na dvoru. Čini se, da je Mijakić za ovaj svoj čin zatražio privolu i da ju je dobio. Inače bi nam bilo posve nerazumljivo, da nakon tolikih obećanja, da će se dati posvetiti samo od onoga, koji se nalazi u jedinstvu s rimskom crkvom, pođe bez privole u tuđu zemlju i zatraži posvetu, jer bi tim činom sve svoje napore oko imenovanja stavio u pogibao.

Iz svega se ovoga vidi, da Isusovačko Izvješće bez ikakva temelja tvrdi, da je Mijakić, nakon što je dobio darovnicu u Beču, otišao patrijari Maksimu u Peć i od njega se dao posvetiti. Isto tako Herberstein krivo navodi u svom izvještaju, kad kaže: »Ohne einiche erlabnuss der gränitz obrigkeit begibt er sich in Tüerkhey, wirdt von dem Patriarchen zum Vrataniae Episcopo wider ihr Mayt. donation confirmirt, khombt wider herauss...«

[106] Arkiv Jug. Akademije u Zagrebu coll. Lopašić.

Za kratko vrijeme vratio se Gabre Mijakić s dekretom o posveti iz Jaša u Beč i tu se pristupilo kanonskom procesu. Prije svega morao je položiti prisegu.

Tekst prisege nalazio se u arhivu zagrebačke crkve pod naslovom: »Formula iuramentalis obligationis, qua expedit, ut se obliget et obstringat Gabriel Miakich, monachus Basilianus in presbyterum,ut asserit, promotus, hactenus quidem schismaticus et erroribus Graecorum involutus, antequam episcopatum Valachorum effective obtineat, ex lingua Sclavonica in latinam versae«. Pisana je istom rukom, kojom su pisani i dokumenti »Epistolae ad episcopos zagrabienses« Tom. IV, v. IV, n. 66—70. Na koncu posljednje (četvrte) strane dodano je drugom rukom: »Formula iuramentalis obligationis episcopi Vallachorum Anno 1664.« Iz zagrebačkog biskupskog arkiva došao je ovaj dokumenat u arkiv Jugoslavenske Akademije i nalazi se u kolekciji Radoslava Lopašića. Na istom mjestu nalazi se i ćirilovski dokumenat o prisegi Gabre Mijakića, koji se razlikuje od latinskoga teksta time, što su ispušteni neki izrazi. I na tom dokumentu označio je Lopašić kao godinu »1664«. Latinski tekst zakletve nalazi se i u budimpeštanskoj biblioteci u kolekciji Stjepana K a p r i n a i, isusovca, odakle ju je preštampao Nilles (Symbolae II, 1035—1037) pod naslovom: Formula juramenti fidelitatis et professionis fidei Gabrielis Miakić, ex lingua slavinica in latinum versa. Ex anno 1663«. Godina 1664., kako ju je označio Lopašić, mora se zamijeniti s godinom 1663., jer je te godine Gabre Mijakić položio prisegu u Beču. Iz jednoga i drugoga latinskoga teksta vidi se, da je originalni tekst slovenski (hrvatski) i da je odatle načinjen latinski prijevod. U tom nas utvrđuje činjenica, što je i nasljednik Gabre Mijakića na stolici mrčanskih vladika P a v l e Z o r č i ć položio istu prisegu 8. aprila 1671. sastavljenu na slovenskom (hrvatskom) jeziku (Acta arch. eppatus almae ecclesiae zagrab. Ecclesiastica v. IV, n. 178). Auktor hrvatskog originala i latinskog prijevoda zakletve može biti samo P e t a r P e t r e t i ć, kako se to vidi iz pisma ugarskog kancelara Gjure Selepčenjija od 18. aprila 1663. (Epistolae ad Petretić IV, 78). Ćirilovski prijepis načinio je Mijakić.

Prva točka zakletve glasi: »H o ć u v e r a n i p o k o r a n b i t i n a j p e r v o B o g u i s v e t o j r i m s k o j c e r k v i i n j e a r h i j e r e u (s e u P o n t i f i c i) s v e t o m u O c u P a p i, k o g a j a s p o z n a v a m i d e r ž i m p o g l a v a r a i u č i t e l j a i p a s t i r a s v i h p a t r i j a r h i o s t a l i h s v e š t e n i k o v i s v e g a p r a v o s l a v n o g a h r i s t i j a n s t v a . . .« Druga točka: »Imenovanje ili narečenje kaludersko ili zmed naroda vlaškoga nekojih voivod i drugih poglavitih nekojih Vlahov obiranje (izbor) na rečenu biškupiju najpervo suprot svetim kanonom i saborom obštim nicenskomu i antiohijskomu i drugim ostalim od svetih rimskih otac Papa učinjenim kanonom i suproti takajše slobodi i pravici našega milostivnoga poglavnika kralja ugarskoga učinjeno, ništarom činim

i vazda hoću za ništar deržati niti se vu nje upirati tako, da bi po imenovanju i obiranju kaluderskom i vlaškom biškupiju imenovanu dobil. Nego se vas dajem vu milošću i ruke našega milostivnoga poglavnika cesara i kralja i spoznavam, da od nikoga drugoga nisam biškupom imenuvan, narečen i obran nego listor samo od našega milostivnoga poglavnika, koji listor sam ima oblast pod ugerskom korunom biškupe naredati, imenovati i odebirati. I tako mi dušu spasiti, da ja nikoga onako, kako je Sava učinil, koji bi po mojoj smerti biškupom bil, ne ću imenovati i nareći i to kaludere i vlaške sine naučiti hoću, da to takovo narečenje ne more biti i nikakove kreposti ne ima.«

Ovaj je citat uzet iz zakletve Pavla Zorčića. U zakletvi Gabre Mijakića izjavljuje isti u drugoj pogodbi odmah na početku, da smatra ništetnim imenovanje Save Stanislavića za vladiku.

Na trećem mjestu zakletve kaže se, da iza rimskoga pape i njegova nuncija nikoga drugoga ne će priznavati za svoju duhovnu glavu nego samo nadbiskupa ostrogonskoga kao prvoga metropolitu Ugarske ili patrijarha, zatim nadbiskupa Kaločkoga kao metropolitu. Što se tiče odnosa prema zagrebačkom biskupu, to se kune da će mu iskazivati počast kao svom poglavaru u zagrebačkoj biskupiji i da će mu biti pokoran osobito u funkcijama, koje se tiču duhovne pastve, kako to traže kanoni i odluke rimskih papa, a osobito 14. konstitucija Inocenta IV., 74. Pija IV., caput »Quoniam« Inocenta III., 34. konstitucija Klementa VIII. i konstitucija Pavla V., kao što se to nalazi u darovnici biskupa Domitrovića Simi Vratanji, prvom »vlaškom« piskupu. Mijakić se nadalje priznaje samo vikar i sufragan zagrebačkoga biskupa među narodom grčkoga obreda. Ta ovisnost da je nastala odatle, što marčanski biskup imade svoju stolicu u zagrebačkoj biskupiji i što je dobio za manastir Marču dobra zagrebačke biskupije.

Gabre Mijakić odrekao se dakle samostalnosti vladičanstva. Kondicija o vikarijatu zagrebačkoga biskupa unesena je u ovoj zakletvi prvi put. Prema tomu nema pravo križevački biskup Konstantin Stanić (1815.—1830.), koji u svojoj Spomenici kaže, da je ona prilikom imenovanja Pavla Zorčića prvi put unesena u donacijalnu ispravu.[107] Odreknuće samo-

[107] Nilles, Symbolae II, 747. — Godine 1809. i 1810. radilo se o novoj podjeli grčko-katoličkih biskupija, pa su tu priliku neki carski savjetnici, koji su zastupali madžarske interese, nastojali izrabiti, da se križevačka biskupija posve ukine i da se pripoji jednoj grko-katoličkoj biskupiji u Ugarskoj. Na obranu križevačke biskupije ustao je Konstantin Stanić, tadanji vikar vakantne biskupije i administrator, koji je sastavio o tom pitanju spomenicu i razdijelio je na sedam većih poglavlja. U prvom i drugom poglavlju raspravlja o postanku sjedinjenog episkopata u Hrvatskoj. Nilles (Symbolae II, 730—770) štampao je u cijelosti ta oba poglavlja, a iz petoga i šestoga samo ono, što se tiče prošlosti križevačkih biskupa.

stalnosti nije imalo praktičnih posljedica za vrijeme Gabre Mijakića, jer je uza sve to ostao samostalnim vladikom, ali je imalo posljedica za vrijeme njegovih nasljednika, koji su sa svom dušom pregnuli oko istinske unije, pa su protivnici baš ovisnost od zagrebačkoga biskupa upotreblavali kao glavni dokaz, da je svrha unije samo ta, da se uvede u crkve mjesto staroga slovenskoga latinski jezik i mjesto grčkoga obreda zapadni obred.

U petoj točki odriče se Mijakić pećskoga patrijare i mitropolita kao raskolnika i kao nesjedinjena s rimskom crkvom i u svemu osim vjere pokorna turskom sultanu, neprijatelju kršćanstva. Obećaje, da se u buduće ni u čemu ne će pokoravati patrijari niti njegove naloge i poruke primati. Ne će ga priznavati za svoga niti duhovnoga, niti zemaljskoga poglavara. Ne će voditi s njime dopisivanje, niti se s njime savjetovati bilo sam, bilo po kom drugom, bilo preko listova ili na koji drudi način. »Niti od njega hirotonije (rukopoloženje) ali potvrđenja i blagoslova na biskupiju ne ću prositi, još manje uzeti, kako takajše od ni jednoga drugoga patrijarhe, metropolite ili biškupa gerčkog ili latinskoga zakona, koji nema svetom rimskom cerkvom i svetim ocem papom jedinstvo i pričeščenja ili obštinstvo«. Nadalje se kune, da se ne će bojati niti ekskomunikacija niti anatema pećskoga patrijare, koji nema nad njim nikakve jurisdikcije. Ne će primati ekzarha ili poslanika patrijarinih, koje bi slao bilo k njemu, bilo u manastire Marču i Lepavinu bez dozvole cara. Isto tako ne će dozvoliti, da se na Krajini kupi milostinja ili za patrijaru ili za danak, koji on ima dati sultanu. Ako dozna za takva egzarha, prijavit će ga zapovjednicima Krajine i duhovnim poglavarima. Isto tako ne će bez dozvole slati u Tursku svoje svećenike, kaluđere ili druge ljude niti ih primati, ako bi iz Turske došli na kršćansku stranu. Ako se koji prebjeg priznaje katolikom, onda ga treba poslati zagrebačkom biskupu, da ga on ispita i istom onda može se imenovati kaluđerom ili svećenikom.

U petoj se točki obvezuje, da će što prije zatražiti potvrdu svoga imenovanja za biskupa u rimskoga pape i da će se dati po grčkom obredu zarediti u onoga, komu za to papa dade dozvolu.

U šestoj se točki obvezuje, da će položiti ispovijest katoličke rimske vjere i da će sve držati, što se u njoj nalazi. U toj istoj vjeri poučavat će ili sam ili preko drugih ne samo kaluđere i svećenike nego i narod. Ispovijest vjere položit će ili pred kaločkim nadbiskupom kao svojim metropolitom ili pred zagrebačkim biskupom kao svojim ordinarijem.

Ako ne bi htio što od svega ovoga ispuniti, onda neka gubi ne samo biskupiju nego i glavu.

Budući da nemam pred sobom originala ove zavjernice s potpisom Gabre Mijakića, to ne mogu sa svom sigurnosti tvrditi, da

je ona baš od riječi do riječi glasila ovako, kako se to nalazi u zagrebačkom i budimpeštanskom formularu. Međutim iz svih savremenih dokumenata, koja smo već naveli i koje ćemo još navesti, slijedi potpuno sigurno, da je Mijakić u Beču prije imenovanja potpisao reverzale i položio prisegu vjernosti. U toj prisezi priznaje se sjedinjenim s rimskim papom kao glavom crkve i zavisnim od zagrebačkog biskupa kao svoga ordinarija. Ujedno se odriče patrijare i svake zajednice s njime i kune se, da će kaluđere i narod poučavati i odgajati u uniji s rimskom katoličkom crkvom. Isusovačko Izvješće veli, da je Petretić molio Selepčenjija, da se Mijakiću dade vladičanstvo samo pod ovim kondicijama »ut videlicet faciat professionem fidei, non ficte; abneget patriarcham schismaticum et nullam cum eo habeat communionem; probe cognoscat teneatque fundamenta catholicae religionis; obedientiam praestet Summo Pontifici, nec ab alio consecretur, quam a quo Papa statuerit; denique totum Vallachicum populum ad orthodoxam fidem et Romani Pontificis obedientiam verbo et exemplo reducere pro virili laboret et quidem haec omnia sub poena depositionis ab officio, si processu temporis deprehenderetur fefelisse. Rescripsit Dnus Cancellarius Garielem consensisse in pacta eorumque observantiam promisisse«.

Zagrebački biskup Petretić preveo je koncem godine 1662. ispovijest vjere, kako ju je propisao za Grke Grgur XIII., iz latinskoga jezika na »ilirsko-srpski« i poslao u Marču (Acta arch. eccles. zagrab. epist. epporum VII, 32, 33). Za istočnjake prilikom prelaza na katolicizam bile su propisane dvije formule ispovijedanja vjere. Jedna je od pape Grgura XIII. (1572.—1585.), koji je 1581. poslao isusovca Antuna Possevino kao svoga izvanrednoga poslanika ruskom caru Ivanu IV, da ga sklone na uniju, i koji se mnogo brinuo za ujedinjenje istočne crkve s katoličkom. Osnov joj čine zaključci unionističkoga općega koncila u Florenciji i zaključci tridentinskoga sabora. Prvi članak toga ispovijedanja govori o izlasku Duha Svetoga od Oca i Sina, drugi o euharistiji u kvasnom i beskvasnom kruhu, treći o oprostima za pokojne, četvrti o gledanju Boga svetih duša, peti o prokletnicima u paklu, šesti o primatu rimskoga biskupa (Acta et decreta sacrorum conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis Friburgi Brisgoviae 1876, II, 507—509).

Drugu je ispovijest vjere propisao Urban VIII (1623—1644), koji je osnovao 1627. Collegium Urbanum de Propaganda Fide za studij misionara. To je ispovijedanje Mardarije, vladika crnogorski i svega primorje, preveo na stari slovenski jezik i ispovjedio 1640. Na prvom se mjestu nalazi simbol vjere nicejsko-carigradski, zatim ispovijedanje sabora: nicejskoga I. carigradskog I., efeskog

I., kalcedonskog, carigradskog II. i III., nicejskog II., carigradskog IV. Mardarije u ispovijesti kaže: »Častiju paki i priimlju ostale selenske (vaselenske) zbore s oblastju arhijereja rimskago zakonito zborišane i potvardjene, a navlas zbor florentinski... »Sad se nabrajaju zaključci toga sabora. O primatu papinom se veli: »Takojer da svjato sidalište apostolsko i papa rimski po svem svitu darži načelstvo i da on isti papa rimski jest namištnik svjatago Petra, poglavice apostola i istini Hristu vikar i glava vse cerkve i vsiih hristiana otac i naučitelj i da jemu v svjatom Petru podana jest od Gospoda našego Isusa Hrista plna oblast za pasti, strojiti i vladati sabornu cerkvu, jako (kako) paki v djanijah (u aktima) selenskih sabora i v svjatih kanona vzdarzit (nalazi) se, jako isti sabor florentinski govori«. (Tabul. Propaganda lett. ant. 125, f. 344 sq). Tu ispovijest vjere položili su oci provincijalnoga sinoda ruskoga u Zamošću 1720. god. (Collectio Lacensis 6 sq).

U reverzalima, koja je potpisao Gabre Mijakić, kaže se, da će ispovijest vjere položiti ili pred kaločkim nadbiskupom ili pred zagrebačkim biskupom (Nilles, Symbolae II, 1037; Acta arch. eccles. zagrab. Ecclesiastica IV, 178). Petretić tvrdi u pismu na cara Leopolda 1667. god., da je Gabre Mijakić osobno položio ispovijest vjere »coram Dno olim demortuo et moderno Dno archiepiscopo Strigoniensi« (Ecclesiastica in arch. eccles. zagrab. XI. A, v. III, 8/153). Prema tomu imao bi Mijakić položiti ispovijest vjere ne samo pred kaločkim biskupom Selepčenjijem, koji je u to vrijeme, kad je Petretić pisao gornji list, bio ostrogonski primas,[108] nego i pred tadanjim primasom Gjurom Lippay-em (1642—1666).[109]

Gabre Mijakić prema Petru Petretiću.

Kad se Mijakić vratio kao imenovani biskup iz Beča, nisam mogao doznati iz svojih bilježaka. Zagrebačkom biskupu Petru Petretiću javio je svoje imenovanje istom 28. decembra 1663. iz manastira Marče u pismu, koje je napisao latinskim jezikom. Kako je to pismo važno ne samo za odnose Mijakića prema Petretiću nego i prema Rimu, donosimo ga u cijelosti:

---

[108] Gjuro Szelepchenyi de Pohronz bio je kao mladi svećenik 1644. imenovan vesprimskim biskupom, zatim biskupom u Njitri (1648), kaločkim nadbiskupom (1657), ostrogonskim primasom (1666). Vršio je važne političke misije i bio je pouzdanik bečkog dvora. Kao ostrogonski primas umro je 1685 (Nilles, Symbolae II, 847).

[109] Gjuro Lippay de Zombor bio je vesprimskim biskupom (1633—1637), zatim jegarskim (1637—1642), pa primasom ostrogonskim (1642—1666), cfr. Nilles Symbolae II, 1042—1044.

»Illme ac Excellentme Dne, Dne patrone obstme! Felicissimum huius anni incrementum!

Nihil habeo, quod scribam Illmae Dominationi Vrae, nisi humillima mea seruitia, quamdiu uixero, cum precibus meis efferre non intermittam, notumque facio obtinui donationem a Sacra Matte et per recommendationem nunnullorum patronorum. Ideo significare humiliter uolui Illmae Dni Vrae tanquam patrono meo recommendans me hisce, ut et imposterum me recommendatum habere dignaretur cum meis fratribus spiritualibus ac saecularibus, cum quibus ego et Deum orabo et fideliter seruire Suae Caesareae Matti et Excellentiae Vestrae instruere moneri conabor, maxime hoc tempore necessario ac opportuno, quia et a Sacra Caesarea Regiaque Matte uerbotenus hunc ordinem et commissionem habeo.

Ego uero, quamdiu uixero, seruire Illmae Dni Suae studebo, nec inutilis seruus manebo, quamuis pro nunc multas expensas ac damna passus.

In reliquo me humillime commendo Excellentiae Vestrae, quam Deus conseruet una cum suis ad multos annos sanos ac felices, orabo.

Datum die 28. Decembris 1663.

Illmae ac Rmae Dnis Vrae Gabriel Mihatich, episcopus Valachorum, ad seruiendum manebo Excellentiae Vestrae.

P. S. Ego proficisci debeo Romam pro confirmatione, sed expensae me per aliquod tempus detinebunt. Conabor facere ad perficiendum iter hoc«.[110]

Mijakić je vrlo kratak u izvještaju o svom imenovanju za vladiku, jer je znao, da mu je Petretić bio do konca protivan. Važno je, da na koncu lista ističe, kako mora putovati u Rim radi potvrde, ali toga ne će moći učiniti kroz neko vrijeme, jer nema novaca za dugo putovanje.

Iza šest mjeseci opet se javio Mijakić Petretiću u pismu na narodnom jeziku pisanom ćirilicom iz Marče god. 1664. juna 4. Mijakić pripovijeda, kako je k njemu došao jedan čovjek, koji je vidio tursku vojsku i za njom išao sve do Osijeka, dok je nije svu pregledao. »I prešla je preko mosta osječkoga s velikim vezirom. Sto jezeri pod Siget, a pod Uivar osamdeset jezeri Tatara. A što su prema Zrinjskoga Petra Turci? Boje se Zrinjskoga Petra. I mnogo ih se skupilo pod Bijać. Ne zna se na broj, koliko. Boje se gospodina Petra. Pišite vaše gospodstvo gospodinu Petru, da bi znali za to, da bi poganin ne prevario kako gospodina. I tako kažu, da su na po Turci mrtvi bojeći se obedviju Zrinjski. Uvanje božije dobit će sad kristijani, naš presvetli cesar i gospodin ban. I tako kaže (uhoda), ako izide doli ban, pristati će k njemu doli sto jezer

[110] Arch. eccles. zagrab. epist. ad diversos v. I, 10 Archetypum.

kristijana, Vlaha i Bošnjan i oće se biti s Turčinom. I nami su u pomoć i zemlja i gladna turska vojska većma nego naša. Čelovjek (čovjek) jest nedelje uhodio tursku zemlju i vidio je, kako je i što je. I poslao sam čelovjeka gospodinu Zrinjskomu, da mu kaže.«

To su informacije o kretanjima turske vojske. Mijakić osobito ističe junaštvo svojih zaštitnika Zrinjskih, koji su Turcima zatjerali strah u kosti. Što se tiče svojih odnosa prema Petretiću, to javlja da je odavna želio doći u Zagreb, ali nije mogao, jer je bio jako »betežan« i sad nije dobro i zdravo. Ako Bog da, da ozdravi, skoro će doći Petretiću.

Na koncu veli još o Turcima: »Ljude batrite, kako vi znate. Turci idu, ali mnogi silom i za ljutu nevolju bojeći se. I pomoć božiju dobićemo mi. Ne bojmo se Turak! Ustrašio nje Bog! Ne imadu kreposti.«

Na pismu se potpisao Mijakić: »Gavril, episkup s r p s k i (h) s i n o v pomilovanjem Božim«.[111]

Gabre Mijakić i buna Uskoka 1666. godine.

Isusovačko Izvješće opisuje bunu Uskoka 1666. god. ovako: U križevačkoj Krajini u jednom selu u blizini Bjelovara živio je Uskok po imenu Osmokrug (Osmokruh, kod Lopašića »Osmokruč«). On je vazda u govoru svečano nastupao, bio je pun nadutosti i drskosti. Samim svojim držanjem, nastupom, očima i nozdrvama odavao je grožnje, prkos i prezir drugih. Svi su Uskoci živo željeli, da Osmokrug bude izabran za krajiškog vrhovnog suca, jer će se on vojničkim zapovjednicima oprijeti u lice i neustrašivo braniti svagdje i protiv svakoga stvar svoga naroda. U to vrijeme boravio je vrhovni general Leslie u Beču i spremao se na put u Carigrad, kamo ga je car Leopold slao, da sklopi s Turcima mir. I koprivnički pukovnik Honorije pl. Trautmannsdorf, koji je kao najstariji bio na čelu Krajine, boravio je u to vrijeme u Gracu. Varaždinskim generalatom upravljao je dakle tada Ivan Josip pl. Herberstein, vitez Sv. Ivana Jerusalemskoga i križevački pukovnik, koji je bio zato, da se za suca izabere drugi, koji će biti i blaže ćudi i bolje pameti. Na dan svetkovine sv. Jakoba 1666. godine došli su Uskoci u Križevce i tražili od Herbersteina, da Osmokruga potvrdi za suca. Herberstein ih je nastojao na sve moguće načine uvjeriti, da će biti bolje, ako za suca izaberu njegova kandidata. Uskoci su na to podigli Osmokruga u vis i počeli vikati na sramotu vicegenerala: Mi ovoga hoćemo za suca i nikoga drugoga! Osmokrug je naš sudac! — Kad je to vidio Herberstein, pograbio je debelu batinu i počeo njome nemilice udarati po lubanjama Uskoka i Osmokruga, koji su u div-

[111] Jugosl. Akad. coll. Lopašić. — Iz vana je Mijakić napisao: »Sija knjiga da se ima dati gospodinu, gospodinu biškupu grada Zagreba i mitropolitu u njihova gospodstva svetije i poštenije ruce pot pečatom«.

ljem bijegu potrčali prema doljnim vratima utvrde. Herberstein je alarmirao stražu u tvrđavi, dao zatvoriti vrata, navalio sa svih strana na buntonike, pohvatao ih, pobacao u tamnice i okovao u lance. Herberstein se tada savjetovao sa svojim podkapetanom Nikolom Makarom, koji je imao veliko iskustvo u krajiškim pitanjima i koji je bio stari vojnik dobro poznat iz vremena njemačkog rata protiv Švedana, a koga su Uskoci nedavno tužili caru.[112] Na njegov savjet poslao je brzoteče u sve krajeve i utvrde, da vojnici zauzmu pojedine položaje i da tako zapriječe buntovnicima, da se ujedine. Poslije ponoći dao je dovesti iz tamnice Osmokruga i odvesti ga u Varaždin, kao da će ga ondje vlasti ispitivati i suditi mu. Ali čim je došao nekoliko koraka od križevačke utvrde, izgubio je glavu. Brat Osmokrugov, koji je bio imućni Uskočki svećenik, čuvši, što se dogodilo u Križevcima, a ne znajući još za smrt svoga brata, digao je na oružje čitavu Krajinu pomoću svoga sina, koji je najprije bio kaluderom, pa onda svjetskim svećenikom. Pobunjenici su najprije navalili na kuću nevinoga čovjeka, kojega je Herberstein predložio za suca, ubili ga krvoločnim načinom, razrušili mu kuću i spalili sve imanje. To su isto učinili i drugima, za koje se znalo, da su vjerni vicegeneralu. Kao što su zavjerenici brzo radili, tako je radio i Herberstein. Ponovno je poslao glasnike svima četama i naložio im, što imadu raditi. Sam je navalio s nekoliko stotina katoličkih vojnika prije zore na buntovnike, koji su noćili nedaleko Rovišta. Nenadano navalivši na njih raspršio ih je, natjerao u bijeg i stao progoniti. Slično su učinile i druge čete prema njegovim nalozima. Zarobljenike u ovim bojevima poslao je u Varaždin. Od njih je mačem pobijeno sad šestorica, sad četvorica, sad više, sad manje, ali većina i to prvaci. Zarobljenike i one, koji su imali biti pobijeni, isusovci i drugi svećenici nastojali su na sve moguće načine obratiti na katoličku vjeru, ali je njihov trud u većini slučajeva ostao bez uspjeha. Među krivcima nalazio se i Dragić vojvoda iz Svetoga Križa u ivanićkoj Krajini. On se za vrijeme njemačkog rata izvještio u vojničim poslovima. Po svom pogledu i tijelu bio je pravi heroj. Katolici su se nadali, da će ga mnogi slijediti, ako prihvati uniju. Mnogo se radilo, da se on predobije. Taj je posao već tako daleko napredovao, da više nije sumnjao o sigurnosti katoličkih dogmata. Kad je nakon osude na smrt došao k njemu katolički svećenik, da mu podijeli posljednje sakramente, on je vazda samo to govori: »Što će reći vladika, što kaluđeri, što ostali, ako ja starac i vojvoda prijeđem na drugi obred?«

---

[112] Nikola Makar, »cesarove kraljeve svetlosti vse križevačke pokrajine najvekši vicekapitan«, bio je žumberački Uskok. Po njemu je potpisana jedna povelja, kojom potvrđuje krajišnicima u Žabnici stare međe, što je veliki kapetan grof Ferdinand Ernest Trautmansdorf potvrdio (Lopašić, Spomenici III D, 143. 144).

Katolički svećenik je na to stavio svoje primjedbe, ali sve nije ništa koristilo, jer je kod Dragića više vrijedio ljudski obzir nego li život vječni. Dragić vojvoda je svojim primjerom i druge učvrstio u njihovoj vjeri.

Paroh Osmokrug pobjegao je na to u Tursku i odande se ne misli nikada vratiti. Njegov sin ubijen je od vojnika. Glava mu je bila na kolac izvješena pred donjim vratima križevačke utvrde. Odsječene su glave i svim ostalim vođama bune. Uskoci su postali pametniji. Uspostavljen je ugled zapovjednika na Krajini, kraljevstvu je dana sigurnost, a slava Herbersteinova razlijegala se od jednoga kraja do drugoga. Za nagradu je dobio karlovački generalat.

Isusovačko Izvješće pripisuje ugušenju ove bune veliku važnost. Uskoci su razumjeli svoje privilegije tako, da su držali, da oni jedini imadu vlast naseljavati se u krajevima između Save i Drave, gdje velikaši nemaju više nikakva prava. Za te svoje privilegije nastojali su predobiti i okolne kmetove. Kad bi ti bili uz njih pristali, raširio bi se pokret poput plamena među svima seljacima, koji bi jedva bili dočekali, da zbace sa sebe ropski jaram. Ugušenje bune donijet će velikih koristi za katoličku crkvu. Uskoci će se odreći raskola, jer je u buni zastrašen vladika Mijakić.

Isusovačko Izvješće tako prikazuje bunu. U njemu nije označena godina, kad je ustanak buknuo. Lopašić kaže, da je to bilo 24. aprila 1667. god.[113] Taj Lopašićev navod o danu i godini bune ne odgovara istini. To se vidi prije svega iz činjenice, da je Gabre Mijakić u početku 1667. godine bio u Rimu i tražio potvrdu za vladiku. Sigurno je dokazano, da je Mijakić putovao u Rim nakon ugušenja bune. Prema tomu je ta buna morala biti godine 1666. (Arch. di Propaganda, Udienze di Nostro Signore v. I, 6. 6 v. In audientia 26. Februari 1667). O boravku Gabre Mijakića u Rimu godine 1667. svjedoči i pismo zagrebačkog biskupa Petretića jednom isusovcu u Beč od 6. jula 1667., u kojem ga moli, da poradi kod kongregacije De Propaganda, da Mijakić, koji se nalazi u Rimu, ne bude potvrđen (Acta arch. eccles. zagrab. epist. epporum VII, 42). Što se tiče dana bune, to ima pravo Isusovačko Izvješće, koje stavlja početak bune na blagdan Sv. Jakoba, dakle na 25. jula. Kako je Lopašić došao do toga, da je buna počela 24. aprila 1667., nikako nisam mogao odgonenuti, to više, što na drugom mjestu donosi opis ove bune i kao godina je označena 1666. (Spomenici II, 322—324.)

Ova buna Uskoka imala je svoju predhistoriju.

Već koncem godine 1664. poslao je vicegeneral Josip Herberstein ratnom ministarstvu u Beč tužbu protiv Stjepana Osmokruga, što je prodavao djecu u Tursku; što je počinio izdaju i

[113] Lopašić, Karlovac 198.

bunu; što je htio oteti vojvodi Gvozdanu jedan komad zemlje i što je sazivao Uskoke na zborove. Ovo izvješće predano je i caru Leopoldu.

Iste godine izvijestio je Herberstein, da Uskoci drže potajno zborove. Vojvodama, kojima je naloženo, da to zabrane, groze se ognjem i mačem. Herberstein je pozvao Gabru Mijakića i zatražio od njega, da umiri Uskoke. On je obećao, da će to učiniti. Ako se Uskoci ne bi umirili, zatražit će Herberstein pomoć u bana Petra Zrinjskoga.

Iste godine izvješćuje Herberstein, da je Stjepan Osmokrug došao k njemu u Koprivnicu i tražio, da mu se dade zemlja vojvode Gvozdana. Budući da je Osmokrug sazivao zabranjene zborove, dao ga je Herberstein baciti u tamnicu i istom ga je onda pustio na slobodu, kad je za njega jamčio vladika Gabre Mijakić.

U junu 1665. god. izvješćuje koprivnički kapetan, da Turci dolaze u križevačku krajinu i ondje trguju sa žitom. On je to zabranio, ali su se Uskoci pozvali na svoje privilegije i nisu zabranili dolazak Turcima. Svemu je tomu uzrok Osmokrug.

Trojica uskočkih sudaca: Stjepan Osmokrug u Križevcima, Ilija Romanović u Koprivnici i Nikola Vuković u Ivaniću poslali su caru Leopoldu u martu 1666. god. tužbu protiv građana gornjega grada Križevaca, protiv Isusovaca, protiv podanika zagrebačkoga kaptola i protiv svojih kapetana i oficira kod suda u Varaždinu. Leopold je naložio ratnom vijeću u Gracu, da ga što prije o svemu ovome izvijesti. Tužbu trojice sudaca potpisale su i neke vojvode.

Iste godine poslale su vojvode i ostali Uskoci iz ivaničke Krajine svoje iskaze protiv križevačkoga suca Osmokruga. Oni ujedno svjedoče, da nemaju ni pojma o tužbama, što ih je Osmokrug iznio protiv ivaničkoga kapetana Breinera, koji da s Uskocima dobro postupa.

U aprilu iste godine stigla je druga tužba istih krajiških sudaca, što se na Krajini nalazi mnogo cigana, koji se imadu otjerati; što se kod mosta na rijeci Glogovnici nije podigla mitnica, da se most može održavati; što Uskocima zapovjednici na granici uzimaju sav plijen, što su ga stekli prilikom upada u Tursku; što im se ne podjeljuju graničarske službe za plaću; što se krše njihovi privilegiji; što ne mogu uživati mirno svoju zemlju, na kojoj su naseljeni.

Ova tužba je poslana križevačkom pukovniku Trautmannsdorfu i vicegeneralu Herbersteinu na izvještaj.

U isto je vrijeme stigla i molba Nikole Vukovića, da mu se podijeli radi njegovih zasluga mirovina. Ratno vijeće u Gracu je riješilo, da je on buntovnik i da mu se ne samo nema dati mirovina nego se mora kazniti.

U maju iste godine javlja križevački kapetan, da Osmokrug obilazi sa svojim pristašama oko križevačke tvrđave i hvali se, da ima u rukama nove privilegije. On da će prema njima postupati sa svom blagosti. Jedan dio Uskoka je uz Osmokruga, a drugi mu je protivan.

Trautmannsdorf i Herberstein javljaju u isto vrijeme, da Uskoci na svaki način hoće održati veliki narodni zbor. Novoga velikoga suca vojvodu Vuksana i njegove pristaše hoće uništiti ognjem i opljačkati, da tako postanu gospodari između Save i Drave.

Nakon ovih izvještaja zapovjedilo je ratno vijeće varaždinskom generalu, da pošalje vojničku pomoć križevačkom generalu protiv buntovnih Uskoka.[114]

Na tužbe Uskoka odgovorio je opširno vicegeneral Herberstein iz Križevaca 14. juna 1666. Što se tiče tužbe Uskoka radi njihovih zemalja, livada, šuma i vrtova, to je bio od starine običaj, da se tužba predala velikom uskočkom sucu, zatim graničarskom sudu, pa kod regimente i kod generala, gdje se osuda revidirala i ponovno osuda izricala. Veliki uskočki sudac ne radi tako, nego sudi prema svojoj glavi i ne pita za apelacione više sudove. Herberstein nadalje ističe, da se Uskoci tuže na to, što moraju služiti kao kmetovi na imanjima grofa Erdödya, Zrinjskih, generala Auersperga, isusovaca, zagrebačkog kaptola i gornjega grada Križevaca, ali treba znati, da su se oni svojevoljno podložili ovoj gospodi kao kmetovi i za njih ne mogu vrijediti privilegiji. Zagrebački se biskup protivi, što su Uskoci zaposjeli sela Ljubljana i Jugovec.

Nikola Vuković — nastavlja Herberstein — traži mjesto kapetana ili zastavnika i potpisuje se kao sudac u Ivaniću. Međutim treba znati, da on nikada nije izabran za suca i da tu službu nikada nije vršio. On je stanovao u selu Potočcu i kad se tu nije mogao više uzdržavati krađama, preselio se na tursku granicu, da odande podigne bunu u varaždinskom generalatu.

Četvorica bjelovarskih vojvoda — kaže dalje Herberstein — da su ga tužila, što je livade i oranice, koje leže oko bjelovarske tvrđave, predao oficiru. Herberstein na to odgovara, da su četvorica vojvoda do tada naizmjence svaki tjedan vršila službu u bjelovarskoj tvrđavi, ali se dokazalo, da su se događale razne krađe i da su se kršćanska djeca prodavala u Tursku. Radi toga se morao u tvrđavi postaviti jedan oficir katolik, da zapriječi ova zla. Njemu su dane spomenute zemlje, da ima od česa živjeti.

Selo Sv. Trojstvo, koje se nalazi na turskoj granici, da su Uskoci htjeli silom zauzeti i zabraniti katolicima, da se tamo nasele. Budući da se u tom selu nalazi lijepa katolička crkva i budući da su

[114] Vindica, Exchibit-Protokol pro a. 1660—1666. u registraturi ratnog ministarstva štampano kod Rad. Lopašića, Spomenici II, 314—311.

mnogi katolici željeli, da se tu nasele, to je Herberstein radije dozvolio katolicima, da se tu nasele, nego li Uskocima. Isto tako nemaju Osmokrugovi pristaše prava, da se tuže na Makara, koji je katolike naseljavao među uskočkim selima. To se moralo učiniti iz razloga, da se već jednom zapriječi trgovanje s djecom na granici.

Osmokrug i njegovi prijatelji tužili su se caru radi toga, što narod oficirima mora davati velike daće. Herberstein odgovara, da je stari običaj, koji se držao od prije osamdeset godina u Gjurgjevcu, da naime svaka kuća daje oficiru na godinu jednog vola, a sada daju 3, 4 ili pet kuća jednoga, koji je vrijedan najviše 3, 4 ili pet talira. Oficiri se mnogo muče u ovim pustinjama, pa zasluže neku nagradu.

Osmokrug je nadalje tražio, da narodna vojska — gjumlija — ima svoje zapovjednike, kao što je to u karlovačkom generalatu, i da se više časnika Uskoka namješta u vojsci. Herberstein veli, da bi to danas bilo nemoguće provesti, jer je podjela na vojvodstva izvršena, pa bi nova podjela donijela samo zbrku. Što se tiče primanja Uskoka kao oficira u vojsku, imadu oni među konjanicima-paripnjacima mjesto za jednog zastavnika, ali se ni jedan sposoban nije mogao naći. Tako se ne bi mogli naći oficiri niti za gjumliju.

Osmokrug, Ilija Romanović i Nikola Vuković tuže se na svoga duhovnika, a to čine radi toga, što im on u lice istinu govori. Svi ostali svećenici progone ovoga paroha.[115]

Prema izvješću gradačkog ratnog vijeća buna Uskoka dogodila se ovako. Veliki sudac križevački Osmokrug nije priznavao nikakve vlasti nad sobom nego je htio biti sam gospodarom na teritoriju izmedu Save i Drave. S Hrvatima katolicima, koji su bili naseljeni među Uskocima, postupao je kao s robovima. Nadalje je htio odlučivati i o tome, kad se ima narod na zborove sastajati. Mjesto osam sudačkih prisjednika dao je izabrati tridesetoricu. One, koje je narod izabrao i komanda potvrdila, nije htio priznati, nego je prema svojoj samovolji druge uzeo. Na taj je način ozlovoljio narod, koji je izabrao drugoga suca i to vojvodu V u k s a n a. Osmokrug je digao bunu i dao odsjeći glave Vuksanu i jednom njegovom prisjedniku grozeći se kaznom i drugim njegovim pristašama. U početku bune imao je oko sebe 1500 vojnika i zatražio pomoć u Koprivnici i Ivaniću. Herberstein je brzo sabrao 3500 vojnika, a zagrebački biskup Petretić mu je doveo 500 momaka. Navalio je na pristaše Osmokruga i potpuno ih svladao za osam dana. Vođe ustanka pogubljeni su na istom mjestu, na kojem je pao vojvoda Vuksan.[116]

[115] Lopašić, Spomenici II, 317—322.

[116] Ibid. 322—324.

Posljedica ove bune Uskoka bila je u tome, da su privilegija izmijenjena u prilog vojničke vlasti na granicama.[117]

Što se tiče sudjelovanja Gabre Mijakića u ovoj buni, kaže Herberstein u svom izvješću, da ne može tvrditi, da je on podupirao bunu, ali je bio kod toga posla interesiran, što se vidi iz ovoga: »Ich habe ihme nemblich zweimal zuegeschrieben, er solle halten dasjenige, vas er Ihro Mayt. zu wien versprochen namblich die vallachen in guetter Ruhe zu conseruieren solle, unter sye gehen, alle Rebellion verbietten und sye bey verharung derselbigen excommunicieren... Schrieb mir hingegen sub praetextu es werde nichts darauss werden. Unter dessen aber pfaff osmakruck allen angesaget mit des Bischoffen pettschat. Schreibe ihme dahero viderumben zue, ware aber nit mehr zu hauss, sondern sich auf Berbouetz ins Landt reterniert. Schicke derowegen einen aigtnen fendrich zu ihme, wellicher, weille er ime nit gefunden, sagt Igumen oder ihr Quardian zu dem fendrich: wass wilst du dem Bischoff. Antwortet er: ich bin geschiekht in namben der obrigkheit, dass h. Bischoff alle Rebellion verhuetten solle. Darauf aber Igumen zu ihme gesagt: wann die wallachen revellieren und zusamben gehen? Was machst du hier? Warumb gehest nit auch zu ihnen wider die Teuschen?... Nach deme nun die Rebellion durch Execution vorbeygangen, wer hat dem Rebellischen osmakruch auch andere pfaffen mehr verporgner aufgehalten in sein Kloster, als der Bischoff? Auf Ihr Mayt. beuelch und mein zuegeschreiben hat er sye weder mir noch dem Regiment zuerschiekhen wollen, sondern vill mehr und lieber auf andere gränitzen salvieren machen«.

Herberstein dakle optužuje Mijakića, što nije htio ići među Uskoke, miriti ih i neposlušne isključiti iz crkve; što je paroh Osmokrug s vladičinim pečatom sve objavljivao; što je nakon bune u samostanu Marči sakrio kaluđere i svećenike, koji su sudjelovali u buni. Kad su oni imali biti izručeni regimenti na zapovijed cara Leopolda, poslao ih Mijakić po raznim mjestima granice i tako spasio od odgovornosti za bunu. Osim toga je marčanski iguman u odsutnosti Mijakića nastojao predobiti izaslanika Herbersteinova, jednog zastavnika, protiv »Nijemaca«. Isti Herberstein tvrdi u svom odgovoru na tužbu Osmokruga i drugova 14. juna 1666., da su autori tužbe uskočki svećenici i da paroh Osmokrug stoji u prijateljskim odnosima s vladikom Mijakićem. Osim toga da dolaze »alle üble anstiftungen von den münichen her, welche wan sie gleich geduldige lamb aussehen vor der obrigkheit, seynd sie doch zwischen ihnen gegen den armen Christen reissede völf«.[118]

[117] Ibid. 324—332.
[118] Ibid. 321.

Herberstein, koji je u uskočkoj buni izvojevao pobjedu i stekao na dvoru veliki ugled, upotrijebio je ovu zgodu, da sruši Gabru Mijakića. Radi toga u spomenutom izvještaju od 20. oktobra 1666. god. kaže, da Mijakić i njegovi kaluđeri preziru katoličku vjeru. Njihovim stopama polaze i svi ostali Uskoci. Katolici, koji se nalaze među Uskocima, moraju radi progona istupati iz katoličke crkve. Ni jedan naprotiv Uskok ne može prijeći na katoličku vjeru iz straha pred popovima, koji bi ga prognali i oduzeli mu sav imutak. Kad je jednom uglednom Uskoku ponuđena čast vojvode, ako prijeđe na katolicizam, on je izjavio iz straha pred kaluđerima, da toga ne može prvi učiniti. Neka neko prijeđe prije njega. Čitavo selo kod Magdalene u križevačkoj Krajini željelo bi prijeći na katoličku vjeru, ali se ljudi boje kaluđera, iako im je Herberstein obećao svaku pomoć. Vladika i kaluđeri brane Uskocima polaziti katoličke crkve, koji ih u tome svuda ne slušaju. Kad je tako jedan kaluđer upitao jednog Uskoka, zašto pohađa katoličke crkve, odvratio mu je ovaj: Moj popo, ja sam često bio u tvojoj crkvi, pa mi nije ništa pomoženo. U katoličkoj crkvi dobivam pomoć i ispunjaju se moje želje.

Budući da duhovnici kod Uskoka ne čine ništa dobra, to treba s njima postupati prema riječima Sv. Pisma: Drvo, koje ne rađa dobrih plodova, treba isjeći i u oganj baciti. To se može tako dogoditi, da car pozove u Beč Mijakića na odgovornost i da se počne protiv njega i njegovih odličnijih prijatelja proces, zašto je radije putovao u Tursku nego u Rim. Ostali monasi mogu se protjerati ili u Tursku, odakle su i došli, ili poslati Mlečićima, da u njihovoj mornarici dobiju plaću za svoje zasluge. Ako se ne može prihvatiti ovaj prijedlog, neka se dozvoli generalima, da oni obračunaju s vladikom i s monasima. Svaki graničarski zapovjednik naći će puta i načina, da ih sve iskorijeni, ako to dozvoli car.

Možda bi mogao tko prigovoriti — tako nastavlja Herberstein — da nisu svi pogriješili i da nisu svi popovi sudjelovali u posljednjoj buni. Na to treba odgovoriti: za vrijeme bune pod Savom Stanislavićem svi su bili krivi, a danas svi jednako rade: »subvertunt populum et legem caesaris non observant«. Ako se to provede, ne treba se bojati ponovne bune Uskoka, jer bi se oni sami htjeli riješiti napasti svojih popova. Osim toga dat će svaku pomoć domaći ljudi. Njemačke regimente, koje se nalaze u Krajini, morale bi biti vazda spremne. Najvažnije je, da se sve važnije garnizone pojačaju s pješačkim četama. One bi se lako izdržavale, jer ima dosta kruha i vina.

Herberstein brani dalje načelo: ubi non est una fides, ibi non est concordia, pa iz toga izvodi, da ne će biti nikada sigurnosti, dok ne bude jedne vjere u Krajini, čemu se opiru kaluđeri. S njima treba postupati, kako je u svoje vrijeme postupao nadvojvoda

Ferdinand s luteranima u unutarnjim austrijskim provincijama, pa će biti mir.

Petretić u svom izvještaju od 20. juna 1667. kaže o sudjelovanju Mijakića u buni godine 1666. ovo: (Gabrijel Miakich) multas ac maiores quam immediatus praedecessor ipsius erga praefectos confiniorum istorum in populo isto Valachico inobedientias, insultationes et contemptus ipsos ocultis suis consiliis promouit et fouit. Ultimatim etiam, ne et ipse minus quid, quam praedecessores eiusdem fecisse uideatur, rebellionem excitauit...«

Krčelić kaže o sudjelovanju Mijakića u buni: »Gabriel Miakich gravissimam excitando rebellionem regemque confiniorum se inscribendo Leopoldi regis excitat pietatem...« (Notitiae Praeliminares 431—433).

Isusovačko Izvješće isto tako smatra Mijakića krivcem bune i naziva ga »arrogantissimus pseudoepiscopus.«

I doista ova je buna odlučila daljnom sudbinom Gabre Mijakića. On više nije mogao na bečkom dvoru popraviti svoga položaja, jer su tamo došli do uvjerenja, da je vrlo opasan narodni tribun, branič privilegija i preveliki prijatelj Zrinjskih. Od sada je čekao dvor samo zgodan način i zgodno vrijeme, da ukloni Mijakića s vladičanske stolice. Jedini mu je ostao prijatelj Petar Zrinjski, kojemu se svidala borba vladike i marčanskoga manastira protiv Nijemaca. Istina, Herberstein u svom izvještaju od 14. juna 1666. kaže, da je Osmokrug podigao tužbu i protiv obojice grofova Zrinjskih (Lopašić, Spomenici II, 317). To je bilo dakle još prije smrti Nikole Zrinjskoga, dakle prije 18. novembra 1664. Međutim Petar Zrinjski nije sudjelovao sa svojim vojnicima u ugušenje bune. Što više Petra ćemo naskoro susresti u Beču, gdje se zauzima za Mijakića i gdje supotpisuje kao hrvatski ban njegovu novu vjeroispovijest.

Gabre Mijakić u Rimu.

Nakon svladane uskočke bune u ljetu 1666. godine odlučio je Gabre Mijakić, da pođe u Rim i da tako ispuni svoje obećanje, koje je zadao prilikom imenovanja za marčanskog vladiku. Dana 12. oktobra 1666. piše iz Marče Petretiću, da mora poći u Ugarsku zemlju, jer da su mu ljudi dužni novaca. Nekoliko dana da će se zadržati u Gjuru, jer su ga tamo pozvali. Nakon ovoga pohoda doći će odmah u Zagreb i preko Zagreba otputovati u Rim, kamo do sada nije mogao ići iz razloga, što je neprestano morao miriti i poučavati narod.[119] I zbilja Mijakić je ovaj put održao riječ. U

[119] U tom pismu tuži se Mijakić na P a v l a Z o r č i ć a, mladoga svećenika i župnika u Svetom Ivanu Žabnom, koji je svršio teološke nauke u Bolonji. Mijakić kaže, da su neki ljudi iz Mučne u Potočcu zaprosili jednu djevojku, a drugi su im je preoteli, pa malo da nije radi toga došlo do krvi.

Ugarskoj se zadržao samo kratko vrijeme i vratio se u Marču, odakle se spremao na put u Rim. Na proputovanju u jeseni 1666. god. posjetio je zagrebačkoga biskupa Petretića, od kojega je tražio preporučna pisma za Svetu Stolicu. Dakako da tih pisama nije dobio. O tom svjedoči Herberstein u izvještaju iz Križevaca, kad veli: »Derowegen er (Mijakić) bey dem H. Ertzbischoffen zu Agramb pro litteris missionalibus et recommendatoriis angehalten, bis dato aber solliche ihme nicht erfolgt werden«. Budući da je ovaj izvještaj pisan 20. oktobra 1666., to slijedi, da do toga vremena Mijakić nije otputovao u Rim.

Petretić izvješćuje o Mijakićevom polasku u Rim u svom drugom izvještaju, što ga je poslao na dvor iz Varaždinskih Toplica 20. juna 1667. ovo: »... in schismate perseuerans a tempore obtentionis huius episcopatus usque ad autumnum proxime praeteritum hic mansit... Qua rebellione (1666. g.) ita castigata ac Valachorum non solum ea audacia, quam antea habebant, repressa, sed etiam ad aliam, ad quam se scilicet per eiusmodi rebellionem assecuturos praesumptiose sperabant, uia praeclusa, uidit idem Mihakich se consiliorum suorum finem sortitum non esse, quin immo et id, quod habebant Valachi, audaciae perdidisse et in oboedientiam Dominorum praefectorum deuenisse, ipse quoque oboedientiam ex sui parte, quamuis fictam meditatus est et ut eam ostendat, Romam profectus est. Nullam autem hoc toto tempore, quo hic manebat, recognitionem mei ueluti ordinarii loci fecit multo minus oboedientiam aut reuerentiam de iure debitam exhibuit. Sed et consiliis meis quoad Romanum eiusdem iter uti recusauit expresseque coram me dixit, quod ab ecclesia orientali nunquam recedet et quod ex ea pelle, in qua nunc est, hoc est ex schismate, nunquam exibit. Quid autem Romae fecerit aut faciat, nondum mihi innotuit, quia ipse nondum rediit«.

Mijakić je dakle ponovno izjavio pred Petretićem, da se ne će odreći »orientalne crkve«, što se može samo na taj način tumačiti, da se ne će odreći istočno-slovenskoga obreda. Dakako da Petretić tu izjavu tumači na svoj stari način, da će Mijakić i dalje ustrajati u raskolu. Mijakić je Petretiću u Zagrebu

---

Pavao Zorčić ipak je vjenčao djevojku za otmičara. — U pismu veli Mijakić: »I poslah Vašemu Gosp. drvjenku bijeloga graha, što sam ljetos obećao«. — Ivić kaže: »Za Mijakića se na više mjesta veli, da je bio iz Gjura, ali se ne kaže jasno, da li je bio rodom iz Gjura ili je kao slavonski Srbin neko vrijeme službovao u Gjuru. U gjurskoj okolini ima danas pomadžarenih Mijakića, ali se u 17. vijeku nalazilo Mijakića i u slavonskoj granici« (Bratstvo 1925, 197). — Mijakićevo pismo nalazi se u Lopašićevoj Kolekciji u arkivu Jugoslavenske Akademije u Zagrebu. Na pismo je Mijakić udario pečat, koji u sredini grba ima orla, a na vrhu grčki križ sa slovima G(abrijel) M(ijakić).

na proputovanju u Rim pokazao i neispisano pismo, na koje su udarili svoje pečate svi viđeniji Uskoci. Mijakić je imao to pismo upotrijebiti u Rimu kao preporuku za sebe kod Svete Stolice i kao svjedodžbu, da ga narod ovlašćuje na ispovijest katoličke vjere. On dakle nije pošao u Rim sam po svojoj volji nego po volji najviđenijih predstavnika naroda. Ta je činjenica za uniju Gabre Mijakića od velike važnosti i ne može se mimo nje samo tako proći. Ona nam ujedno otkriva i glavni razlog, zašto Mijakić do sad nije išao u Rim: jer su se tomu opirali predstavnici Uskoka. Sad je ta zapreka prestala i Mijakić je mogao s povjerenjem naroda ispuniti zadano obećanje.

Kao jedini razlog putovanja Mijakića u Rim navodi Petretić to, što se bojao kazne radi podizanja uskočke bune. Taj isti razlog navodi Herbersteinovo i Isusovačko izvješće, u kojem se kaže: »Verum sub huius anni 1666. autumnum, quando vidit domitam a Herbersteinio pervicaciam suae gentis et alios ex ea post alios rapi ad dandas rebellionis poenas, ipse nescio quo reae conscientiae latratu expergefactus surrexit clam et ut discrimini subduceret caput Romam se recepit ceu debitam Christi in terris vicario reverentiam suique submissionem persoluturus«. To isto tvrdi i Dr Aleksa Ivić (Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba 18).

O Mijakićevu boravku u Rimu našao sam samo jedan dokumenat u arkivu kongregacije kardinala De Propaganda Fide. Prefekt iste kongregacije Paluzzo Paluzzi degli Albertini Altieri u audienciji kod pape Aleksandra VII .(1655—1667) 26. februara 1667. predložio je predmet o imenovanju Gabre Mijakića za vladiku pismenim putem. Iz dokumenata se razabira, da je Mijakić nakon svoga dolaska u Rim predao papi Aleksandru VII. memorandum, da bude postavljen za »Svidničkoga biskupa za Morlake ili Srbe grčkoga obreda na granicama Moldavije«. Isto je tako upravio memorandum i na kongregaciju kardinala De Propaganda Fide, u kojoj je tražio potvrdu imenovanja za vladiku. Aleksandar VII. poslao je memorandum Gabre Mijakića, koji je bio na njega upravljen, kongregaciji kardinala De Propaganda, da dade svoje mišljenje. U kongregaciji je bio taj predmet dugo vremena istraživan. Napokon su našli u arhivima od godine 1651. za vrijeme molbe Save Stanislavića, da bude potvrđen za Svidničkoga biskupa, da je Kongregacija tada riješila, da se potvrda ne može dati na titul Svidničkoga biskupa, nego da car mora izmijeniti svoje imenovanje tako, da vladici dade naslov crkve »Svetoga Mihajla Arkanđela u Marči«, koja je prava rezidencija ovih biskupa »Morlaka«. Svidnički se titul ne smije dati iz razloga, da se na taj način ne bi pre-

judiciralo pravima zagrebačkoga biskupa i kaločkoga nadbiskupa, koji se protive tomu naslovu i kojima po kanonu mora marčanski vladika izražavati svake godine priznanje (pokornost).

Dalje se u istom dokumentu veli, da što se tiče same osobe Gabre Mijakića, niko ne može dati izvještaja, da li je on katolik. O tome da se može sumnjati iz razloga, što je posvećen od moldavskog nadbiskupa, koji je raskolnik i kojemu idu svi tamošnji raskolnički biskupi na rukopoloženje. Kad su u kongregaciji o tome ispitivali Gabru Mijakića i kad su mu predbacili ovo posvećenje on je odgovorio, da ne bi u Rim došao Svetoj Stolici, kad ne bi bio katolik. Prefekt kongregacije ne vjeruje niti ovoj njegovoj decidiranoj izjavi nego kaže u izvještaju papi Aleksandru VII., da to Mijakić veli samo radi toga, jer u imenovanju carevom izričito veli, da ne može biti biskupom bez potvrde pape i da tu potvrdu ne može dobiti, ako se ne izjavi katolikom.

Kardinal napokon traži od Svetoga Oca, da se za izdržavanje Gabre Mijakića odredi 15. škuda na mjesec, koja je plaća bila u svoje vrijeme određena i za izdržavanje u Rimu Save Stanislavića.[120]

Na koncu ovoga dokumenta napisano je: »Ad congregationem consistorialem«, što znači, da je pitanje imala ispitati kongregacija kardinala za imenovanja biskupa. Što je bilo dalje s riješenjem ovoga pitanja, nisam mogao naći u rimskim arkivima nikakva traga ni glasa. Iz pisama Petra Petretića, koje je upravio u Beč isusovcu Gaileru sa svoga imanja u Gradecu 10. jula 1667., vidi se, da je Galier pisao u Rim kongregaciji De Propaganda, da se ne potvrdi imenovanje Gabre Mijakića za marčanskog vladiku. Petretić moli Gailera, da ponovno piše kongregaciji ili sam ili preko ugarskoga kancelara, »ut Valachorum pseudopastoris et impostoris pessimi Gabrielis Miakich sollicitatoribus, quos is Romae a se relictos narrat, nihil credant, multo minus pecuniario subsidio pro erigendis schismaticorum scholis adiuuent, sed potius ad inquisitionem aut saltem ex urbe amandent«.[121] Iz ovoga se vidi, da se Mijakić iz Rima povratio prije 10. jula 1667. Iz izvještaja istoga Petretića od 20. juna 1667. vidi se, da se Mijakić nije vratio još do toga roka. Dakle njegov povratak bi mogao biti koncem juna ili početkom jula.

Iz toga se ujedno vidi, da je Mijakić u Rimu tražio pomoć za uzdržavanje škola među Uskocima i da je imao u Rimu prijatelja, koji su radili nakon njegova odlaska za njegovo imenovanje. Za vrijeme svoga boravka u Rimu nije mogao dočekati riješenja, jer su u to stigli izvještaji iz Beča i jer je kogregacija stala na stano-

[120] Archivio di Propaganda: Udienze di Nostro Signore v. 6, 6v. In audientia 26. februarii 1667.

[121] Arch. eccles. zagrab. epist. ep. VII, 42.

vište, da se ima imenovati na titul Marčanskoga vladike, a ne Svidničkoga.

Kad je Petretić vidio, da Mijakić nije uspio u Rimu i da je došao kući bez potvrde za marčanskog vladiku, držao je, da je došao pravi čas, da s njime konačno obračuna. Radi toga se obratio pismom na cara Leopolda, da izda nalog zagrebačkom kaptolu, da izašalje u Marču dvojicu kanonika, koji će zatražiti u ime carevo važne dokumente marčanskog vladičanstva, iz kojih će se lako moći dokazati, da je Gabre Mijakić kriv radi teških zločina. Nakon toga neka se stavi pred sud i neka se za uvijek progna, u slučaju da se ne osudi na smrt prema svojem obećanju, koje je zadao prilikom imenovanja 1663., da mu slobodno mogu glavu odsjeći, ako ne pođe u Rim i ako ne ispovijedi katoličke vjere.

Petretić moli Gailera, da lično o čitavoj stvari govori s ugarskim kancelarom i da ga zamoli, da se odmah nakon careve odluke pošalju dekreti zagrebačkom kaptolu, generalu slavonskom i petrinjskom i njemu. Uz dekrete neka se priloži i popis onih dokumenta, koji se imaju predati delegatima zagrebačkog kaptola. Dakako da Petretić šalje kopiju svih tih dekreta, koji su se imali samo potpisati, i popis dokumenata.

Na koncu moli Gailera, da brzo i odlučno radi, jer bi on želio, da se ovo važno pitanje riješi za njegova života. Iza njega će doći na zagrebačku stolicu čovjek, koji se ne će pravo razumjeti u čitavo pitanje i koji ne će imati toliko iskustva kao on.

Na bečkom dvoru nisu znali sve do početka juna 1667., da je Gabre Mijakić otputovao u Rim radi potvrde. Radi toga se šalje Mijakiću u Marču odluka cara, da će se mjesečna potpora manastiru u iznosu od 30 forinata istom onda početi isplaćivati, kad Mijakić prema učinjenom obećanju ode u Rim i prigrli uniju s rimskom crkvom.[122]

Kad je general Trautmannsdorf primio ovaj carev nalog, pozvao je vladiku Gabru Mijakića iz Marče k sebi sa još četiri kaluđera i oštro ga opomenuo, da izvrši svoje zadato obećanje. Mijakić je na to odgovorio, da je bio u Rimu, ali da potvrde nije mogao dobiti, jer je Papa bio bolestan.

Tom je prilikom Mijakić s četvoricom kaluđera ponovno dao generalu pismeno obećanje i izjavu, d a ć e ž i v j e t i u j e d i n s t v u s r i m s k o m c r k v o m i d a ć e s e o d r e ć i r a s-

---

[122] Jugoslav. Akademija coll. Lopašić. — Car je sklon, da se i nadalje isplaćuje potpora manastiru, »allein weilen er bey antretung des bisthums versprochen nacher Rom zu raisen und sich alda von ihrer päbstlichen heyligkeit confirmiren auch darauf sein religion mit der catholischen unieren zu lassen, als ist irer k. Mt. allergnedigster beuelch und willen, dass derselbe vorhero solchen seinen versprochen nachkommen solle«.

kolničkog patrijare. U izjavi naročito uvjerava, da će Papi i caru vjeran i poslušan biti u svojoj vjeri. Trautmannsdorf uza sve to drži, da nema nikakva znaka niti nade, da će Mijakić među Uskoke uvesti katoličku vjeru i da će narod u njoj poučavati.

Trautmannsdorf sve to javlja ratnom vijeću u Grac.[123]

Za Gabru Mijakića pogoršao se položaj i radi toga, što je došao u sukob s mladim svećenikom Pavlom Zorčićem, koji se nalazio pod stalnom zaštitom Petra Petretića. Nakon svršenih nauka u Bolonji vratio se Zorčić u domovinu i Petretić ga je poslao, da služi prvu službu u Svetom Ivanu Žabnu. Budući da se bojao, da će se tomu opirati Mijakić, poslao je u Marču dvojicu kanonika zagrebačkoga kaptola: Mihajla Vajdića i Gjuru Brezarića. Kad su delegati došli Mijakiću, zapitali su ga, da li kani smetati u službi Pavla Zorčića, mladomisnika u Svetom Ivanu Žabnom. Na to je Mijakić odgovorio: »Ne ću stajati na putu dobrom i dragom djelu Bogu, caru, domovini, krajini i običajima, da naime Pavao Zorčić u Svetom Ivanu Žabnom čita liturgiju. Što se tiče uprave parohije, koja bi se imala predati Pavlu Zorčiću, vidjet ćemo kasnije. Zašto nije došao do nas?« Delegati dalje izvješćuju, da je Mijakić i to kazao, da će u znak pomirljivosti i mira i radi sretnog svršetka primicija Pavla Zorčića poslati u Sveti Ivan Žabno jednoga od svojih kaluđera. Mijakić je na dan primicija poslao po svom sluzi Ivanu Bogojčiću pismo u Sv. Ivan na narod, da mirno primi Pavla Zorčića. Bivši paroh pročitao je narodu pismo, a sluga Mijakićev u društvu sa svojim bratom pozvao je tajno narod na groblje i ondje im savjetovao, da nikako ne primu Zorčića za paroha. Radi toga je veliki dio naroda otišao i nije htio prisustvovati službi. Ostali su ostali na službi i pristali, da im Zorčić bude parohom, dok su drugi prigovarali bojeći se Mijakića.[124]

Mijakić na istrazi u Gradecu pred kaločkim nadbiskupom.

Petretić u svom izvještaju od 20. juna 1667. kaže, da se priča, da se Mijakić nakon povratka iz Rima skiće po karlovačkom generalatu i da sprema po svoj prilici opet kakvu prevaru. U Isusovačkom Izvještaju se veli, da se Mijakić vratio iz Rima 1667. U mjesecu julu 1667. sastali su se — tako se doslovce kaže u tom Izvještaju — na dobru zagrebačke biskupije u Gradecu kod Križevaca: nadbiskup kaločki, Petretić i jedan od Isusovaca, misionar. Oni su poslali u Marču kanonika Brezarića s jednim župnikom i pozvali Mijakića u Gradec. Kad su došli poslanici u Marču, bio je vladika sa svim kaluđerima vrlo uznemiren. Kaluđeri su pitali: Što ima

[123] Ibid. Mijakić je izjavio, da nije mogao u Rimu dobiti potvrde »wegen unpässlichkeit der Bäpstlichen heyligkheit«.

[124] Arch. capituli Zagrab. P. n. 219.

zagrebački biskup s našim vladikom i zašto ga zove? Dva puta su među sobom održali vijećanje i zaključili, da vladika ne smije ići u Gradec. Kod trećega vijećanja sam je Mijakić savjetovao, da se pozivu nadbiskupa kaločkoga odazove. Dana 8. jula stigao je Mijakić u biskupski grad Gradec. Pretvarao se, da je do smrti bolestan radi svoga puta u Rim, a izgledao je zdrav, debeo, crven. Odmah je pitao, zašto ga zovu. Tada mu je nadbiskup odgovorio: Želim znati, da li ste bili u Rimu i da li ste dobili potvrdu od rimskoga prvosvećenika? Ja moram budno paziti i starati se oko toga, da li u mojoj biskupiji narod ima dosta zakonitih i vjernih pastira duša, jer sam ja isto tako biskupom svih onih, koji nastavaju Krajinu, kao što i drugih, koji se nalaze pod mojom jurisdikcijom. Kad je Mijakić to čuo, počeo se grohotom smijati. Nadbiskup se radi toga uvrijedio i kazao: gle taj me ismjehuje, što kažem, da sam biskup svoje biskupije. Mijakić, lisica grčke vjere — tako Isusovačko Izvješće — odmah promijeni način govora i reče: Nisam se smijao Vašem gospodstvu, nego su mi pale na pamet riječi, koje su mi u Rimu kazali oni, koji su tvrdili, da nisam pravilno posvećen, a ja sam im odgovorio: dakle posvetite me vi bolje! Na to su se smijali oni i ja. I sada sam se smijao, kad mi je došao na pamet onaj smijeh.

Nadbiskup kaločki je na to tražio od Mijakića, da pokaže papina pisma. Mijakić je odgovorio, da nije mogao doći do Aleksandra VII., jer je dugo vremena ležao u postelji radi smrtonosne bolesti. Nakon njegove smrti nije imao novaca, da čeka izbor novoga pape. Radi toga je ostavio u Rimu jednoga pouzdanoga čovjeka, koji će raditi oko njegove potvrde.

Na tom sastanku pokazao je Mijakić pisma na koži pisana, koja da je dobio od pape, a kad tamo to su bile za četiri crkve neke kratke indulgencije, u koje sam ne vjeruje, ali ih je morao primiti od pape »ficte solum et pro forma«.

Tako se svršio sastanak u Gradecu. Na njemu je bila konačno riješena daljna sudbina Gabre Mijakića. Petretić je naime nakon toga dao pisati u Rim preko spomenutog isusovca »misionara«, koji je sudjelovao na sastanku u Gradecu. Iz Rima je stigao odgovor O. Laurencija Kolera, koji je tada bio generalni prokurator. U odgovoru se kaže, da je Mijakić dobro u Rimu poznat, da mu tamo niko nije vjerovao i da je otišao kući ne obavivši posla. U Rimu da je ostavio prokuratora, koji ima sabirati novac za sjemenište, u kojem bi se poučavala uskočka djeca. Prije nego je kaločki nadbiskup otišao iz Gradeca, zaključio je, da treba protiv Mijakića po kanonima postupati, jer da on nije pravi pastir nego najamnik. Osim toga treba ga lišiti biskupske časti, do koje je došao preko prevare i simonije. To treba učiniti osobito radi toga, što nije izvršio uvjete, na koje se pod kaznom depozicije obvezao prigodom imenovanja za vladiku.

Budući da Petretić nije mogao pisati zbog velike slabosti, niti u pero kazivati radi teškog kašlja, to je dao preko rektora zagrebačkog isusovačkog kolegija napisati molbu na Leopolda, da se naloži svima generalima i višim zapovjednicima u Hrvatskoj i Slavoniji, da pruže vojničku pomoć za izvedenje postupka protiv Gabre Mijakića. Ujedno je car zamoljen, da kao suca protiv Mijakića postavi Martina Borkovića, generala reda Sv. Pavla eremite, »virum integerrimum«. Molba je poslana O. Filipu Milleru, carevom ispovjedniku, koji nije žalio nikakva truda u radu, da se Uskocima dade za crkvenog poglavicu katolik, koji će biti sufragan zagrebačkog biskupa. Sve se to zato ovdje spominje — tako Isusovačko Izvješće — da se zna, na koji su način Uskoci oslobođeni jarma danka, što su ga imali davati pseudopatrijari i preko njega turskom haremu, i kojim su im putem razriješene bokagije raskola i bludnja.

Sličnu predstavku upravio je na cara protiv Mijakića i kaločki nadbiskup.

Prije nego li je došlo riješenje iz Beča protiv Mijakića umro je 12. oktobra 1667. zagrebački biskup Petar Petretić, na čije je mjesto imenovao car Leopold već 19. decembra iste godine Martina Borkovića. Isusovački misionar da je preko Filipa Millera molio Borkovića odmah nakon njegova imenovanja, da pođe stopama svog predšasnika u pitanju uklanjanja »raskolničkog« vladike.

Gabre Mijakić ponovno ispovijeda katoličku vjeru.

Tmasti su se oblaci nadvili nad Hrvatskom i Ugarskom. Njemačka vojska uzela je svu vlast u svoje ruke. Za vrijeme svadbenih svečanosti cara Leopolda s infanticom španjolskom Margaretom u mjesecu novembru 1666. sastali su se ugarski palatin Vešelenji, hrvatski ban Petar Zrinjski i Franjo Nadaždi s francuskim poslanikom Gremonvillom na bečkom dvoru, da se dogovore, što će učiniti protiv Leopoldove politike. Na sastanku u Požunu iste godine 19. decembra zadadu si sva trojica tvrdu vjeru, da će ostati u savezu i da jedan bez drugoga ne će ništa učiniti. Prema dogovoru imala je buna buknuti u Ugarskoj i Hrvatskoj na proljeće 1667. god., ali jer je prvi i glavni saveznik urotnika francuski kralj Ljudevit XIV. poslao samo pismo puno slatkih riječi i obećanja bez stvarne pomoći, to se taj naum nije mogao izvršiti. U mjesecu martu 1667. zaključili su ugarski i hrvatski staleži, među kojima se nalazio i Petar Zrinjski, na izvanrednoj skupštini u Banjskoj Bistrici na prijedlog Vešelenjija, da se ima zatražiti protiv cara pomoć od Erdelja i Turaka. Apafi, knez erdeljski, poslao je poslanike visokoj porti i zatražio savez protiv Leopolda. Tada je bio tumačem kod velikog vezira Grk Nikasia Panjajotti, koji je dojavio carskom poslaniku u Carigradu sve, što su Apafijevi poslanici govorili. Tako je Beč brzo doznao za

urotu. Nadaždi, član tajnog carskog vijeća, saopći Apafiju i drugim urotnicima, da je dvor upućen u niti urote.

U Hrvatskoj se glavna važnost postavljala na vojsku u karlovačkoj i varaždinskoj Krajini. Graničarskim četama je bila namijenjena zadaća, da nastupe protiv urotnika, koji se nalaze u Hrvatskoj i da u isto vrijeme brane prelaz turskim upadima u Hrvatsku. Glavno je dakle bilo pitanje, kako će za vrijeme sukoba između Leopolda i velikaša držati Uskoci, koji su sačinjavali jezgru krajiške vojske. S te strane trebalo se posve osigurati. U takvim prilikama pobijedila je teza generala Herbersteina, da treba pod svaku cijenu iz Krajine maknuti Gabru Mijakića, koji se u odlučnom času lako može staviti na čelo Uskoka u prilog urotnika i koji osim toga na granicama stvara neprestanu opasnost za vojničke vlasti. Sve je to dobro znao i sam Mijakić i zato je odlučio, da učini posljednji pokušaj za svoj spas. U mjesecu svibnju 1668. god. krene on u Beč. Tu se u to vrijeme nalazio i ban Petar Zrinjski, kojega je kralj slao zajedno sa Selepčenjijem i Nadaždijem na protestanski sabor za gornju Ugarsku kao svoga posrednika. On je predstavio Mijakića kancelaru, pred kojim je položio ovu prisegu i ispovijest vjere:

»Ja Gabrijel Mijakić, pop zakona gerčkoga, Pater reda Sv. Basilija, Bogu i Divici Mariji i usem svetim i cesarovoj svetlosti prisižem, da hoću veran i pokoran biti Sv. Otcu Pape i cesarovoj Svetlosti sa usem Serbli, rekući Vlaškimi sinovmi. Ne kratim kervi proleati vu gerčkom zakonu. I da hoću ljuctvo prez svake lenosti vučiti, kako bi Gospodinu Bogu najmilije i najugodnije bilo, da budu pravi katolici i sinovi pravedne matere cirkve i da mirno bude i dobro jedinstvo na svaku potrebu cesarove svetlosti i na veliku službu i pomoć vazdar. Po tom toga, koga je Gospodin Bog postavil Sv. cirkvam pastira i poglavara najpervoga Sv. apostola Petra i Jakopa Jerusalmeskoga i po njem Silvestra i druge ostale pape, i ne listor jednoga, ali dva da bi veruval nego use, koji su bili vu onom vremenu do sadašnjega vremena poglavari. I sadašnjega vremena Sv. Oca papu deržim za poglavara i hoću vu jedinstvu pravedno živeti, kako su Sv. Bazilije i Ivan Zlatousti, Gregorije i Atanazije i Chirilus bili vu jedinstvu s Sv. Otcem papum, tako i ja hoću usim mojim liustvom biti vu jedinstvu s Sv. Otcem papum i s Sv. rimskum Cirkvum. I kako su se oni deržali od šismatinstva, tako se i ja deržim. I što mi je govoril zagrebački biskup, da bi se od patrijarke odvergal, koga se jaz ne mogu odverći, ar to vu našem zakonu stoji, da se prez njega ne morem po-

svetiti. I kako su pervi biskupi hodili vu Rim na pokornost, tako sam i ja hodil k Sv. Otcu pape na pokornost. Takajše sam se obećal, da hoću školu napraviti. Napravil sam ju i hoću da se vlaška deca vuče dijačkoga pisma. I s Gospodinom biskupom zagrebačkim hoću ljubav deržati i prijateljstvo, kako s bratom. Na toj prisegi bil je Gospodin kancelar i Gospodin ban va Beču Zrini Petar. Svjetle krune sluga najmanši Gabrijel Mijakić, biskup.«

Ovaj je dokumenat vrlo zanimiv. Nalazi se u arkivu Jug. Akademije u coll. Lopašić. Napisan je latinicom, samo što se Gabre Mijakić potpisao ćirilicom. Izgleda dakle, da ga Mijàkić nekom u pero diktirao, jer ćirilicu nisu znali čitati niti Zrinjski, niti drugi, kojima je bilo stalo, da Mijakić položi prisegu i da se tako održi. Što se tiče samog sadržaja prisege, to se jasno vidi, da Mijakić ispovijeda primat apostola Petra, kojemu pridružuje »Jakopa Jerusalemskoga«. Mijakić je i prije ovoga događaja jednom prilikom izjavio pred Petretićem u Zagrebu, da je jerusalemska crkva glava svih crkvi. Mijakić nadalje priznaje i primat nasljednika Sv. Petra rimskih papa, od kojih izrijekom spominje papu Silvestra.[125] On drži, da se to njegovo dogmatsko stanovište dade spojiti s time, da se ne mora odreći pećskog patrijare, »jer to stoji u našem zakonu« i jer se bez njega ne može rukopoložiti. Za Mijakića dakle vrijedi kao vjersko središte rimski papa, a kao obredno pećski patrijara. Na tom su stanovištu stajali i njegovi predšasnici: Sava Stanislavić, Gabre i Maksim Predojević.

Mijakić se iz Beča vratio u prvoj polovici maja u Krajinu. General Herberstein nije znao, što je u Beču postigao. Dana 16. maja 1668. piše on iz Varaždinskih Toplica Martinu Borkoviću u Zagreb, da se za Mijakića zauzima jedan franjevac po imenu Gabrijel, koji je kod njega bio u Toplicama i preporučivao mu, da se blago postupa s Uskocima i s njihovim biskupom, jer da će sve biti dobro. Herberstein se ruga ovome savjetu i kaže, da bi taj franjevac više želio biti ispovjednikom među Uskocima, a nikako mučenikom.[126]

---

[125] Papa Silvestar slavi se u istočnoj crkvi na dan 2. januara. U njegovoj službi ima upravo cijenjenih dokaza vjerovanja istočne crkve u vrhovno poglavarstvo rimskog pape. On se naime isporeduje s ognjenim stupom i s oblakom, koji su pratili Israela, kad je izlazio iz Egipta. Osim toga se zove voda i korifej concila u Niceji, jer je svojim nepogrješivim naučanjem zatvorio usta heretika (Nilles, Kalendarium Manuale utriusque ecclesiae, Oeniponte 1879, 50—51).

[126] Arch. eccles. Zagrab. epistolae ad Martinum Borković v. V, fol. 14, Archetypum.

Sad je bilo posljednje vrijeme, da Uskoci ustanu na obranu Gabre Mijakića. To su učinili njihovi vojvode i zastavnici u julu iste godine.

Oni pišu molbu generalu Trautmannsdorfu u Varaždin, u kojoj među ostalim kažu: »Ne znamo, kamo drugamo se uteći, nego k Vaše ekselencije, kako našemu Gospodinu, ocu i materi. Zato se molimo i preporučamo Vaše ekselencije, da nas obderžite vu našemu zakonu i našega Gospodina biskupa, kako su i pervi generali nas deržali. Odkad nas je cesarova svetlost naselila vu ovi zemlji, svegdar su nas u našem zakonu deržali. Zato se molimo ponizno V. eksc., da biste ovaj trud dostojali se na se uzeti i njegovoj cesarovoj svetlosti odpisati, kako bi dobro bilo i mirno, da bi več nemali nikakve bante nit truda mi ni naš biskup i kako bi mogli vu mirnosti živeti i cesar. svetlosti služiti.«[127]

Za prisegu i ispovijest vjere Gabre Mijakića brzo je doznao i zagrebački biskup Martin Borković, koji se pobojao, da će mu taj korak vladike pokvariti sve račune u daljnjem postupku amocije. Radi toga je 3. augusta iste godine poslao varaždinskom generalu dvojicu kanonika zagrebačkog kaptola: Matiju Slovenčića, lektora, koji je bio dobro upućen u ovo pitanje, i Mihaela Bočaka, arhiđakona beksinskog, da mu na ruke predadu memorandum, koji sadrži prigovore protiv obećanja, što ih je Mijakić u Beču učinio. Prije svega Mijakić da na razne načine svaća riječ »zakon«, koju više puta spominje u svojoj pismenoj prisegi. Gdje govori, da je spreman i krv svoju proliti za »zakon«, tu pod tom riječi razumije obred, koji mu niko ne namjerava uzeti i u koji mu niko ne dira. Gdje pak govori, da u »zakonu« stoji, da se ne može za biskupa posvetiti bez raskolničkog patrijare, tu razumije pod tom riječi vjeru sa svim grčkim zabludama.

Mijakić nadalje da sam sebi protuslovi, kad s jedne strane kaže, da hoće i želi uniju s rimskim papom, a s druge strane da se ne može odreći pećskog patrijare, koji je »raskolnik i nevjernik«.

Mijakić da je obećao, da će ići papi u Rim i tamo je zaista i pošao, ali nije papi ni jedne riječi govorio o svom vladičanstvu o carevom imenovanju. Kad bi to učinio, sigurno bi bio donio sa sobom kakvi spis ili papinu potvrdu. Kod toga se ne može ispričati svojom neukosti«, »quia est valde astutus«. On je naime donio iz Rima nekakva nepotrebna pisma o oprostima, kojima se okolo hvali pred prostim narodom, da je u njima sadržana potvrda Rima za vladiku i da je on u Rimu sve sretno svršio. Za papinu potvrdu nije mu stalo, jer za nju sad ništa ne radi. On prezire i ne cijeni rimsku stolicu. Obećao je, da će podići škole, ali do danas nije ni to obećanje izvršio.

---

[127] Arkiv Jugosl. Akademije coll. Lopašić.

Napokon da zagrebačkog bskupa zove svojim prijateljem i bratom, čime očituje, da mu je po časti jednak, što se protivi carevoj volji i kanonima, prema kojima mu ima biti u svemu podložan. Radi toga je izopćen iz crkve i morao bi pasti pod »brachium saeculare«.[128]

Martin Borković je vodio protiv Mijakića neumorno istragu. Radi toga je zatražio od njega nakon povratka iz Beča carevu donaciju za vladičanstvo. Mijakić šalje prepis dokumenata s ovim karakterističnim pismom: »Kako sam bil pri Vašem Gospodstvu onomadne i kako sam bil obećal V. G., da donaciju pošaljem, koju imam od cesarove svetlosti na biškupiju V. G., stanovite prilike nisam imal nego evo sada šaljem par te donacije V. G. I kako je tu napisano, tako je i pri cesarovoj svetlosti vu knjigah napisano. Bil bi i za već duguvanja govoril s V. G., kad sam tamo bil, al ste V. G. bili betežni i tak nisam mogal. Nego ako Bog da zdravije, hoćete videti V. G., kakovu ljubav i prijateljstvo imati hoću s V. G.

I takajše, što ste mi govorili V. G. zarad procesije, koja biva o Kraljevu, zada da je nekoji biskup na tu procesiju hodil, zašto ne bi i ja hodil, ako je volja Vašeg Gospodstva? Povsud sam hodil na procesije, kadi sam godir bil: i u Rimu i vsigder. Zašto ne bi i tu hodil? Znamo, da je jedna vera i jedan Bog.

Nego ako što za potrebno bude V. G. poručete mi V. G. po ovom mojem Petru. Hoću rad posluhnuti. S tem Vaše Gospodstvo Bog zdravo i veselo derži«.[129]

Amocija i uapšenje Gabre Mijakića.

M a r t i n B o r k o v i ć nastavio je žilavo rad oko amocije Gabre Mijakića. Radi toga se obratio na F r a n j u L e o n a r d a

[128] Ibid. Dokumenat ima naslov: »Replica ex parte Illmi et Rmi Dni eppi Zagrabiensis ad promissionem scripto comprehensam Gabrielis Miakich, calugeri et praesentis episcopi Valachici Exllmo Dno comiti generali Sclavoniae et c. porrecta in anno Dni 1668. 3. Augusti, Varasdini«.

[129] Arch. eccles. Zagrab. epist. ad Borković V, 22. — Nakon potpisa u P. S. napisao je Mijakić i ove riječi: »Za patre što Vaše Gospodstvo govorite, koji iz Turske zemlje ishode, ja sam moju ruku van iznel, da k njim ništa nemam. Činite, što znate z ni V. Gospodstvo«. Ta se napomena tiče prelaza kaludera iz Turske na kršćansku stranu, čemu su stalno prigovorali zagrebački biskupi i graničarski zapovjednici. Radi toga je i Borković pozvao na red Mijakića, što dozvoljava takve prelaze. Mjakić odgovara, da s tim nema nikakva posla.

Na listu se potpisao: »Sluga i prijatelj Gabriel Miakich, episcopus Valachorum in Croatia sub corona Suae Maiestatis«. Kako smo vidjeli, Borkovićevi izaslanici tumačili su riječ »prijatelj« kod varaždinskog generala, da Mijakić ne priznaje vlasti zagrebačkog biskupa nad sobom.

Segedi-a,[130] biskupa u Vacu i kancelara ugarskog kraljevstva s molbom, da se Gabre svrgne i da se Uskocima ne da drugi vladika radi toga, što se nalaze u zagrebačkoj biskupiji. Segedi odgovara 22. augusta 1668. Borkoviću, da će o tom pitanju govoriti s nadbiskupom Selepčenjijem i da će nastojati, da se Mijakić što prije ukloni s vladičanstva, »ne faciat ulteriora scandala«.[131]

Herberstein, koji je početkom jeseni iste godine krenuo preko Graca u Beč radi izvještaja o prilikama na granicama, javlja Borkoviću 21. septembra, da je tajno i ratno vijeće savjetovalo Leopoldu, da se ukloni lažni biskup Mijakić. Radi toga neka zagrebački biskup ne prestaje raditi kod magnata, da se to doista i izvrši. Ujedno piše, da će za nekoliko dana krenuti u Beč, gdje će o Mijakiću izvijestiti isusovca Millera i carske ministre Auersperga i Lobkovica. Vrlo bi dobro bilo, da sam Borković dođe u Beč.[132]

O Mijakićevoj amociji pisao je Borković isusovcu Milleru i ministrima Lobkovicu i Auerspergu. Miller javlja 14. oktobra iz Beča, da su obojica ministara obećali svoju pomoć u pitanju amocije. Naskoro da će se sastati ugarska i austrijska kurija i da će donijeti riješenje o tome. Miller osim toga javlja, da se u Beču nalazi Herberstein, koji izvrsno informira ministre protiv Mijakića. Dobro bi bilo, da Borković što prije dođe u Beč.[133]

Dana 23. novembra iste godine održala se konferencija kod ugarskog kancelara Segedi-a, na kojoj se raspravljalo o amociji. Rezultati konferencije predani su pismeno Leopoldu 20. decembra 1668. u prisutnosti ministara: Lobkovica, Auersperga i Dietrichsteina, zatim grofova Švarcenberga, Lamberga, Nostica, Rotala, Montekukolija predsjednika komore Sinzendorfa, vicekancelara Waldendorfa, Sonchesa, Marađasa, dvorskog kancelara Hochera, barona Šidenića i tajnika Abella. U relaciji caru veli se, da su gradačko ratno vijeće, slavonski general Trautmannsdorf i križevački kapetan Herberstein izvijestili, da su uzročnici uskočkih buna

[130] Franciscus Leonardus Szegedy, bio je najprije biskupom »Transilvaniensis« (1662—1663), zatim u Vacu (1663—1669) i napokon u Jageru (1670—1676).

[131] Arch. eccles. zagrab. epist. ad Borković, V, 23.

[132] Ibid. V, 27. — Herberstein veli na početku pisma: »Ex humanissimis Rmae Dnis Suae litteris audio allatam confirmationem Romae, de qua summopere gaudeo longaevos apprecans annos. Desidero me ad servitia esse Suae Dni in Gradaz, sed ecce hic sum inanis, laboro pro patria«. — Herberstein je pisao Borkoviću i drugo pismo iz Graca 25. septembra iste godine, u kojem veli: »Bonum esset, si Rmus P. Müller scriberet, ut Vladicae operationes tandem annichilarentur et ipse expelleretur, ad quod strenue adiuuabo (ibid. V, 29).

[133] Ibid. V, 30. — Müller zove u ovom pismu Mijakića »Miasczi«.

u posljednje dvije godine bili kaluđeri i da im je pomagao Mijakić. Osim toga Mijakić da nije pošao u Rim, kako je obećao nego u Tursku. Radi toga bi bilo nužno, da se zbaci s biskupske stolice, a da na njegovo mjesto više niko ne dođe. Ujedno se neka monasi ili protjeraju u Tursku, odakle su i došli, ili se neka otpreme na mletačke lađe veslarke. Da se tom prilikom ne bi dogodile bune i da se mogu s mjesta ugušiti, neka se pojačaju posade na granicama.

U relaciji se nadalje kaže, da je gradačko ratno vijeće pristalo na prijedlog Trautmannsdorfa i Herbersteina, ali drži, da će biti mnogo bolje, ako se stvar mirnije provede. Mijakić se neka na svaki način svrgne s biskupske časti i potjera preko granice. Na njegovo mjesto neka se niko više ne postavlja za vladiku. Ostali kaluđeri neka se silom ne prebacuju u Tursku, nego neka ili izumru ili se neka na miran način odstrane, da se među Uskocima ne porodi opet kakva buna.

Na konferenciju nije mogao doći lično zagrebački biskup Borković nego je poslao svoje mišljenje pismeno, u kojem traži bezuvjetnu amociju Gabre Mijakića i imenovanje za marčanskog vladiku Pavla Zorčića.

U relaciji se veli, da se konačno konferencija složila s prijedlogom gradačkog ratnog vijeća.

Kako se na konferenciji raspravljalo i o restrikciji uskočkih privilegija, to je zaključeno, da se prije svega amovira Mijakić, a istom nakon toga da se to pitanje rješava:

Na osnovu te relacije izdao je car Leopold istoga dana riješenje, da se Gabre Mijakić ima svrgnuti sa stolice Svidničkih biskupa radi mnogih uzroka. a prije svega radi toga, što nije održao zadato obećanje i što je na granicama mnogo zla počinio. Njegova amocija ima se tiho i mirno obaviti, da se ne bi Uskoci pobunili, jer u velike štuju Mijakića. Što se tiče privilegija, to se u bitne stvari ne smije dirati, nego se samo u nebitnim pitanjima mogu izmijeniti. Ta se izmjena može dogoditi samo nakon amocije Gabre Mijakića, jer bi istovremeno izvedenje jednog i drugog plana bacilo Uskoke u razočaranje.[134]

Kad je došlo do izvršenja ove carske odluke, pokazale su se mnoge poteškoće. U Hrvatskoj i Ugarskoj bio je položaj vrlo težak. Revolucija je imala svaki čas buknuti, a s njom u vezi očekivala se i provala Turaka. Uapšenje i svrgnuće Gabre Mijakića, koji je bio vrlo obljubljen kod Uskoka, moglo bi izazvati najveće neprilike na najugroženijim mjestima na Krajini. Osim toga mogli bi se u tom slučaju Uskoci ujediniti sa Zrinjskim i navaliti na njemačke posade, koje su bile malobrojne i koje se ne bi mogle održati pred

[134] Arkiv Jugoslav. Akademije Coll. Lopašić.

bujicom uskočkih nasrtaja. Trebalo je dakle sve učiniti, da se Uskoci udobrovole i da budu caru u odsudnom času vjerni. Radi toga je gradačko ratno vijeće zaključilo, da se careva odluka o amociji Mijakića za sada nema provesti nego da treba čekati zgodnije prilike. Zato se nije ništa uradilo u čitavoj prvoj polovici 1669. god. Sredinom te godine (9. juna) imenovan je karlovačkim generalom na mjesto Auersperga Herberstein. Biskup Borković je tom prilikom molio cara, da Herberstein ostane u Križevcima i da se ne seli u Karlovac tako dugo, dok ne provede amociju Gabre Mijakića i dok ga ne baci u tamnicu. Herberstein je na to pristao, ali se gradačko ratno vijeće usprotivilo i naložilo Herbersteinu, da odmah pođe na svoje mjesto. Ujedno je ratno vijeće zabranilo Herbersteinu svaki postupak protiv Mijakića. Nalog ratnog vijeća pokazao je Herberstein u Varaždinu jednom isusovcu iz zagrebačkog kolegija 17. jula 1669. god., kad je polazio na svoje novo mjesto u Karlovac.[135]

Herberstein je bio ljut radi ovog riješenja gradačkog ratnog vijeća, pa je zamolio cara, da ga riješi dužnosti »ab ista commissione circa falsum episcopum Wallachorum«. Početkom mjeseca oktobra Leopold mu je ipak ponovno povjerio izvađanje te zadaće. Radi toga moli Herberstein Borkovića 3. decembra 1669., da odredi dan, kad se ima s njime sastati u Gradecu kod Križevaca zajedno sa zapovjednicima iz Koprivnice i Križevaca.[136] Na ovo pismo od-

---

[135] Iusovačko Izvješće u arkivu Jugosl. Akademije. — Pisac Isusovačkog Izvještaja nije mogao nikako razumjeti, zašto bečki dvor i ratno vijeće u Gracu otežu sa izvršenjem odluke protiv Mijakića, pa radi toga kaže, da je car bio vrlo ljut, kad je doznao, da je gradačko ratno vijeće zaustavilo izvršenje njegove naredbe: »Quod ubi cognovit imperator, indignissime tulit tantam praesidis consilii bellici praesumptionem, quae homini non transivisset impune, ne eum mors praecipitata indignationi caesareae subratxisset«. — Odluka ratnog vijeća u Gracu, da se Mijakićeva amocija i uapšenje nema odmah izvršiti, vrlo je ozlojedila Borkovića i zagrebački isusovački kolegij, kako se to vidi iz ovih riječi Izvještaja: «Interim Dominus Zagrabiensis epscopus aeque ac nostri omni rerum in melius aliquando mutandarum spe penitus abiecta destiterunt ab omni ulteriori solicitatione sive apud caesaris confessarium, sive alibi non sine acri dolore, quod tam piis conatibus adversante consilio bellico iam nullum superesse videretur medium ad gentem schismaticam ab erroribus et animarum interitu revocandam«.

[136] Arch. eccles. zagrab. epist. ad eppos V, 64, 67. — Početkom oktobra Borković je pisao Herbersteinu, da se već jednom izvrši carska naredba gledom na amociju i uapšenje Gabre Mijakića. Herberstein na to odgovara 9. oktobra 1669. iz Karlovca ovo: »Quad ad Vallachos attinet, Sua Maiestas Caesarea iam pridem me commissione illa clementissime sublevavit, licet nuper de novo mihi eandem obtulerit, cum tamen ob negotiorum

govara Borković 5. decembra i određuje dan sastanka 10. decembra. Herberstein odgovara iz Cirkvene 8. decembra i kaže, da će nefaljeno doći na sastanak 10. decembra i da je pozvao križevačkog i koprivničkog kapetana. Ako oni ne bi mogli doći u tako kratkom roku, može se konferencija odgoditi na 11. decembra.[137] Dana 31. decembra iste godine javlja Herberstein Borkoviću, da je zapisnik konferencije poslao gradačkom ratnom vijeću. Ujedno da je priložio i svoje posebno mišljenje o amociji i uapšenju Gabre Mijakića. Prepis jednog i drugog akta da šalje Borkoviću.

Kako se u arkivu »episcopatus almae ecclesiae Zagrabiensis« ne nalaze ti dokumenti, to se ne može ništa pobliže kazati o zaključcima. Budući da Mijakić nije bio odmah nakon te konferencije uapšen, kako bi se moglo očekivati, to se po svoj prilici nisu složili kapetani križevački i koprivnički s mišljenjem generala Herbersteina i Borkovića, da se amocija i uapšenje odmah provede, nego su bili mnijenja, da se počeka na zgodnije vrijeme, a kao razlog navodila se buna Uskoka.[138]

Na dvoru su ipak forsirali izvršenje odluke, pa je radi toga 7. februara 1670. zaključeno, da general-upravitelj varaždinske i petrinjske granice Ferdinand Ernest grof Breuner pozove Mijakića na objed u Koprivnicu, da ga tu uhvati bez znanja Uskoka, otpremi u Gradac u tamnicu i preda caru na daljnji postupak. Ujedno je zaključeno, da se na Mijakićevo mjesto postavi vladika ujedinjen s rimskom crkvom.

---

multitudiem in dies in his confiniis occurendorum humillime recusavi sperans Rmam Dnem Vram Dnum generalem Vigiliarum praefectum in Capronitz et Dnum colonellum Crisiensem promovendae huic rei non indigere alterius opera«.

U drugom pismu od 3. decembra 1669. kaže: »Quamvis ante notabile tempus Suae Matti Caesareae benignissime placuerit me ab ista commissione circa falsum episcopum Wallachorum absolute eximere, ego quoque nihil aliud desiderassem, nihilominus de novo mihi literae mandatales allatae sunt, quatenus super hanc materiam cum Illma ax Rma Dne Vra colloqui aliisque colonellis confinii Sclavonici conferre velim et debeam. Si itaque commoditas et negotia ipsius permitterent, ut in Gradetz se conferret, facile nobis omnibus esset illac aut ubicunque placeret convenire mihique diem, quo ibidem conveniendum esset, significare dignaretur non intermissurus essem me tempestive eo deportare«.

[137] Arch. eccles. zagrab. epist. ad Borković v. V, f. 69 archetypum. — Herberstein kaže: »Quod iam ad me attinet, sicuti semper ea, quae ad communem patriae salutem Suaeque Mattis servitium promovendum spectant, mihi singulari curae esse consueverat, ita apud Rmam et Illmam Dnem Vram memorato die infallibiliter comparere non intermittam, ut salutari huic et tanti momenti negotio mea cooperatio semper paratissima videatur«.

[138] Arch. eccles. zagrab. epist. ad eppos V, 73 archetypum.

(Arch. eccles. zagrab. epist. ad Borković V. 77. Pismo isusovca Millera).

Ova odluka nije provedena nego car traži 13. marta od ratnog vijeća u Gracu, da raspravi na konferenciji pitanje amocije Gabre Mijakića i pitanje pojačanja posada u slavonskoj krajini pješadijom i municijom. Ratno vijeće javlja u Beč 17. marta, da je konferencija održana i da je prema prijedlogu Breunera zaključeno, da se još odgodi s amocijom i uapšenjem Gabre Mijakića. Tako da će biti lakše Uskoke uzdržati u dobroj volji, jer je najviše stalo do njihove vjernosti. Egzekucija protiv Mijakića samo bi ih iritirala. Križevački kapetan neka pozove vladiku pred sebe i neka mu obeća sa svom blagosti, da će mu biti uslišana molba gledom na državnu plaću. Neka mu i druge stvari obeća. Na taj način prestat će Mijakić sumnjati u izvršenje egzekucije, a osim toga mogao bi se na taj način predobiti i za dvorsku politiku protiv Zrinjskih. Baš radi toga mora nastojati vicegeneral Breuner, da udobrovolji Uskoke i da s njima postupa blago (Rački, Acta coniurationem bani Petri a Zrinio et com. Frangepani illustrantia Zagreb 1873, 76—79).

Zagrebački biskup Borković osvanuo je nenadano u Beču u drugoj polovici mjeseca marta iste godine. Za vrijeme njegova boravka održana je važna konferencija tajnih carevih sasvjetnika o tome, kako da se postupa prema Zrinjskom i Mijakiću i njihovim pristašama. Borković je mogao u jednom i drugom pitanju dati iscrpiva izvješća. Što se tiče Mijakića, izjavio je, da je uvijek bio mišljenja i da je prije godinu dana i po savjetovao caru, da se Mijakić baci u tamnicu i da se protjera iz Krajine. To svoje mišljenje mora izmijeniti, jer bi takva egzekucija u sadanjim prilikama bila pogibeljna i škodljiva. Radi toga bi Uskoci mogli otpasti od cara i pridružiti se Zrinjskomu. Uz Zrinjskog bi mogao lako pristati i Mijakić. Zato treba izvršenje odluke odgoditi za bolja vremena. Konferencija je održana u stanu vojvode od Sagana u prisutnosti: Švarcenberga, Lamberga, Montekukolija, Hochera i sekretara Dorša i Abelea dana 22. marta 1670. (Ibid. 84—86). Toga istoga dana dojavljeni su zaključci caru, koji je na njih pristao i naložio koprivničkom kapetanu Breuneru, da pozove vladiku k sebi i da ga dobro drži (Ibid. 97).

Vojnički zapovjednici na Krajini i na bečkom dvoru silno su se bojali, da se ne bi Mijakić s Uskocima pridružio Zrinjskome. Tako Trautmannsdorf javlja iz Križevaca gradačkom ratnom vijeću 21. marta 1670., da Petar Zrinjski šalje svoje drugove od grada u grad i da ih je poslao i Gabri Mijakiću. Ujedno javlja, da su Uskoci vjerni (Ibid. 96).

Petar Zrinjski nije radio samo oko toga, da za sebe predobije Uskoke u slavonskoj nego i u karlovačkoj krajini, gdje je bio dobro

poznat kao vicegeneral za vrijeme generala Auersperga. Radi toga javlja svome šurjaku Frankopanu iz Čakovca 21. marta iste godine, da prema Karlovcu kreću dvije carske regimente, prema Koprivnici jedna, a jedna prema Ptuju. Frankopan neka dobro pazi, da ga ne uhvate i neka brzo načini konačni savez s tamošnjim Uskocima, da se mogu sabrati onoga časa, kad dođe carska vojska (Ibid. 96).

Poslanik mletačke republike javlja iz Beča 22. marta, da je Zrinjski poslao među Uskoke svoje ljude, da ih dignu na ustanak, ali da će Uskoci teško ostaviti svoje kuće i pridružiti se Zrinjskom (Ibid. 98—100).

U Beču je opet 27. marta održana tajna konferencija, na kojoj je zaključeno i savjetovanu caru, da se dobro postupa s Uskocima i s njihovim vladikom, kojemu se mora doznačiti plaća (Ibid. 110).

Grof Ivan Drašković javlja caru iz Varaždina 29. marta, da Uskoci pristaju uz Petra Zrinjskog (Ibid. 122). Franjo Grimani, generalni proveditor u Furlanskoj javlja 2. aprila, da Uskoci i Moldavci pristaju uz Petra Zrinjskog (Ibid. 134. 135).

Gradačka ratno vijeće izvješćuje cara 4. aprila, da su Uskoci u križevačkoj krajini vjerni i pokorni, vladika Mijakić da pristaje uz Zrinjskog, ali da će general Breuner znati, kako mu valja s njime postupati. Lijepe riječi učinile bi ovakve ljude još gorima, jer oni ne razumiju niti uljudnosti niti politike (Ibid. 142).

Nakon pisama Petra Zrinjskoga Herbersteinu i Lobkovicu, u kojima moli pomilovanje i nakon njegovih ponuda na dvoru preko isusovca Forstala, naređuje car 11. aprila među ostalim, da se vladika Mijakić nema još uloviti radi Uskoka nego se mora na njega budnim okom paziti radi toga, što dolazi Zrinjskom i odlazi od njega i prema tomu ne može misliti ništa dobra (Ibid. 170).

Petar Zrinjski i Krsto Frankopan krenuše iz Čakovca 13. aprila noću, da se predadu caru na milost i nemilost. U Beču su bačeni u tamnicu 17. aprila.

Gradačko ratno vijeće još ni sada nije smatralo shodnim, da se Mijakić uhvati. Radi toga javlja 14. aprila Herbersteinu, da se glede Mijakića izvrši careva odluka od 11. aprila (Ibid. 183). Dana 16. aprila javlja caru, da je pisano generalu Breuneru u Koprivnicu, da ima na oku Mijakića, ali mora dobro paziti, da radi toga ne dođe među Uskocima do konfuzije i ustanka (Ibid. 187).

Tako je Gabre Mijakić ostao na slobodi sve do oktobra 1670. Izvješće zagrebačkih Isusovaca prikazuje njegovo uapšenje na ovaj način:

Carski ispovjednik Filip Miller napisao je pismo isusovačkom misionaru u Zagrebu, koji se snebivao zajedno sa zagrebačkim biskupom, što se ne provodi u djelo odluka o amociji i uapšenju Gabre Mijakića. Zamjera mu, što tako dugo šuti i nalaže, da se obrati na Borkovića, koji ne smije odustati od započeta djela. Obećaje svoju pomoć i saradnju. Misionar se vrlo razveselio i javio Borkoviću dobre glasove iz Beča. On mu je predočio, kako je car u poslu oko obraćenja duša poput velikog kotača na uri, koji sve ostale manje kotače pokreće, dok carski ispovjednik ima dužnost uljem mazati osovine kotača, da brže idu. Sve to ništa ne vrijedi, ako glavni kotač ne vuče i ne tjera bat. U obraćenju duša Uskoka zagrebački biskup imade se smatrati tim batom. Radi toga je njegova dužnost, da moli i urgira cara. Ispovjednik će nastojati kršiti duše cara i njegovih savjetnika. Kad je Borković primio takve vijesti — tako nastavlja Izvješće — odmah se dao na posao. Gabre Mijakić prije sluteći, da će se nebo srušiti nego on, živio je i radio posve bezbrižno i drsko. Usko se sprijateljio s Petrom Zrinjskim, kojega je posinio, a Zrinjski je za uzvrat Mijakića priznao za oca i sklopio s njim uski savez, prema kojemu za vrijeme provale Turaka ima Mijakić ustati na noge sa svima Uskocima i pomoći Zrinjskomu. Sa savezom s Mijakićem hvali se Zrinjski naokolo.

Uza sve to da je ipak odložena kazna za ovoga nepoštenog čovjeka, ali ju je on sam izazvao i pospješio u ovoj godini (1670.). Prije nekoliko godina naime bio je u marčanskom manastiru mladi kaluđer Pavao Zorčić, koji je rođen u križevačkoj krajini u selu, koje je udaljeno od Križevaca dva sata hoda, a koje nosi ime po Sv. Ivanu Krstitelju (Sveti Ivan Žabno). Otac mu je Uskok, konjanik u vojsci sa stalnom plaćom. Mladi kaluđer Zorčić bio je đakonom dvojice vladika. U ceremonijama grčkog obreda vrlo je verziran. Povrijeđen radi naopakog vladanja kaluđera u manastiru Marči, ostavi manastir i stavi se pod zaštitu zagrebačkog biskupa Petra Petretića, koji ga je milostivo primio, uzdržavao i slao u isusovačke škole u Zagrebu. Nakon toga poslao ga je u Bolonju na visoke nauke. Kad je posvećen za svećenika, namjestio ga je Petretić za grkokatoličkog župnika u Svetom Ivanu Žabno, čemu se uzalud usprotivio Gabre Mijakić. Kad je Zorčić sa svojim ocem, koji je bio dobro oboružan, pošao na hodočašće na praznik rođenja Marijina u Ivanić, gdje se nalazi čudotvorna crkva Majke božije, susreo se s njime iza velikoga mosta ivanićke krajine vladika Mijakić s kaluđerima. Vladika i kaluđeri sasuli su na mladog svećenika kišu psovaka. Na zapovijed vladike navale na njega kaluđeri, otmu ga, bace na zemlju, svežu lancima, ali je s druge strane priskočio sinu u pomoć otac sa svojim slugom, izvadio iz korica mač i navalio na kaluđere, koji su pustili Pavla. Kad se Zorčić

vratio kući, obavijestio je isusovačkog misionara o događaju. Ovaj je odmah izvijestio Filipa Millera u Beču i Borkovića, preporučivši Zorčića za vladiku. Ujedno je tražio, da se ovaj napadaj uzme kao bliži povod amocije i uapšenja Gabre Mijakića. To je Borković zatražio od cara, koji je dao svoju privolu. Međutim javljeno je na dvor, da je Mijakić otputovao u karlovačku krajinu i da tamo vizitira ljude svoga obreda, koji su ga gostili i bogato darivali. Radi toga je naloženo karlovačkom generalu, da ga uhvati, ali bez buke. Herberstein je na to pozvao preko poslanika Mijakića k sebi u Karlovac. Kad se počeo izgovarati, da ne može doći, poslata je po njega četa konjanika, koja ga je uhvatila. Odatle je otpremljen u Grac, pa onda u Beč, odatle u Šotvin i konačno u Glac u Češkoj, gdje je robovao do smrti.[139]

Gabre Mijakić u tamnici.

Tako pripovijeda Izvješće zagrebačkih isusovaca o uapšenju Gabre Mijakića. Herberstein je zatvorio Mijakića u senjsku tvrđavu i zatražio početkom novembra, što treba dalje s njim raditi. On je lično mišljenja, da se Mijakić ima u tamnici ili gladu umoriti ili »per occultam iustitiam« smaknuti (Ivić, Bratstvo 1926, 68. 69).

Isti Herberstein piše 10. novembra 1670. knezu Lobkovicu, da je prema carskoj zapovijedi uhvatio Mijakića i da ga je spremio na tako sigurno mjesto, da ne može više biti nikakvom zaprekom kultu Boga. Međutim da Uskoci ne bi držali, da im je car oduzeo vladiku, treba na mjesto Mijakićevo postaviti Pavla Zorčića (Rački, Acta coniurationem bani Petri a Zrinio et com. Frangepani illustratia, Zagreb 1875, 394).

U križevačkom eparhijskom arhivu nalazi se originalni dokumenat na njemačkom jeziku pod naslovom »Consilii Graecensis litterae ad episcopum Zagrabiensem Martinum Borkovich de arrestatione Gabrielis Miakics, episcopi Valachorum, et de promotione Pauli Zorics in locum ipsius.« Taj se isti dokumenat nalazi u arkivu »eppatus almae ecclesiae zagrabiensis« (epist. ad Borković V, 110) u latinskom prijevodu. Gradačko naime ratno vijeće piše 5. decembra 1670. Borkoviću, da će mu bez svake sumnje biti dobro poznato, kako je general hrvatske krajine Ivan Josip Herberstein nedavno ulovio Mijakića i zatvorio ga na sigurnom mjestu. Budući da je car Leopold ovo uapšenje s velikom radosti na znanje primio

---

[139] Prema tomu ima krivo Dr. Al. Ivić, kad tvrdi, da je Herberstein poslao četu vojnika u manastir Marču i da je tu uvatio Gabru Mijakića (Bratstvo 1926., 68). Isto tako ima krivo, kad tvrdi, da je Pavle Zorčić bio rodom Žumberčanin (ibid. 72).

i budući da je 20. novembra naložio ratnom vijeću, da se u pitanju daljnjeg postupka s Mijakićem pita za savjet i mišljenje zagrebački biskup, to moli Borkovića, da mišljenje što prije dade. Kad je zagrebački biskup dobio taj nalog iz Graca, obraća se 15. decembra na Herbersteina, da mu savjetuje, kako bi odgovorio gradačkom ratnom vijeću. S pismom šalje k njemu zagrebačkog kanonika Hvosta, koji će mu čitavo pitanje usmeno razložiti i donijeti odgovor.[140]

Marčanski kaluđeri i prijatelji Gabre Mijakića bili su zaprepašteni radi uapšenja i upali su u pravi bijes, jer su u početku držali, da je ulovljen radi vjerskih pitanja. Kad su čuli, da je glavni razlog uapšenja sudjelovanje u uroti zrinjsko-frankopanskoj, nisu više niti riječi progovorili u njegovu obranu. Ostali su mu vjerni samo najbliži rođaci i najbolji prijatelji. Kad se među Uskocima pročulo, da je Mijakić htio dignuti revoluciju sa Zrinjskim i da se složio s Turcima, niko nije mario za njega i svako ga je osuđivao. Dvojica kaluđera marčanskog manastira, koji su odmah nakon prvih glasova o uapšenju htjeli poći u Beč caru, da se zauzmu za Mijakića, da ga pusti iz tamnice, odustali su od svog nauma, kad su doznali, da je utamnjičenje Mijakića u vezi sa sudjelovanjem u uroti, pa su pošli samo do koprivničkog zapovjednika, da doznaju od njega, da li je siguran njihov manastir i kaluđeri u njemu. Koprivnički vicegeneral ih je lijepo primio, zajamčio im potpunu sigurnost i pače im dozvolio, da se glavniji Uskoci mogu u manastiru sastati na dogovor radi izbora novog vladike. — Sve to javlja Borkoviću Pavao Zorčić iz Svetoga Ivana Žabno prije Božića 1670. i 1. januara 1671. (Arch. eccles. zagrab. epist. ad Borković VI, 1).

Iz svega se vidi, da je vojnim zapovjednicima na krajini bilo mnogo stalo do toga, da među Uskocima što brže prošire glavni razlog uapšenja Gabre Mijakića, da je naime bio u savezu sa Zrinjskim i Frankopanom, kojima se u to vrijeme sudilo u Beču, i da tako u korjenu uguše kod kaluđera i Uskoka i svaku pomisao na bunu. Savez s Turcima nije mogao nikako biti popularan među Uskocima, jer su se oni dobro sjećali, što su im učinili Turci. Osim toga urota zrinjsko-frankopanska bila je bez svake organizacije i radi toga ugušena prije nego li je i jedna puška ispaljena. To je i bilo glavnim razlogom, da su se povukli svi oni, koji bi inače pomagali pokret Petra Zrinjskoga.

O daljnjoj sudbini Gabre Mijakića našao sam ove podatke. Dana 1. augusta 1671. izvješćuje Martin Borković kongregaciju kardinala De Propaganda fide, da je car nakon smrti Save Stanislavića, »schismatico nominato episcopo Szuidnicensi«, postavio za vladiku Gabru Mijakića u nadi, da ne će poći stopama svog »ras-

[140] Arch. eccles. zagrab. epist. epporum VII, 47.

kolničkog« predšasnika, nego da će živjeti u pravom jedinstvu sa rimskom crkvom, što je obećao u zakletvi. Ali je Mijakić prezreo svoju prisegu i mjesto da je radi potvrde otišao Svetoj Stolici, dao se potvrditi u Moldaviji po raskolničkom biskupu. Narod, koji mu je bio povjeren, nije priveo u jedinstvo sa Svetom Stolicom nego ga je dizao na bunu riječju i primjerom. Iskazivao je pokornost ne zagrebačkom biskupu nego biskupu, koji u Turskoj živi, kojemu je svake godine davao stalni danak protiv izričite zabrane cara. Radi toga mu je car zabranio vršiti sve biskupske čine preko generala Trautmannsdorfa, ali se Mijakić tomu nije pokorio nego je obavljao sakrilegično biskupske čine i bio sumnjiv radi ustanka (»alias etiam de rebellione susp'ectus«). Radi toga ga je uvatio general Herberstein. Ovih dana otpremljen je u Grac, da odgovara za svoje čine.[141]

Mijakić je dakle od oktobra 1670. do konca mjeseca jula 1671. bio zatvoren u senjskoj tvrđavi i odatle odveden u gradačku tamnicu.[142]

Dana 5. septembra 1671. javlja mletački poslanik Ivan Morosini u Veneciju, da su za vrijeme istrage protiv urotnika pale opravdane sumnje protiv Gabre Mijakića. Utamničeni vladika živio je u prijateljstvu sa Zrinjskim i ne će biti nevjerojatno, da je pristajao uz njegove makinacije i osnove. Da se dozna istina, da li je kriv ili nevin, uhvaćen je i bačen u tamnicu. Protiv njega da je trebalo postupati sa svom mogućom blagosti, jer je on vođa divljega i ratničkog naroda, koji se drži na okupu. Ipak je njegovo uapšenje izvršeno sretno. Zatvoren je u Gracu i tu ga straže najpouzdanije straže. Izdan je nalog da se radi istrage dovede u Beč (Rački, Acta 594).

Car Leopold piše zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću 7. decembra 1673., da će biti dobro poznato, kako je on (car) prije tri godine na molbu i savjet Borkovića uskočkog biskupa Mijakića »tum ob patratas ab eo insolentias, tum ob non adimpletas conditiones, quas eidem in collatione episcopatus praescripseramus, tum vero etiam ad introducendam inter Valachos religionem catholicam«, amovirao ne samo od službe i časti nego i osudio na doživotnu tamnicu.[143]

Koncem godine 1673. bio je dakle Mijakić još živ i u tamnici. Od tog vremena do 1680. god. nisam našao ni traga ni glasa niti

---

[141] Arch. eccles. zagrab. epist. epporum II, 18. Commentarii.

[142] Ivić, Bratstvo 1926, 71. n. 2. Mijakić je iz zatvora u Senju poslao jedno pismo, koje je od straže uvaćeno. To je stavilo u veliku zabunu i bojazan gradačko ratno vijeće, pa se radi toga nalaže, da se Mijakić imade pod jakom stražom otpremiti preko Bakra i Ljubljane u Grac.

[143] Arch. eccles. zagrab. ecclesiastica A, XI, vol. IV, n. 8/186. Archetypum.

u zagrebačkom nadbiskupskom, niti u rimskim arkivima o Mijakiću. Te godine izvijestio je Inocenta XI. monsignor Urbano Cerri o stanju misija kongregacije De Propaganda, pa izvješćujući o Uskocima, kaže, da su se iz Turske naselili u krajevima Ugarske. Na prijedlog cara da im je posvećen za biskupa neki Sime (Vratanja), koji iako je bio dobar katolik, nije imao nikakva uspjeha u radu radi neznanja. Poslije smrti Sime preporučeni su za biskupe od cara i posvećeni od raskolničkog patrijare prvo neki Sava Stanišić (Sava Stanislavić) i onda Gabre Mijakić. Jedan i drugi ispovjedili su katoličku vjeru i priznali poslušnost papi, ali uza sve to nikada nisu priznati u Rimu za biskupe. Kad se Mijakić iz Rima vratio u domovinu, bacio ga je car u tamnicu i prognao iz kraljevstva, jer se miješao u sadanje bune u Ugarskoj.[144]

Iz toga slijedi, da je Gabre Mijakić bio živ još godine 1880. i da je bio u tamnici.

Kaluđeri i Uskoci nastojali su, da Gabru Mijakića nakon smrti Pavla Zorčića (23. januara 1685.) dobiju za vladiku. Martin Borković javlja to Koloniću 25. februara 1685. i dodaje, da je svaka uskočka kuća na krajini spremna dati po jednog vola onom zapovjedniku, koji bi to proveo.[145]

U zagrebačkom nadbiskupskom arkivu nalaze se dvije kopije pisma Martina Borkovića apostolskom nunciju na bečkom dvoru Franji Bonvisiu (1675—1689). Pismo je datirano sa 20. marta 1685. U njem preporuča Borković iza smrti Pavla Zorčića za marčanskog vladiku njegova brata Marka. Za Gabru Mijakića veli: »... qui suspectus praeter haeresim etiam de quibusdam aliis iussu moderni Augustissimi captus fuit et ad partes Silesiae ad locum poenitentiae transmissus, ubi ad praesens dicitur esse.«[146]

Isti Borković javlja 8. aprila 1686. hrvatskom banu Nikoli Erdediu, kako se Uskoci bune protiv Marka Zorčića i kako bi kaluđeri željeli na vladičanskom mjestu vidjeti raskolnika. U tu svrhu obećavaju darove na krajini. U tom ne smiju uspjeti, »cum sciamus, quales ladicae fuerint perfidi et infide'les cum ultimo Gabriele noto Excellentiae Vestrae«.[147] O tome piše Borković i kardinalu Koloniću pod istim datumom. O Gabri Mijakiću kaže: »Quid calugeri fecissent in monasterio Marcha, in quo perfidus Gabriel residebat... scimus dato exemplo per dictum Gabrielem in Silesia ad praesens in arresto detentum, qui licet iuramentum deposuisset de unione servanda cum

[144] Theiner, Monumenta II, 214. 215.

[145] Arch. eccles. zagrab. epist. epporum IV, 26. — Borković veli: »Audio Valachos aspirare ad perfidum Gabrielem Mihakich, qui detineretur in aresto Silesitico, paratos a qualibet domo bovem submittere ei...«

[146] Ibid. IV, 35; III, 153.

[147] Ibid. IV, 74.

fide Romano-catholica et chismate eliminando inter Valachos ac calugeros, perfide promissa elusit evomendo quaecunque potuisset contra eandem fidem Romano-catholicam cum subiectis sibi calugeris.«[148]

Borković je ponovno izradio opširniji izvještaj za bečkog apostolskog nuncija 18. aprila 1866., u kojem o Gabri Mijakiću kaže: »Mortuo Szava Sztaniszlavich successit eidem Gabriel Miakich his nostris temporibus, qui quae egerit, ob quae etiam in arrestum sit inclusus optime perspectum est Emminentiae Vestrae«.[149]

Borković se tuži u pismu od 29. aprila 1686. upravljenom na kardinala Kolonića na kaludere, koji rade protiv Marka Zorčića i kaže za njih »Nec aliud maerentur sollicitantes, quam Gabrielis contubernium aut eorum, qui erant Maltam expediti.«[150]

To je posljednji glas o Gabri Mijakiću u arkivu »episcopatus almae ecclesiae zagrabiensis«. Kardinal Kolonić javlja apostolskom nunciju u Beč 25. oktobra 1686., da je Mijakić u tamnici u tvrđavi Glac umro.[151]

Mijakić i zrinjsko-frankopanska urota.

Tako je završio svoj život ovaj revolucionarni vladika proboravivši u raznim tamnicama punih petnaest godina. — Gabre Mijakić je bio buntovnik po naravi, od roda. On nije mogao mirne duše gledati, što s njegovim narodom, koji je bio vikao ginuti u borbama s Turcima za krst časni i slobodu zlatnu, njemački generali po slavonskoj i hrvatskoj krajini rade. Baš to ga je brzo dovelo u vezu sa Petrom Zrinjskim. Jedan i drugi bili su junaci po duši i po tijelu. Jedan i drugi su držali, da se oholim Nijemcima ne smije ni pedlja popuštati, da se protiv njih na svakom koraku mora boriti. Jedan i drugi bili su žestoka temeperamenta. Jedan i drugi dao se zanijeti ljubavi za slobodom svoga naroda ispod njemačkog jarma toliko, da je više želio savez s Turcima nego li život s Nijemcima. Razlika je između Petra Zrinjskog i Gabre Mijakića u tome, što prvi nije mogao izdržati, što je imao premalo smisla za politiku i za političke pokrete, a više za junaštva, pa kad ga je

[148] Ibid. IV, 72.

[149] Ibid. Ecclesiastica vol. IV, 8/249. Naslov je izvješću: »Informatio de episcopatu Szvidniczensi, qui episcopatus cum sciri nequiverit, ubi sit, stante nominatione suae sacerrimae maiestatis ad eum episcopatum confirmatus fuit Romae sub titulo episcopatus Platearum episcopus Marcus Zorchich«. — Borković je napisao informaciju prema želji kardinala Kolonića. Slijedeći u stopu Petretićevu informaciju od 1662. god. tvrdi, da naslov »Svidnicensis« dolazi od grada »Cibinum« u Sedmogradskoj.

[150] Ibid. epist. epporum IV, 95/5. Dokumenat štampan kod Nilles-a, Symbolae II, 718. 719.

[151] Nilles, Symbolae II, 715.

bečki dvor spleo, pao je brzo u drugu skrajnost i molio za milost. Gabre je naprotiv svoje poteze znao dobro sakrivati pred zapovjednicima na Krajini. Popuštao nije. Posljednje njegovo djelo, kad je već Zrinjski bio u tamnici u Beču, bilo je, da je obilazio po hrvatskoj krajini na očigled generala Herbersteina i bodrio svoje prijatelje. Kad su ga bacili u tamnicu, nisu od njeg tako reći niti glasa mogli izmamiti. On je do posljednjega časa ostao revolucionaran i buntovnik, koji je za svoje protivnike imao samo prezir.

Jedino takvi sud može izreći historija o ovom vladici. Dokumenta o njegovom preslušavanju u Karlovcu, u Senju, u Gracu, u Beču nisu sačuvana, pa se na osnovu toga ne može ništa izvjesna kazati. Isto je tako banica Katarina Zrinjski nakon tužnog rastanka sa svojim mužem u noći 13. aprila 1670. spalila sve važnije dokumente, a među njima i pismo Zrinjskog, kojim poziva Mijakića u savez i obećaje mu privilegije. Ipak na osnovu svega, što smo do sada u ovoj raspravi iznijeli, slijedi, da je glavni razlog amocije i uapšenja Gabre Mijakića bio u tome, što je on bio saveznik Petra Zrinjskog. Vjerski razlozi bili su na drugom mjestu. Gradačko ratno vijeće i ministri na bečkom dvoru nisu gotovo imali smisla za vjerska pitanja. Njima je bilo glavno, da Uskoke upotrijebe u svoje političke svrhe. Kad je tim političkim interesima više koristilo, da Uskoci ne budu ujedinjeni s katoličkom crkvom, onda su oni tu politiku vodili i radili na svakom koraku protiv unije. Kad su se nadali, da će im »unija« u stanovitim prilikama donijeti političkih koristi, onda su je podupirali. Vjerske raspre i vjerska pitanja vazda su nastojali upotrijebiti u korist širenja njemačke vlasti protiv hrvatskih staleša i protiv Hrvatske.

Bečki dvor i gradačko ratno vijeće pustili su Mijakića na miru od 1663. do 1667., iako nije izvršio svoga obećanja, da pođe u Rim zatražiti potvrdu. Bečkom dvoru i nemačkoj politici na jugu bilo je jedino stalo do toga, da Uskoci budu uz njemačke generale i da ne stoje na strani ugarskih i hrvatskih staleža. Iz političkih razloga bečki dvor i gradačko ratno vijeće ne će apsiti Mijakića na sva navaljivanja zagrebačkog biskupa i zagrebačkih i bečkih isusovaca, koji su isticali vjerske razloge njegove amocije, da se ne bi Uskoci pobunili. Oni to uapšenje provode istom onda, kad je bilo posve sigurno, da Uskoci ne će radi Mijakića ustati na noge, jer im nije išlo u glavu, kako se Mijakić mogao složiti s Turcima. Ta ista bečka politika, koja se obazirala na vjerska pitanja samo iz političkkih razloga, nastavila se i nakon amocije Gabre Mijakića. Ona je na teške muke stavljala kaluđere marčanskog i lepavinskog manastira, ali opet ne iz razloga vjerskih nego iz razloga političkih, što su bili sumnjivi radi sudioništva u zrinjsko-frankopanskoj uroti, pa ih je trebalo istrijebiti, kao što je istrijebljen

sav rod Zrinjskih i Frankopana. Nakon toga vidimo tu istu bečku politiku i toga istoga cara Leopolda, kako zove iz Srbije Arsenija Črnojevića i kako mirno gleda proganjanje »unijata«.

Sjedište sjedinjene biskupije u Marči pretvaraju pravoslavni u prah i pepeo, a bečki dvor se niti ne maknu, da kazni krivce, jer je tada bio takvi politički kurz. Nije dakle bečki dvor bio niti »unijatski«, niti pravoslavni, niti katolički, nego je on bio njemački i habsburški. Za njega su bili odlučni samo interesi habsburške dinastije i njemačkog prodiranja prema jugu. To su bile glavne smjernice politike cara Leopolda i njegovih nasljednika, to su bile smjernice politike i zapovjednika na krajini. Zagrebačkog biskupa i isusovce zavaravali su s tobožnjom borbom protiv »raskolnika« i »heretika«, a »raskolnike« su zavaravali huškanjem protiv hrvatskih staleža, zagrebačkog biskupa, isusovaca i katolika uopće. Najbolje se to vidi na Gabri Mijakiću. Bečki dvor s jedne strane obećaje zagrebačkom biskupu i zagrebačkim isusovcima sve moguće armature protiv Mijakića, a s druge strane pregovara s tim istim Mijakićem preko koprivničkog kapetana, ne bi li se on dao kako sklonuti i pristati uz Nijemce protiv Zrinjskog.

Dokumenti o preslušavanju Gabre Mijakića, kao što rekosmo, nisu nam sačuvani, ali mnogo toga može se vidjeti iz preslušavanja u zrinjsko-frankopanskom procesu. Tako je na 23. marta 1670. bio preslušavan u dvorskoj kancelariji u Beču konjušnik Petra Zrinjskog Ivan Rudolf de Laan. Među inim pitanjima bila su mu postavljena i ova: Da li je Zrinjski kazao grofu Tattenbachu, da će Uskoci u pomoć priskočiti? — Da, jer Uskoci imadu običaj, da se saberu, čim nešto vide. — Da li je Zrinjski štogod kazao Tattenbachu o uskočkom biskupu? — Da, to je kazao: da će biti uhvaćen i da su ga radi toga pozvali na ručak koprivnički i križevački zapovjednik, ali on tamo neka ne ide. — Zar nije Zrinjski izjavio, da će navaliti na krajinu sa 4.000 Uskoka? — On toga nije kazao. (Rački, Acta 210).

Knez Franjo Frankopan u drugom dopunjku ispovijesti na cara od 4. maja 1670. otkriva, da je Petar Zrinjki slao kapetana Stjepana Ivanovića vladici Gabri Mijakiću u križevačku krajinu, da tamošnje Uskoke nagovara na ustanak. Ujedno je Zrinjski napisao, da što bolje podbode i oduševi Uskoke, dokumenat o najširim privilegijima, koje da su Turci Mijakiću obećali. Ovaj dokumenat morao je Frankopan poslati Mijakiću u Marču, da tako bude namjera Zrinjskoga što bolje izvršena. List je u Marču odnio i natrag donio franjevac Gabrijel Tomasi (Ibid. 245). Kad je na osnovu ovoga pisma general Breuner u Koprivnici 12. maja 1670.

preslušavao Franju Ivanovića, brata Stjepanova, stavio je na njega pitanje, da li je njegov brat Stjepan bio kod vladike Gabre Mijakića, da ga nagovori, da pristane uz Zrinjskog s Uskocima, odgovorio je, da ništa ne zna o tome, ali zna, da je franjevac Gabrijel Tomasi bio slan Mijakiću, da ga nagovori na ustanak i da ga je Mijakić suho odbio (Ibid. 258). Na prvom preslušavanju 26. lipnja 1670. Petra Zrinjskog bilo je stavljeno pitanje: Kamo je slao Franju Ivanovića? — On ga je slao dva puta paši u Kanižu i nikamo drugamo. — Isto je tako izjavio, da je na Veliki Četvrtak poslao Gabrijela Tomasi, koji je prije toga bio biskup, u Kanižu i nikamo drugamo i da se Tomasi sa toga puta nije više povratio (Ibid. 280. 281). Tom je prilikom pitan Petar Zrinjski, da li je načinio savez s Gabrom Mijakićem i da li je bio u njega? — Jedno je i drugo zanijekao. Gabre Mijakić da je bio u Čakovcu jedino na pogrebu njegova brata Nikole. — Kad je na to kancelar primijetio Zrinjskome, da se malo bolje sjeti, što se dogodilo, odgovorio je: Da je često slao poslanike Gabri Mijakiću u Marču, da je s Gabrom imao vezu i Frankopan preko franjevca Gabrijela Tomasi, ali da je Mijakić Tomasiu kazao, da on želi govoriti sa samim Petrom Zrinjskim i da će se istom onda izjaviti. Osim toga da Mijakić želi govoriti s uskočkim vojvodama.

Na istom preslušavanju ponovno je Zrinjski na osnovu pisma svoga šurjaka Frankopana na cara od 4. maja bio pitan, da li je slao Mijakiću Stjepana Ivanovića i da li je uskočkom vladici obećavao velike privilegije, ako uz njega pristane? — Na to je Zrinjski odgovorio jesno. Osim toga da je Mijakiću te privilegije u ime Zrinjskog obećao i Frankopan preko franjevca Tomasia. Kad je na to Zrinjskom bilo pokazano pismo Frankopanovo na cara, izjavio je još i to, da je sam Frankopan onaj spis o privilegijama načinio, da ga je on sam kasnije spalio i da ga nije njemu predao (Ibid. 284).

Na prvom preslušavanju 26. juna 1670. izjavio je Frankopan, da je Zrinjski molio kaniškog pašu, da upravi pismo na Uskoke, u kojem će tražiti u ime turskog cara od njih, da se pridruže Zrinjskom, jer će ih inače popaliti i posjeći mačem. Paša je odgovorio, da bi on to rado, učinio, ali je siguran, da ga Uskoci ne bi poslušali, pa bi onda morao na njih navaliti, što ne može učiniti bez zapovijedi svoga cara. U ostalom paša misli, da Zrinjskome ne mora biti mnogo stalo do nemirnoga uskočkog »izmeta«. Frankopan je nadalje izjavio, da niti Gabre Mijakić, niti Uskoci nisu ništa obećali Zrinjskom, nego su mu odgovorili, da oni o Turcima ne će ni čuti. Dokumenat o privilegijama, koje je Zrinjski imao dati Uskocima, a koji je dokumenat sastavio Ivanović, spalila je Katarina Zrinjski zajedno s pismima bosanskog i kaniškog paše i pisma o ligi s Tattenbachom (Ibid. 294).

U prvoj optužbi komorskog prokuratora, koja je podignuta protiv Zrinjskog i Frankopana 7. novembra 1670., navodi se, da su Zrinjski i Frankopan češće slali svoje poslanike Gabri Mijakiću i da su željeli s njime savez sklopiti. Ujedno da su mu obećali privilegije, dok je Mijakić odgovorio, da će se istom tada izjaviti, kad se posavjetuje s uskočkim vojvodama. Privilegije je obećao Mijakiću i Uskocima Frankopan u ime Zrinjskog. Osim toga Frankopan ih je sam i sastavio (Ibid. 383).

Petar Zrinjski u obrani od 27. novembra 1670. kaže: »Patentes episcopo Valachorum missae plane extortae sunt a me, nec ego eas composui, nec scivi, prout revera nec scio, qui fuit (!) intus. Verum est meum nomen sigillum supra fuisse, nec per meos homines dicto episcopo missae... Nec antea ego cum nominato Gabriele Franciscano locutus sum... Novi esse dictum Franciscanum inimicissimum episcopo Valachorum propter certas privatas illorum causas. Unde minime illi fidem adhiberi novi. Alia ex parte clam contraria nunciavi, primarios illorum stabilivi in fidelitate Suae Mattis...« (Ibid. 402). Prokurator Petar Frey u replici od 17. februara 1671. na obranu Zrinjskog kaže, da je ova izjava Petra Zrinjskog posve neistinita i da on želi svu krivnju svaliti na svoje saučesnike i Frankopana (Ibid. 442). U osudi Petra Zrinjskog, koja je proglašena 30. travnja 1671. na stratištu u Bečkom Novom Mjestu, kaže se, da je Zrinjski kriv, što je često uznemirivao Gabru Mijakića i Uskoke, da mu budu saveznici (Ibid. 553). Ista se ta krivica nalazi i u osudi Frankopana (Ibid. 555).

Iz svih ovih dokumenata vidi se, da je razlog utamničenja Gabre Mijakića u tome, što se smatrao kao saveznik Petra Zrinjskog i Krste Frankopana. Ipak nije na smrt osuđen, per su se bojali na bečkom dvoru ustanka Uskoka. Osim toga Mijakić je bio crkvena ličnost, pa se za njega zgodnijom smatrala kazna doživotne tamnice nego li smrtna.

Iz svega izlazi, da je Gabre Mijakić jedna markantna historička osoba, koja će biti vazda spominjana u žalosnoj tragediji Zrinjskih i Frankopana. Što se tiče njegova vjerskog osvjedočenja, to bi bilo teško dati jedan posve određeni sud. Na osnovu svega onoga, što smo do sada o tome kazali tokom rasprave, možda bi se najbliže istini približili, kad bi ovako karakterizirali vjersko stanovište Gabre Mijakića: U vjersko-dogmatskim pitanjima bio je on dosta neuk. Prihvatio je i ispovjedio dogmu, da crkva i kršćanstvo mora imati jednu vidljivu glavu kao namjesnika Kristova, a ta da je rimski biskup kao nasljednik Sv. Petra. Prema tomu njemu je Rim vjersko središte, kojemu se mora pokoriti. Radi toga nije bilo nikakvih poteškoća, da to svoje uvjerenje ispovijedi u Beču, Zagrebu i Rimu. S druge strane Mijakić

nije mogao nikako svatiti, kako bi se on mogao odreći pećskog patrijare, jer je držao, da bi se na taj način odrekao svoga obreda i slovenskog jezika u crkvi. To on svuda naglašuje. Dva su dakle za njega središta: vjersko u Rimu i obredno u zajednici s pećskim patrijarom.

Osim svega toga treba znati, da je Gabre Mijakić imao na dvije strane teške borbe izdržati. Na latinskoj strani nije mu se nikako vjerovalo, pa makar davao kakve izjave i polagao prisege. Vazda se to smatralo prevarom i farizejštinom. U isto vrijeme su mu prigovarali, što ne ide u Rim i ne ispuni svog obećanja, a u isto vrijeme nijesu mu dali preporučna pisma na Rim. Kad je konačno bez tih preporučnih pisama otišao u Rim, kad je molio u kongregaciji De Propaganda potvrdu za vladiku, onda su iz Beča i Zagreba pisali kongregaciji, da mu se ne smije vjerovati, da ga se ne smije primiti u zajednicu Crkve i da se nema potvrditi. Kad se neobavljena posla vratio iz Rima kući, ti isti ljudi iz Zagreba i Beča stavljali su kao glavni prigovor, što nije dobio potvrde u Rimu.

Na drugoj strani imao je Mijakić velikog posla s uskočkim vojvodama, narodom i kaluđerima, koji su pod vjerskim jedinstvom razumjeli kmetstvo na posjedima zagrebačkog biskupa i drugih velikaša, uvađanje latinskog jezika i obreda u crkvu i priznanje zagrebačkog bispupa za crkvenog poglavara, komu mora vladika služiti. S takvim svatanjem morao je računati svaki marčanski vladika, pa je morao računati i Mijakić, koji po više puta baš na tu činjenicu upozorava zagrebačke biskupe i moli ih, da ne tjeraju mak na konac, da ne traže potpunu pokornost marčanskog biskupa zagrebačkom, jer će to dovesti do sudbonosnih posljedica.

Osim toga Gabre Mijakić nastojao se po više puti približiti zagrebačkom biskupu, ali je tu bio vazda odbijen, jer nije htio priznati sebe vikarom zagrebačkog biskupa i nije htio pristati na ukidanje samostalnog vladičanstva.

Svi ti momenti moraju se imati pred očima, kad se prosuđuje vjersko osvjedočenje Gabre Mijakića. On je imao svojih pogriješaka, koje su bile osnovane na tradiciji od nekoliko stotina godina i koje su se radi toga mogle ispraviti samo lijepim postupkom i odgojom, a nikako ne nasilnim putem, jer je vladika Mijakić na sve takve pokušaje upravo tako žestoko reagirao, kao što je reagirao na postupke bečke politike i krajiških zapovjednika.

đeno za onako zamjernu zadaću, koju u kršćanskome svijetu vrši najpoznatije i jedino svoje vrsti lurdsko svetište, ali to znamo, da je božja mudrost udesila sve to prama posebnim ulogama, koje je pojedinim krajevima i narodima namijenila u povjesnici svijeta.

Lurdska ukazanja jedina nadilaze čudesni prenos i ono trostruko neshvatljivo izmicanje Gospine slike. Poznato je svakomu, od kolike je važnosti lurdsko svetište za jačanje vjerskoga duha u modernome društvu, kolike su rane fizičke i moralne tu bile zacijeljene, koliko je velikana tu našlo svoje konačno smirenje. Za takvu ulogu nije opredijeljeno naše svetište, pa se mora kazati, da naše čudo prenosa, kad bi odgovaralo zbilji, ne bi stajalo u dovoljnu razmjeru sa svojom svrhom; te se prema tome ne bi slagalo sa božjom mudrošću, kojoj je harmoničnost oznaka svega rada.

(Svršit će se.)

Dušobrižnik i politika.

Dr. Dragutin Kniewald.

U »Bogoslovnom Vesniku« 1931. I. str. 91/92. osvrnuo se prof. dr. F. Ušeničnik na moje izvode o pitanju: u kojem odnosu ima da stoji dušobrižnik i katolik uopće prama politici. Kako on dovodi moje izvode u protimbu s uredništvom »Osservatore Romano«, pa time, reduktivno, s najvišom crkvenom vlasti, te kako je sarajevski »Franjevački Vijesnik« 1931. II. str. 59/60. doduše gotovo bez komentara, ali, kako se čini, odobravajući prenio ove stavke dra F. Ušeničnika, potrebno je, da se na njih osvrnem.

1. — Dr. F. Ušeničnik najprije misli, da »izgleda, kao da se slažem s onim teolozima, koji traže, da se svećenik ni u jednom slučaju ne miješa u politiku«. To nije tačno. Treba razlikovati, govoreći o stranačkoj politici, svećenika od dušobrižnika. Svećenik se može i aktivno baviti politikom u smislu Can. 139 § 4. i Resp. CCI od 25. IV. 1922. Ako mu to dozvole nadležni Ordinariji, može da se aktivnom politikom bavi i dušobrižnik. Što više, može biti od koristi ili čak i potrebno, da pojedini svećenici aktivno zahvate u politiku, kako to ističe instrukcija kard. Merry del Vala bosanskim i hercegovačkim biskupima 15. VIII. 1912. No. 51.024. Sve sam to jasno prikazao u svom Pastirskom Bogoslovlju I. str. 77. i 82/83. Preostaje još odgovor na pitanje: je li obično uputno i prikladno, da se aktivni dušobrižnik aktivno bavi stranačkom politikom. Na ovo pitanje treba, mislim, odgovoriti negativno, i to s razloga valjano shvaćene duhovne pastve i stoga, jer tako glase direktive Sv. Stolice. Oba sam ova razloga opširnije razvio u Pastirskom Bogoslovlju. Ovdje želim navesti

decidirano mišljenje Michelettia, koji se zadnje vrijeme kod nas mnogo citira: »Clerus tum saecularis tum regularis Italiae in rem politicam sese ingerere praecise prohibetur; aliarum vero gentium idipsum suadetur et semper tali ratione se habere debet ut magis celestia quam humana insectare videatur« (Epitome Theol. Past. II: 1927, 53.). Želim skrenuti pažnju i na ovaj odlomak iz već navedene instrukcije kard. Merry del Vala od g. 1912.: »At vero ex utroque clero sacerdotibus omnino interdicitur quo minus occasione electionum in publicis comitiis pro uno alterove candidato partes suscipiant oratoris: quod sane non modo in sacri ordinis vergeret dedecus, sed et religionem in invidiam raperet et offensioni esset populo...« Ista ova instrukcija daje praktične upute dušobrižnicima gledom na njihov postupak prama vjernicima u stranačko-političkim pitanjima. Poslanica sveukupnog katoličkog Episkopata kraljevine Jugoslavije od 12. X. 1928. priznaje pravo svećenika, kao državljana i privatnih lica, da se bave politikom u širem smislu riječi, ali ograničuje u izvjesnom pravcu stranačko-političko djelovanje dušobrižnika, dopuštajući ipak indirektno, da se i dušobrižnik može baviti stranačkom politikom uvažujući pravila »prudentiae pastoralis« i podvrgavajući se kanonskim propisima. Pod ovim se uslovima može i dušobrižnik, kod nas, baviti aktivnom politikom. Ali time nije rečeno, da je taj njegov rad ujedno i dio duhovne pastve, a još manje, da je to dušobrižnikova dužnost, kako to u novije doba neki teolozi tvrde, naročito dr. Koppler i kod nas dr. A. Ušeničnik. G. prof. dr. F. Ušeničnik kao da žali, što se u mom Pastirskom Bogoslovlju nisam obazreo na njihove izvode. Ja toga nisam ni mogao učiniti, jer sam rukopis predao u štampu prije, nego su (potpuno) izašli spomenuti članci. K tomu se u svom Pastirskom Bogoslovlju redovno nisam upuštao u polemike, već sam pozitivno izlagao svoje mišljenje, osnivajući ga, gdje je to bilo potrebno i moguće, na direktivama crkvenog učiteljstva. Tako je uređeno upravo ovo poglavlje o dušobrižniku i stranačkoj politici. A što na str. 85. navodim neke moderne autore u prilog svojoj tezi, to je samo zato, da pokažem da ovo shvaćanje nije osamljeno, pa ni u njemačkim zemljama. No kad se toliko važnosti podaje izvodima dra Kopplera i dra A. Ušeničnika, potrebno je, da se ovdje potanje osvrnem na njih.

2. — Dr. L. Koppler objelodanio je u Linzer Quartalschrift 1929. veoma opširnu raspravu »Klerus und Politik«, koja se oslanja na njegove izvode u prećašnjem godištu istog časopisa: »Religion und Politik«. Ta je rasprava izašla i u posebnoj knjizi. Dr. Koppler je svoje mišljenje skupio u sedam teza. Dr. F. Ušeničnik misli, da su te norme takve prirode, te ih je teško oprovrći. Toga radi bit će potrebno izbliže pogledati i raspraviti ove norme dra Kopplera. U zaporci su iza tačnih citata uvijek navedene stranice, prema Linzer Quartalschrift 1929.

I. »Gdje su god župnik i kapelani zadaćama i dužnostima neposredne duhovne pastve toliko uposleni, da bi samo zanemarivanjem svojih dušobrižnih poslova mogli djelovati u stranačko-političkom pravcu, valja da ovo djelovanje posve izostane.« (240.)

Posebice smatra dr. Koppler da se to dešava u raširenim seoskim župama s 3 do 4 tisuće vjernika, gdje nema kapelana, te u velikim gradovima, gdje župe broje 50.000 i više vjernika.

Razumije se, da se s tim gledištem mora složiti svaki dušobrižnik. Razlika je tek u tomu, što dr. Koppler za to navodi razloge sekundarne prirode, kao što je nestašica vremena, nedostatak svećenstva i slično, dok drugi, ispravnije, smatraju, da su i tu mjerodavni načelni razlozi.

Nema sumnje, da u dušobrižničke dužnosti bezuslovno spada i to, da duhovni pastir kaže povjerenim vjernicima, »koje ćudoredne dužnosti imadu i u političkom životu, što od njih traži njihova vjera i moralni zakon gledom na udruženja i političke stranke...« (243.). No iz toga se ne smiju praviti zaključci, koji bi bili preuranjeni i nelogički. Treba naime odmah jasno ustanoviti, da se dušobrižnik, kao dušobrižnik, ima pravo uplitati u te stvari samo u toliko, u koliko su one u vezi s vjerom i ćudoređem, te, prema tomu, i ovo djelovanje spada u sasma redovnu duhovnu pastvu, kao njezin dio.

II. »Gdje su god političke strasti tako uzbuđene i gdje se politička borba vodi tako žestoko i neumjereno, da se pristaše pojedinih stranaka ne vladaju samo kao stvarni protivnici, nego i kao lični neprijatelji, koji se žučno bore jedni protiv drugih, nalaže dušobrižniku pastirska razboritost, da se barem tako dugo uzdržava svakog političkog djelovanja, dok traje ovo stanje« (243.).

I u ovom slučaju smatra dr. Koppler, sasvim ispravno, da će biti potrebito, vjernike poučiti o njihovim dužnostima, ali »s čisto vjerskog gledišta bez ikakve stranačko-političke natruhe« (246.). No onda odmah dodaje, da on ne smatra »političko djelovanje nespojivim s dušobrižništvom«, nego da daje gornje riješenje samo stoga, jer bi inače dušobrižništvo moglo ljuto stradati.

III. »Gdjegod postoje dvije ili više stranaka, kojih je program i držanje s vjersko-ćudorednog gledišta neprijekoran (»einwandfrei«), neka dušobrižnik ne zagovara jedne, u protimbi prama drugoj, već neka sve susreće s jednakom ljubežljivošću, nastojeći isključivo oko toga, da spriječi barem bratoubilački rat ovih stranaka, a ako je moguće, da postigne njihovo sjedinjenje« (246).

Dr. Koppler smatra ovo riješenje samo po sebi razumljivim, jer »dušobrižnik ima da kao takav promatra stranke i njihov rad samo s vjerskog gledišta« (247.).

Međutim upravo ovaj razlog nije dr. Koppler uzeo u obzir u drugom dijelu ove svoje teze. Jer izvjesna stranka može biti vjerski i ćudoredno neprijekorna zato, što je nastojala svoj program pozitivno saglasiti s katoličkim načelima, ili opet zato, jer u njezinom

programu i radu nema ništa, što bi bilo u sukobu s katoličkim gledištem. Dr. Koppler kao da ne vidi ove razlike i ove mogućnosti, pa onda od stranke, koja je s vjerskog i ćudorednog gledišta neprijekorna, prelazi na »katoličku ili kršćansku stranku« (247.). A to je logički skok, jer je prvi pojam mnogo širi od drugoga. Može postojati stranka, koja nije ni »katolička« ni »kršćanska«, a opet je s vjerskog gledišta neprijekorna. Tu je jedan od osnova kasnijih krivih zaključaka dra Kopplera, koji se vuče kroz cijelu radnju. Prvim krivim zaključkom smatramo, kad dr. Koppler veli, da »dušobrižnik mora nastojati, da katolici idu i politički složno« (248.). Puštajući po strani, da li je doista ideal, da svi katolici u jednoj zemlji sačinjavaju jednu jedinu stranku — ima to više razloga za sebe — treba skrenuti pažnju na gore istaknutu misao dra Kopplera, da dušobrižnik ima promatrati stranke i njihov rad samo s vjerskog gledišta. Ako su pak katolici različitih političkih gledišta, zar to spada na dušobrižnika, da se miješa u ova politička gledišta? Jedinstvo se katolika, kao katolika, dade postići i na taj način, da se dušobrižnik ne pača u politička pitanja kao takva, nego da nastoji oko podnošljivog i umjerenog nastupa ovih stranaka i oko jedinstva u vjerskim i ćudorednim pitanjima, koja iskrsavaju. On tada nastupa kao dušobrižnik, izvan i iznad svih političkih struja, i njegova riječ ima tada daleko veću snagu.

IV. »Gdje se god nalazi dostatan broj svjetovnjaka, koji su sposobni i koji hoće da rade stranačko-politički, neka dušobrižnik posve prepusti njima ovu djelatnost, a on sam neka bude jedino vjersko-ćudoredni vodič, svjetujući ih i pomažući ih u političkim pitanjima, davajući im svaku moguću potporu, ali držeći se uostalom politički u pozadini (248.).

Ovo se riješenje na prvi mah čini podesnim za praksu, ali ono involvira već i riješenje načelnog problema: ono naime pretpostavlja, da je dušobrižnikova dužnost raditi i stranačko-politički u »katoličkim« strankama, tek da je iz taktičkih razloga oportuno, prepustiti vanjski rad svjetovnjacima, a sam ostati »u pozadini«. To vidi i sam dr. Koppler, jer odmah nadovezuje, da sve ovisi o tomu, da li je stranačko-političko djelovanje načelno kompatibilno s dušobrižničkim zvanjem, ili nije. Zato on u 5. točki daje ovo riješenje:

V. »Gdje je potrebna politička organizacija katolika i gdje je u kršćanskom smislu ne mogu provesti svjetovnjaci, treba da oko toga poradi dušobrižnik kao dušobrižnik, ako ga u tomu potpuno ne sprečavaju najneposredniji dušobrižnički poslovi« (249.).

Ova se teza ne može prihvatiti. Jedno stoga ne, jer razlozi, koje dr. Koppler navodi, ne dokazuju onoga, što on želi dokazati, a drugo stoga, jer su ovakvom riješenju diametralno oprečne direktive najviše crkvene vlasti.

Dr. Koppler opširno dokazuje, da »ne može biti sumnje o tomu, da dušobrižnik mora nastupiti protiv djelovanja protivuvjer-

skih stranaka, i to upravo u svojstvu dušobrižnika«, jer se radi o spasu duša (251.). I doista, o tomu ne može biti sumnje. Ali zar je isto tako nedvoumno, da je u župi »organizacija kršćanske stranke potreba duhovne pastve«?

Prvi je dokaz dra Kopplera u prilog ovoj tezi vrlo ispravna konstatacija, da nije dovoljno vjernike samo poučiti o katoličkom gledištu i zabraniti im pristup u protivuvjerske organizacije, nego da je potrebno osnovati i voditi i katoličke (on veli: kršćanske) protu-organizacije. Sve, što sada navodi, dosta opširno, o socijalizmu i komunizmu, kojima je Leo XIII. suprostavio organizacije katoličkih radnika; o organizacijama djece, studenata i pogrebnih društava, sve je to vrlo tačno. Ali zar je ispravno na osnovu ove analogije zaključiti, da se »protivuvjerske stranke mogu suzbijati samo osnivanjem podesnih stranaka, koje su sklone vjeri i u kojima jedino mogu da budu katolici« (253.) — i da sve to spada u dušobrižničke poslove? Jedna je od metodičkih slabih strana čitave ove goleme studije dra Kopplera, da na dugo i široko tretira ono, što je vrlo lako ili čak i samo po sebi razumljivo, a onda najednom prijeđe na ono, što je mnogo teže, i što je zapravo u pitanju, pa samo ponovi ono, što je htio dokazati, a da zapravo i nije ništa dokazao. Tako je to i u ovom slučaju. Mjesto dugačkog nabrajanja ovih analogija bolje bi bilo, da je skrenuo svoju pažnju na onaj »tertium comparationis«, na kojemu se čitav njegov dokaz osniva, a o kojemu on ne govori ni riječi. Da je potanje promotrio ovu stvar, bio bi vidio, da sva ona društva, koja on navodi, spadaju u jednu kategoriju, a političke stranke u drugu: sva ona društva nemaju sa stranačkom politikom nikakva posla i ne smiju ga imati, po izričitim direktivama Sv. Stolice, a i iz praktičkih razloga, jer bi se inače raspala (n. pr. športska, pogrebna). Sva su ona društva na izvjestan način doista dio pastirske službe — ali zar je to i politička stranka? Ovo je trebalo dokazati!

Dr. Koppler možda misli, da je to učinio time, što je ustvrdio, da »interesi Crkve u jednoj zemlji viču za jednom političkom organizacijom katolika« (254.). »Tko da brani vjeru i ćudoređe u demokratski uređenoj državi, ako ne politički jedinstveno organizovani katolici sami? Ni od koga drugoga nemamo očekivati pomoći i obrane: tu pomaže jedino samopomoć. Danas ne može pojedinac ništa, danas mogu nešto samo veliki brojevi, velike mase, ili bolje: oni, koji te velike mase imadu u ruci.« S time misli dr. Koppler da je dokazao, da »danas katolici u političkom životu samo onda mogu nešto postići, ako su sjedinjeni u jednoj snažno organizovanoj stranci« (251.).

Mislim, da ovo umovanje dra Kopplera nema pred očima, kako su »braniti vjeru i ćudoređe, i u demokratskim državama« u prvom redu pozvani biskupi i kler: to spada u njihove bitne dušobrižničke dužnosti. Dakako, da su to dužni i svjetovnjaci, i to pod vodstvom biskupa i klera. Treba doista da katolici sami sebi pomognu i da

ne očekuju pomoći izvana, pa kako je pojedinac nemoćan, treba doista stvoriti jedinstvenu veliku organizaciju katolika, koja će u javnom životu zastupati i braniti katolička načela. No zar to mora da bude upravo isključivo političk a strnka? Toga dr. Koppler nije dokazao. On možda misli, da je dovoljno, što je spomenuo »demokratski uređene države«, pa valjda rezonira poput dra F. Ušeničnika: »U demokratskim se državama u parlamentima izrađuju zakoni o Crkvi i školi, o braku i rastavi braka, o uzgoju mladeži, o moralu, o odijeljenju Crkve od države. O svim tim pitanjima odlučuje jakost stranaka« (Bog. Vesnik 1931, I. 92). Bez sumnje, ako postoji »katolička stranka«, dovoljno jaka, vjerojatno je, da će ti zakoni biti povoljni po Crkvu, barem u onoj mjeri, u kojoj to dopušta »politička situacija«: jer svaka politička stranka računa i mora računati s »političkom situacijom« i prema tomu praviti različite kombinacije i... kompromise... No zar je tako sigurno, da bez takve stranke ne može doći do povoljnih riješenja gore spomenutih pitanja? Zar doista u svim tim pitanjima odlučuje jedino jakost stranaka? Kakvu je to onda čudnu direktivu dao Pijo XI. Mexičkim katolicima, da ne osnivaju »katoličke stranke«, upravo u doba, kad bi, po ovom shvaćanju, takva stranka bila ne samo potrebna i korisna, nego čak i jedini spas? Pijo XI. brani biskupima i kleru u Mexiku svaki stranačko-politički rad, brani osnivanje »katoličke stranke«, a spas vidi u tomu, da biskupi i kler sve svoje sile ulože u dušobrižnički rad i — a to se sada nas tiče — u Katoličkoj Akciji, koja stoji i mora ostati uvijek izvan i iznad svake političke stranke.

Sve to osjeća i sam dr. Koppler i on je toliko iskren, da se veoma opširno obazire na ovaj prigovor (454—462.). Na str. 454. vrlo je dobro i precizno formulirao pitanje, o kojem se sada radi, a onda ga kasnije kuša riješiti sebi u prilog i otkloniti od sebe suprotivštinu direktivama Pija XI. Držim, da mu ovo nije pošlo za rukom. Istina je, što veli, da Katolička Akcija nije ni cijelo dušobrižništvo ni jedino dušobrižničko sredstvo, već da može uz nju postojati potreba i drugih dušobrižničkih djelatnosti. No smatram da nije tačno, kad veli, da je »kršćanska stranka uz Katoličku Akciju dušobrižnička potreba« (455.). Jer ne mogu postojati dva ispravna dušobrižnička sredstva, koja bi bila međusobno u sukobu. A to bi se moralo dogoditi, kad bi i »katolička stranka« uz Katoličku Akciju bila sredstvo i dužnost duhovne pastve. Evo zašto: Katolička Akcija ima po riječima Pija XI. da brani, širi i ostvaruje katolička načela u privatnom, porodičnom i javnom društvenom životu. Ovo posljednje želi i »katolička stranka«. Dakle dvije organizacije, koje žele isto, tek različitim putevima. Moglo bi se naime tako reći, da K. A. želi informirati savjesti pojedinaca o onim pitanjima, koja se odnose na vjeru i ćudoređe, a praktičko rješavanje u parlamentu da prepušta »katoličkoj stranci«. Moglo bi se, eventualno, čak i tako misliti, da bi K. A. davala izvjesnim putem i di-

rektivu toj »katoličkoj stranci« u tim pitanjima. Kad se ne bi ovako ili slično podijelile uloge, tada bi jedna od ovih organizacija postala suvišnom. Dakle: K. A. i »katolička stranka« stoje u nekom odnosu, i to u prijateljskom odnosu. No time bi Katolička Akcija prestala biti onim, što Pijo XI. hoće da bude; prestala bi biti izvan- i iznadstranačkom bazom za jedinstvo svih katolika za obranu vjerskih interesa. Ona bi u zbilji postala najsnažnijom propagandom u službi izvjesne političke stranke. Simpatična je iskrenost dra Kopplera, kojom on ne taji, da »Katolička Akcija mora dovesti do jedne ili više političkih stranaka na kršćanskoj podlozi« (459.). Što više, on kaže, da su nosioci Katoličke Akcije dužni osnovati ili uvesti stranku, koja je sklona religiji (»relegionsfreundlich«), ako takve nema u biskupiji, odnosno župi. A ne uvedu li je svjetovnjaci, mora je uvesti dušobrižnik (459—461.). Istina je, da »Katolička Akcija pripravlja puteve dobre, prave kršćanske politike, jer uzgaja katolike, koji će i u javnom životu činiti ono, što im nalaže vjera« (461.). No ne valja istovjetovati »politiku« i »stranačku politiku« ili političku stranku. Katolička Akcija nije »iznadp o l i t i č k a«, kad se god politika, t. j. državna uprava, odnosi na vjerske ili ćudoredne momente: u takvim slučajevima zahvaća Katolička Akcija i u »politiku«, dakako samo u smjeru obrane crkvenih interesa. No kod svega toga ostaje Katolička Akcija uvijek i bezuslovno izvan i iznad svake političke stranke i ne može i ne će uzgajati svojih članova za pristaše pojedinih stranaka. Razumije se, da članovi Katoličke Akcije ne mogu biti pristaše onih stranaha, koje su protivuvjerske, ali ne m o r a j u biti ni pristaše onih stranaka, koje su nastojale svoj kulturni program saglasiti s normama katoličke Crkve, već mogu pristajati i uz one stranke, koje u svom programu i radu nemaju ništa, što bi bilo protivuvjersko ili protivucrkveno. Pijo XI. piše 6. XI. 1929. kardinalu Seguri: »ništa ne brani, da pojedini katolici pripadaju strankama, kojih program i djelovanje n e m a n i š t a p r o t i v n a zakonima Božjim i crkvenim« (OR 18/9. XI. 1929.). To je stalna formula, kadgod Pijo XI. govori o toj stvari najrazličitijim narodima u najraznolikijim prilikama.

Svaka politička stranka, pa i »katolička«, ima uz svoj kulturni program i izvjesnu političku tendenciju, s kojom se ne moraju svi katolici da slože. Što više, i sam kulturni program može biti veoma raznolik, a svaki je od njih ipak jednako »katolički«. Politička stranka dakle n i j e ona baza, na kojoj bi se uvijek i svagdje imao da razvija katolički vitalitet i katoličko jedinstvo za obranu katoličkih načela u javnom životu. Ta je baza u smislu Pija XI. Katolička Akcija. On poziva sve katolike da se »ujedine u obranu interesa vjere i Crkve izvan i iznad svih stranaka, na vjerskom temelju« (AAS 1926, 518.). »Katoličko se jedinstvo osniva na slozi najvećih ideala, slozi, koju ne kompromituje nesloga i dijeljenje u problemima i događajima slučajnim i pojedinačnim« (G. della Torre, Principi e direttive, Milano 1925, 241.).

Šteta, što dr. Koppler nije uzeo za ishodište svojih razlaganja tolike Papine izjave i direktive o Katoličkoj Akciji i uopće o predmetu, o kojem piše. Da je najprije svu tu golemu građu sakupio, sredio, proučio i isporedio, pa onda primijenio na praktični život, nema sumnje, da bi rezultati njegovih razlaganja bili u mnogom drugačiji. On je međutim ovako postupao: uzeo je za svoje ishodište praktične prilike u Austriji i u Njemačkoj (u glavnom su jednake), a papine izjave spominje gotovo samo kao difikultete protiv svojih teza, pa nastoji svoje teze obraniti od prigovora, da nisu u skladu s Papinim direktivama. No ni to mu ne polazi za rukom. Isporedi li dr. Koppler pisma Pija XI. kard. Bertramu i kard. Seguri sa svojim izvodima, vjerojatno će i on uvidjeti, da je potrebna izvjesna korektura njegovih teza.

VI. »Ako su Papa ili biskupi izdali naročite upute o držanju svećenstva prema političkim strankama, tada se razumije samo po sebi, da ih se kler mora držati. Ne postoje li takve upute, tada mora da o svom držanju odluči samo dušobrižno svećenstvo, nakon savjesnog ispitivanja i gledajući jedino na interese duša.«

Prvi bi se dio ove teze na prvi mah činio prihvatljivim, a on bi to i bio, kad dr. Koppler ne bi ovdje govorio o i z r a v n i m u p u t a m a u s t r a n a č k o-političkom pravcu, i to ne negativno, nego pozitivno. Dr. Koppler naime dalje razvija svoju misao pretpostavljajući, da je Papa ili episkopat dao upute, kojoj stranci da kler pripada ili za koju da glasa. Bezuslovno će dakako biti potrebno, držati se uputa crkvene vlasti, kad ona proglasuje izvjesnu stranku protivuvjerskom, ili zabranjenom. No kad se radi o uputi, kojoj političkoj stranci da se priključi ili da za nju glasa dušobrižnik, mislim, da to prelazi granice nadležne kompetencije crkvene vlasti, osim u onim slučajevima, kad bi n. pr. crkvena vlast upozorila, da su sve stranke osim jedne ili više njih protukatoličke, ili kad bi naročite prilike tražile takvu intervenciju crkvene vlasti. Dr. Koppler ispravno shvaća teškoće, koje u praksi mogu biti skopčane s takvom (u zbilji možda i čisto političkom) odredbom crkvene vlasti, pa upozoruje svećenstvo, da u tom slučaju ima pravo rekursa na Sv. Stolicu.

U drugom stavku ove teze predlaže dr. Koppler da se u nedostatku uputa sa strane crkvene vlasti sâmo dušobrižno svećenstvo međusobno sporazumije o svom političkom držanju, nesamo u privatnim sastancima, nego i na pastoralnim konferencijama cijele biskupije, stupivši u kontakt s političkim vođama katoličke stranke. Tko ne vidi, kako je time kler potpuno politizovan sve do u pastoralne konferencije! Priznajem, da ne bi bilo tako loših posljedica ovakvog postupka, kad bi postojala j e d n a »katolička stranka«, koje bi i političko gledište barem u glavnom odgovaralo političkom shvatanju velike većine vjernika. Ali ako se ta gledišta r a z i l a z e, i to u većim stvarima, zar je onda uopće moguće o svemu tomu

mirno raspravljati na tim konferencijama, gdje će biti također pristaša različitih političkih smjerova; zar je moguće stvoriti jedan jednodušni zaključak, koji se ima provoditi među vjernicima? Ili zar i tu odlučuje »većina«? Dr. Koppler upozoruje doduše svećenstvo, da zapostavi svoje »lične ukuse i simpatije«, jer da je »suprema lex salus animarum«. Ovo posljednje stoji i bio bih mišljenja, da se na pastoralnim konferencijama ima raspravljati samo o tomu, ostavljajući svakomu njegovu političku pripadnost, u koliko to nije pripadnost jednoj osuđenoj ili zabranjenoj stranci. Dr. Koppler na kraju veli, da sve to treba raspraviti u sporazumu s biskupom: ne znači li to politizovati cijeli crkveni aparat?

VII. »Ni u kojem slučaju ne smije dušobrižnik javno ili tajno potkapati stranke ili organizacije, kojih je program i faktično držanje s vjerskoćudorednog gledišta korektno« (651.).

Posve bih se složio s ovom tezom, da dr. Koppler od »korektnih« stranaka ne prelazi odmah na »kršćanske stranke«. A to je ipak velika razlika! Vidjeli smo, da se Sv. Stolica zadovoljava s time, da stranke, kojima katolici pripadaju, ne sadržavaju ništa, što bi se protivilo Božjim ili crkvenim zakonima. To znači, da su te stranke »korektne«, ako i nisu pozitivno »kršćanske«. Prema tomu sve ono, što dalje raspravlja, više ekshortativno, nego logički povezano, ne spada na stvar i ne dokazuje ništa.

Ipak treba ovo uzeti u obzir. Već sam spomenuo, da dr Koppler polazi u svom raspravljanju s gledišta praktičnog promatranja i mjerenja sila u Austriji i Njemačkoj. U Austriji postoje u glavnom tri političke struje: kršćanski socijali, njemački nacionalci i socijalni demokrate. Govorim o prilikama, kako su vladale u doba, kad je dr. Koppler pisao svoju raspravu. Danas stoje stvari nešto drugačije, jer su Heimwehri djelomično napustili svoju izvanstranačnost i s nekoliko mandata unišli u parlamenat, na račun kršćanskih socijala, s kojima su bili usko povezani u izborima. Isto je i Hittlerovo gibanje naišlo na izvjestan, ako i dosta neznatan odziv, a i druge su se neke skupine drugačije formirale, pod vodstvom dra Schobera. No u doba, kad je dr. Koppler pisao svoj članak, postojale su samo tri rečene skupine i to tako, da su kršćanski socijali s njemačkim nacionalcima u državnom parlamentu sačinjavali većinu protiv socijalnih demokrata. Dr. Koppler ima na umu u prvom redu veliku borbu između socijalista i komunista s jedne strane i kršćanskih socijala s druge (672/3.). K tomu se čini, da je na njegove izvode, osobito u VII. tezi, utjecalo i držanje i nastup dra Uhdea i njegove nove političke formacije, koja se bila počela razvijati upravo na štetu kršćanskih socijala. On to nigdje ne kaže, ali vrijeme, u kojem je izrađivao svoju opsežnu radnju, odgovara vremenu, kad je nastupio dr. Uhde, a i gdjegdje u radnji mi se čini, kao da zapažam izvjesne aluzije u tom pravcu.

U koliko dakle dolazi u pitanje pripadnost socijalnoj demokraciji ili komunistima s jedne strane i kršćanskim socijalima s druge, to se ne ustručavam priznati, govoreći o austrijskim prilikama, da je doduše dužnost katoličkih svjetovnjaka u savjesti, da ne glasaju za socijaliste ili

komuniste, jer su obje stranke po Sv. Stolici i austrijskom episkopatu opetovano proglašene zabranjenima i osudene. Prema tomu će i dušobrižnik morati da postupa, ali opet ne stranački, nego: animarum causa, quantum spectat fidem et mores. Onda mu nitko ne će moći predbaciti, da ga vode stranački obziri. A, konačno, i oni, koji su s najrazličitijih razloga pristaše socijalista i komunista, u koliko se nisu ispisali iz katoličke Crkve, sačinjavaju dio njegova stada i dolaze k njemu u najvažnijim momentima svoga života: posebice u času smrti, kad traže pomirenje s Bogom. A to se pomirenje može postići samo preko dušobrižnika. Ne će li biti ovo pomirenje psihološki veoma teško, ako dotičnik gleda u svom župniku ili kapelanu i svog političkog protivnika? Suprema lex animarum salus!

U Njemačkoj su, bez obzira na stanovite nianse, u glavnom prilike slične austrijskima, tek je Hittlerovo gibanje, kao što je razumljivo, ovdje mnogo jače, i to u najnovije doba. Hittlerovi su nacionalci kao stranka s vjerskog gledišta osuđeni i zabranjeni od različitih Ordinarija. Prema tomu je u Njemačkoj zabranjeno pripadati socijalistima, komunistima i Hittlerovcima.

Kad je u pitanju čitanje literarnih djela, mnogi se za praksu zadovoljavaju s time, da knjiga nema ništa, što bi bilo protivno vjeri i ćudoređu. Zlo bi bilo doduše, kad bi katolik čitao uvijek samo literaturu ove vrste, ali za praksu, na pr. in confessionali, doista se moramo s time zadovoljiti. No ako je tomu tako, zašto da se onda ne zadovoljimo s time, da katolik, radi svojih političkih gledišta, ne glasa s »kršćanskom strankom«, koja ima druga politička gledišta, nego za stranku, koja zastupa njegovo političko gledište, a u svom programu i radu nema ništa, što bi se protivilo Božjim i crkvenim zakonima? Zašto da se u politici stavljaju veći zahtjevi, nego na pr. u literaturi, kad je mnogo veća pogibao od literature, nego u ovim političkim stvarima, pretpostavljajući uostalom pravilnu i svestranu djelatnost klera, specijalno u pravcu Katoličke Akcije i kršćanske demokracije u smislu enciklika Pija X. i Pija XI.?

Ni ja ne bih mogao pojmiti, kako to ne pojmi ni dr. Koppler, da se od »dušobrižnika traži potpuna povučenost od svake politike, kako ga se može ograničiti samo na crkvu, sakristiju i župsku kancelariju. Bijedni svećeniče, ako poslušaš ovaj savjet! Samo čekaj u crkvi i ispovjedaonici na svoje ovčice! Možeš dugo na njih čekati..« (253.). No ja ne pojmim ni toga, tko to traži, da se dušobrižnik odreče svake politike, naime, kad politika prijeđe na vjersko i ćudoredno polje; tko to traži, da se dušobrižnički rad ograniči samo crkvom, sakristijom i župskom kancelarijom? Nasuprot! Dušobrižnik, kao dušobrižnik, treba da djeluje i na čitav javni život, dakako primjerenim načinom. A nije primjereni način, da se upliće u stranačke poslove, u stranačku politiku. I opet, dakle: politika i stranačka politika nije jedno te isto!

Evo, u čemu je stvar. Dr. Koppler nije još bio shvatio, da je upravo Katolička Akcija ona poluga, kojom današnji Papa hoće da

uredi upravo ona pitanja, o kojima govori dr. Koppler. Dr. Koppler nasuprot misli, da ta pitanja ima da uređuje i da ih može urediti jedino jaka »kršćanska stranka«. Gledište dra Kopplera ima u Austriji i Njemačkoj to uporište, što su faktično austrijski i njemački katolici mnogo efektivnih uspjeha postigli preko tih stranaka. O Katoličkoj Akciji oni još nemaju praktičnih iskustava i kao da se boje ostaviti ono, što imadu, za volju nečega novoga, što je za njih, gledom na uspjeh, vrlo problematično. Treba to razumjeti, da se razumije čitav sastavak dra Kopplera. Ali onda se ne će njegovim izvodima davati opća važnost, nego najviše važnost za njemačke zemlje i za one krajeve, gdje postoje slične prilike, naime, gdje postoji jaka politička stranka, koja ima i politički oslon u narodu, te je stoga i mogla u svojim redovima okupiti najveći dio praktičnih katolika i postići zamjerne političke i kulturne uspjehe. Ali tamo, gdje se n. pr. takva stranka tek stvara, a ima, uzmimo, svoje izgrađeno političko gledište, koje ne odgovara političkom shvatanju većine katolika u onoj zemlji, zar i u tom slučaju vrijedi sve ono, što traži dr. Koppler?

Da završim pozivajući se na samog dra Kopplera: »Ako izvjesne stranke naprama Crkvi i njezinim zahtjevima zauzimlju korektno stanovište, tada se ne mogu međusobno pobijati na osnovu vjere i njezinih tražbina. A kad bi to koja od tih stranaka ipak učinila, tada bi naprosto zlorabila vjeru u političke svrhe« (458.). Ne smijem prešutjeti, da dr. Koppler, prema kontekstu, ovdje govori o »kršćanskim strankama«. No to je, kako sam uvodno spomenuo, njegova sustavna pogreška, da zamjenjuje »korektne« stranke s pozitivno »kršćanskima«. Ne čini li se, da ovo, što on ovdje veli, vrijedi upravo za korektne stranke? Zar je praktički moguće zamisliti, da su n. pr. dvije stranke uzele »katolički kulturni program«, pa da se međusobno pobijaju na osnovu vjere? Kad bi to bilo moguće zamisliti, bila bi to potpuna nelogičnost, jer se, u našoj pretpostavci, uopće ne mogu ni na što pozvati, gledom na vjeru, jedna protiv druge. Dakle bi cijelo to pobijanje bilo sasma bezuspješno. Mislim, da bi prije bio moguć ovakav slučaj: da jedna stranka, koja je svoj kulturni program nastojala staviti na katolički osnov, a nema političkih pristaša, pozivom na svoj kulturni program želi u svojim redovima okupiti katolike, tražeći od njih, da »svoje neke različne političke, socijalne i gospodarske nazore podrede višim interesima Crkve i religije« (Dr. F. Ušeničnik, BV. 1931, I. 92.). Je li to zlorabljenje vjere u političke svrhe? Mislim da jest. A osim toga: ako su katolici dužni u savjesti podrediti svoje političke nazore višim interesima Crkve i religije, zar su od te dužnosti oprošteni vođe političke stranke, o kojoj je govor? Zašto oni ne podrede svoje političke i ine nazore višim interesima Crkve i religije, saglasivši se s političkim naziranjem većine katolika? A ako toga oni ne će da čine, jer da su politički slobodni, kojim pravom onda traže od drugih katolika, da svoje nazore podrede, ne više, u

zbilji, višim interesima Crkve i religije, nego političkim interesima stranke, o kojoj je govor, i njezinom političkom jačanju? »Crkva« — veli kard. Gasparri, u svojoj instrukciji (La vie catholique 10. III. 1928.) »daje katolicima pravednu političku slobodu, ali ona se ima pravo da brani protiv stranaka, koje traže potporu katolika u interesu — kako oni kažu — Crkve, a stvarno traže da se oslone na Crkvu za pobjedu svoje stvari; to po izrazu Leona XIII. znači »stavljati politiku, koja razdvaja, pred vjeru, koja ujedinjuje«.

3. — Sasvim je drugi stav zauzeo u pitanju Katoličke Akcije g. dr. Aleš Ušeničnik u Času 1929. str. 385—396.

Dr. A. Ušeničnik smatra K. A. potpuno iznadstranačkom i s pravom ne želi »katoličkih« stranaka, koje bi se naime takovima nazivale. No isto tako, s pravom naglasuje, da »stvarno katolička stranka« nije nikad bila u općoj Crkvi zabranjena. Onda postavlja pitanje: »Ali naj katoličani tudi tam, kjer je še nekaj enotne katoliške zavesti, zlasti še, če imajo katoličani tudi kot državljani enoten politični, socialni in gospodarski program, opuste voljo za enotno stranko...?« (392.). Samo je po sebi razumljivo, da u ovoj pretpostavci *nitko ne traži*, da se takvo političko jedinstvo razbija, ako već postoji. No stvarati takvo političko jedinstvo putem naglašavanja katoličkog kulturnog programa te stranke i obvezivanja u savjesti da joj svi katolici moraju pripadati, to bi bilo nedopustivo. No dr. A. Ušeničnik je daleko od toga, da stavlja ovakve zahtjeve, ili da ovakav postupak odobri. On veli: »Če bi bil n. pr. namen stranke predvsem političen, recimo, avtonomističen ali federalističen, ali kaj takega, a bi stranka v volilnem boju naglašala predvsem to, da je stranka katoliških načel (ki nimajo z onimi težnjami malo ali nič opravka), bi se res agitacija za politične cilje vršila z zlorabo vere, kar je nedopustno« (392.). To, i ništa drugo naglasujemo i mi drugi, govoreći o tom predmetu, da se pristaše za političke ciljeve imaju sticati političkim, a ne vjerskim parolama. No pretpostavljajući, kako to dr. A. Ušeničnik pretpostavlja, političku jednodušnost (moralno) svih katolika u jednoj zemlji, ispravno je, da »nije zabranjeno katolicima u teškim časovima, kad se radi o slobodi vjere i Crkve, da i kao državljani po svojim državljanskim pravima pozovu sve dobre na okup za obranu najsvetijih prava... To vrijedi razumije se samo ondje, gdje druge stranke imadu protukatolički program ili nemaju za prava Crkve i vjere nikakva smisla«(393.). Držim, da dr. A. Ušeničnik ne bi osudio onog pojedinog katolika, koji bi bio drugog političkog *mišljenja od* goleme većine ostalih katolika u zemlji (u našoj pretpostavci), pa toga radi ne bi doduše glasao za onu stranku, u kojoj je većina katolika, nego bi birao kandidata svoga političkog uvjerenja, ali samo takvog, koji se obvezao, da će u parlamentu zastupati n. pr. školske zahtjeve Episkopata, ako se radi o školskom zakonu.

Govoreći o odnosu s v e ć e n i k a prama politici veli dr. A. Ušeničnik, da »u program svećenikova rada spada danas i politički rad, skrb za političke organizacije puka« (394.). Isto veli i dr. F. Ušeničnik u svom »Pastoralnom bogoslovlju«: »Politički rad nije prvotan u svećenikovu djelovanju, ali je u vezi s njegovim zvanjem. Jer političko je pitanje također i vjersko i ćudoredno pitanje. Duhovnik... mora puk politički organizovati... u političkim društvima, koja hoće i u politici prihvati i braniti katolička načela«[1] (II, 749/750.). O v o se ne slaže s direktivama Pija XI., u koliko se ovdje pod »politikom« i »političkim organizacijama« misli na političku stranku. Dr. A. i F. Ušeničnik navode za svoje mišljenje ovaj razlog: danas se u demokratskim državama izrađuju zakoni, koji zadiru u vjeru i ćudoređe, pa svećenik ne smije ostati kod toga pasivan. — Istina je, da svećenik ne smije ni kod toga ostati pasivan, on mora svoje vjernike p o u č i t i o tim pitanjima i o njihovim dužnostima i sakupiti ih u moćnu organizaciju Katoličke Akcije, koja će, izvan i iznad svih stranaka, kad bude potrebno i izravno zahvatiti u ova crkvena pitanja, koja su postala aktuelnima i u politici. Ne daju li nadležni biskupi ili Sv. Stolica drugih uputa, držim, da će kod toga, u svom javnom djelovanju, morati stati, ako se ne posluži pravom, što mu ga daju kanoni, da uz potrebne uslove lično zađe u političku borbu. Dobro su mi bili poznati s v i oni izvori, na koje se ovdje dr. A. Ušeničnik poziva (str. 394.), ali oni su svi bez izuzetka starijega datuma, kad se o Katoličkoj Akciji i o pitanjima, koja su s time u vezi, ni u općoj Crkvi, ni u našim krajevima, nije mnogo znalo. Reverencija, koju sam dužan izvjesnima od tih izvora, nije mi dopuštala i ne dopušta mi, da ih potanje navodim. Jer danas je u tom, uopće uzevši, drugo shvatanje. Pa i sam je biskup Mahnić svoje shvatanje u mnogom mijenjao, otkako je bio biskup na Krku, osobito pod konac svoga života. Danas bi biskup Mahnić bez rezerve i bez zadnjih misli stao na čelo okupljanju katolika u izvanstranačkoj K. A. i imao bi velikih uspjeha. Danas se, uopće uzevši, ne može braniti načelo, da je »politički« t. j. stranačko-politički rad dio dušobrižničkog djelovanja. Danas se mora jasno razlikovati »politika« u širem i u užem smislu, »politika« od »stranačke politike«. Dušobrižnik mora zahvatiti i u »politiku«, kad to traže prilike i crkveni interesi, kad se politika umiješa u crkvene stvari; no iz toga nikako ne slijedi, da je dušobrižnikova dužnost osnivati i voditi brigu i za »stranačko političke organizacije« u svojoj župi.

Dr. A. Ušeničnik dopušta, da je moguće, da se očituje neka težnja Sv. Stolice da otrgne svećenstvo od stranačke politike. »Možda se Papa nada, da će biti moguće Katoličkom Akcijom na bolji način nadomjestiti onu korist, koju je dosad donosilo političko djelovanje svećenstva, a ujedno zapriječiti ono zlo, koje je s tim

[1] To je štampano 1920., prije Pape Pija XI. i njegove koncepcije K. A.

bilo združeno, da su protivnici Crkvu klevetali da se miješa u politiku i tako neke otuđili Crkvi i vjeri« (395.). Onda nastavlja, da će svećenici uza sve to kod izbora glasati za stranačke liste, pa pita: »ne će li se onda ipak uza sve nestranačko opredijeljenje svećenika svećenstvu prigovarati da je strančarsko?« (396). Mislim, da su to dvije stvari: lično se služiti svojim građanskim pravima i glasati za izvjesnu stranku, te javno, kao dušobrižnik, djelovati u stranačkom pravcu. Svećeniku, koji vrši svoje lično pravo ne može nitko opravdano prigovarati, da je strančar, ali taj bi prigovor bio opravdan, kad bi naprama vjernicima nastupao kao dušobrižnik u pravcu jedne političke stranke. Razumije se, da će uvijek biti svećenikova dužnost upozoriti na protukatoličke tendencije, kad bi se takve pokazale kod stranaka, ali ne na taj način, da bi se činilo, da svećenik time napada stranku kao stranku (ako nije formalno osuđena ili zabranjena ili ako nema posebnog određenja sa strane svog Ordinarija), već da bude svakome jasno, da on govori kao svećenik o vjerskim i crkvenim stvarima, i da time ne agituje za drugu koju stranku. Posve se slažem s drom. A. Ušeničnikom, kad na kraju svoje rasprave veli, da treba sve to mirno prepustiti Papi i biskupima. Tek ne mislim, da nema u našim krajevima nikakve upute ni od Pape ni od biskupa, kako da se svećenici drže u pogledu politike, odnosno političkih stranaka. Tijekom ove radnje češće spominjem neke direktive cijelog našeg katoličkog Episkopata, kao i instrukciju kard. Merry del Vala bosanskim i hercegovačkim biskupima, koje daju jasan smjer, kako da se za naše krajeve riješi ovo pitanje.

4. — Moje mišljenje o sudjelovanju katolika u politici dr. F. Ušeničnik ovako resumira, kao da sam mišljenja, da »katolici u savjesti nisu dužni glasovati za stranku, koja ima »katolički program«, pa ma bila i jedina takva«. To je tačno, a i nije, prema tomu, kako se to razumije. Ako se naime pretpostavlja, da osim ove stranke postoje još i druge stranke, kojih program doduše nije pozitivno »katolički«, ali nije ni pozitivno protukatolički, tada je to ispravno i to je doista moje mšljenje. Ali ako se pretpostavi, da osim rečene stranke postoje još samo takve, kojih je program ili rad pozitivno protukatolički, protivan Božjim i crkvenim zakonima, tada gornja teza ne bi bila ispravna i ja je nisam nigdje izrekao, nasuprot, ja sam je na više mjesta otklonio.

Dr. F. Ušeničnik nastavlja dalje prikazujući moje mišljenje: »Za stranku, kojoj može pripadati katolik ne zahtijeva se da bi se rad stranke pozitivno slagao s katoličkim načelima; dosta je, ako je suglasje negativno, t. j. da kulturni i socijalni program stranke nije u protimbi s načelima katoličke Crkve. Razumije se, da su katolici, pripadali oni kojoj mu drago stranci, lično u svakom slučaju dužni postaviti kao temelj čitavom svom djelovanju velika načela svoje vjere.« Dr. F. Ušeničnik je vrlo tačno formulirao moje

mišljenje u toj stvari. Pripominjem uzgredice, da je hrvatski prijevod u »Franjevačkom Vijesniku« dosta slab, te mjestimice daje i sasma drugi smisao.

Na ovako formuliranu moju tezu stavlja dr. F. Ušeničnik pitanje: »Zar je to zaista sve tako jasno?« Dopuštam, da će mnogi imati da riješi različite teškoće, koje se suprostavljaju ovakvom riješenju, pa da će trebati dosta vremena, da mu sve to postane jasno. No jedno je jasno: da tako govori najviši crkveni autoritet, pa i naš cjelokupni Episkopat. Evo na pr., da od svega drugoga apstrahiram, kako govori o istom predmetu Pijo XI. u svom pismu kard. Seguri od 6. X. 1929.: »To (naime izvanstranačnost Katoličke Akcije) ipak ne znači, da se pojedini katolici ne smiju zanimati raznim problemima, koji se odnose na javni život, nadahnjujući cijeli svoj lični rad na načelima katoličke nauke i direktivama Crkve; dapače ništa ne brani, da pojedini katolici pripadaju strankama, kojih program i djelovanje nemaju ništa protivna zakonima Božjim i crkvenim«. Nije li jasno, da je to u suštini upravo ona teza, koju zastupam, i to u stilizaciji dra F. Ušeničnika, kako ju je preuzeo iz moje Pastoralke? Ako, dakle, sama stvar pojedincima nije posve jasna, tada je jedino ispravno, da se ovo Papino gledište uzme za ishodište daljnjih razmatranja, a druga gledišta da se nastoje razjasniti u svijetlu Papinih izjava i direktiva. Metodički ne bi moglo dovesti do pravog rezultata, kad bi se postupalo protivno, kad bi se naime neprestano imalo u vidu izvjesne teškoće, koje se ovom Papinom gledištu suprotstavljaju i kad bi se na tim teškoćama tako inzistiralo, da ih ne bi moglo osvijetliti ovo Papino gledište.

Rekoh malo čas, da su direktive našeg katoličkog Episkopata posve suglasne ovim direktivama Pija XI. U svojoj poslanici od 12. X. 1929. veli sveukupni katolički Episkopat kraljevine Jugoslavije: »Članovi Katoličke Akcije mogu da budu pristaše raznog političkog smjera i različnih stranaka, samo ako su oni inače ispravni i praktični katolici, odani sinovi Crkve, a politika, koju zastupaju i stranke, kojima pripadaju, nemaju u svojem programu kulturnih načela protivnih Evanđelju, ili ako ne rade protiv njih«. Ta je uputa našeg Episkopata posve suglasna s gore spomenutom instrukcijom kard. Merry del Vala od g. 1912., koja je otisnuta u mome Pastoralu na str. 391/2. Nije mi poznato, da li ova poslanica od 1929. formalno važi i za Sloveniju, ali sigurno je, da važi za hrvatske krajeve.

Preostaje još da odgovorim na dva prigovora, što ih stavlja dr. F. Ušeničnik. On smatra, poput dra Kopplera, da »u demokratskim državama odlučuje jakost stranaka (u svim pitanjima, koja se odnose na vjeru i moral). »Pa ako se u nekoj državi takvi zakoni tek pripravljaju i ako postoji stranka s »katoličkim programom«, i jedina je takva, koja hoće da u političkoj areni brani prava Crkve i prava roditelja na kršćanski uzgoj djece, tada dr. F. U. misli, da

je u tom slučaju »katolik u savjesti obvezan glasovati za takvu stranku i svoje možebitne različite političke, socijalne i gospodarske nazore podrediti višim interesima Crkve i religije«. Na taj sam prigovor opširno odgovorio gore, u vezi s tezama dra Kopplera. Ovdje pripominjem samo to, da »Papa ne će, da katolici kao takvi budu strančari ili da vežu sudbinu katoličke stvari o koju mu drago političku stranku ili da dopuste, da koja mu drago stranka, da tako kažem, uzme monopol obrane vjerskih interesa ili da se služi vjerom za postignuće svojih političkih ciljeva« (Poslanica biskupa u Metzu 24. II. 1927, DC 1927, 965). Pijo XI. nasuprot želi, da Katolička Akcija bude onaj organ sviju katolika u jednoj zemlji, koji će katoličke interese braniti i na političkom terenu, ostajući dakako uvijek i bezuslovno izvan i iznad svih stranaka: »Ako pak politička pitanja uključuju moralne i vjerske interese, Katolička će Akcija, ako ustreba, moći i morati direktno intervenirati upravljajući sve sile katolika nad pojedinačne poglede prema višim interesima duša i Crkve« (Pijo XI. kard. Seguri 6. XI. 1929.). Od naročite su važnosti i riječi Pija XI. upravljene kard. Bertramu 13. XI. 1928.: »I zaista će to Katolička Akcija lakše postići, jer se ona, kako rekosmo, ne će uplitati u stranačke stvari, pa ma se koja stranka sastojala i od katolika. Katolicima nije zabranjeno da budu različitog mišljenja u stvarima, koje su ostavljene slobodnom raspravljanju . . .«

U posebnoj okružnici predsjedništva biskupskih konferencija u Zagrebu od 12. X. 1928. br. 233. Pr. zabranjuje se »svako osuđivanje pojedinih lica, a najpače svećeničkih, jesu li poradi svoje stranačke pripadnosti zaista pravi katolici ili nijesu, jer takovo suđenje pripada samo sv. Crkvi. Crkva se ne veže ni za koju političku stranku, niti koja predstavlja Crkve; i ako koja politička stranka stoji na kulturnom stanovištu sv. Crkve, ona čini samo svoju dužnost...« a time još nije dobila pravo da za cijeli svoj program, koji je, kao i kod svake stranke, velikim dijelom politički, u savjesti veže sve katolike, pozivajući se na svoj kulturni program. To bi značilo upotrebljavati vjeru u političke svrhe.

Najglavniji i najpozitivniji prigovor dra F. Ušeničnika jest jedan dopis u Osservatore Romano od 3/4. XI. 1930. o njemačkom centrumu. Dr. U. veli: »uredništvo Oss. Rom. primilo je dopis bez komentara, pa se čini, da se slaže s nazorima, koji su izloženi u dopisu. A ovi se nazori ne slažu s tezom dra Kniewalda«.

Prama ovom prigovoru treba najprije zauzeti formalno načelni stav. Osservatore Romano ima u neku ruku službeni dio, gdje donosi službeni tekst enciklika i dekreta Sv. Stolice. Zatim ima u neku ruku poluslužbeni dio, u kojem donosi službena obavještenja u poluslužbenoj formi, obično s formulom: »Ovlašteni smo izjaviti...«. Tako je na pr. obielodanjena zabrana »Parte Guelfa«, jednog dijela

bivših popolara, koji su htjeli čitav katolički život uokviriti svojim stranačkim tendencijama. Konačno ima u Osservatore Romano i novinarski dio, i taj je obično najveći. U tom novinarskom dijelu dolaze sa svih strana svijeta dopisi. Za ove dopise odgovara, kako je više put naglašeno, d o p i s n i k. Kad bi dakle jedan dopis sadržavao izvjesne stvari, koje bi se protivile jasnim i nedvoumnim odredbama i direktivama Sv. Stolice, zar bi se doista moglo smatrati, da su uvrštenjem ovog dopisa te odredbe i direktive stavljene izvan snage, sve, kad bi se možda i činilo, da se uredništvo O. R. slaže s nazorima, koji su izloženi u tom dopisu? To je sasvim nemoguće i stoga se na ovakve dopise ne možemo pozivati kao na dokaze protiv jasnih odredaba Sv. Stolice.

S t v a r n o mislim, da bi se rezoluciji prof. Schreibera, kako je tamo iznesena, moralo prigovoriti, da — kad bi uopće netko u katoličkoj Crkvi smatrao potrebnom ovakvu rezoluciju — nikako to ne bi mogli biti svećenici, neovisno od biskupa, već bi se gosp. Schreiber imao obratiti na b i s k u p e. No sve i kad bi i biskupi i svećenici zastupali mišljenje da je centrum jedina stranka, koja po svojim načelima i povijesti zastupa katoličku misao u praktičnom (valjda: političkom!) životu, ne bi se moglo iz toga izvesti, da »katolicima nije dana sloboda« glasati u izvjesnim prilikama za drugu stranku — jer da je »tu samo jedna stranka, koja više ili manje tačno štiti njihove interese«. Tu slobodu daje katolicima Sv. Stolica, dakako u pretpostavci, da su to stranke »korektne«, t. j. da u svom programu i radu nemaju ništa protivna zakonima Božjim i crkvenim. Oduzimati tu slobodu, uz gornju argumentaciju, to zbilja znači monopolizovati religiju i upotrebljavati je u političke svrhe. Razumije se, da ni socijalni demokrate ni narodni socijaliste u Njemačkoj ne mogu na osnovu toga kazati, da katolici smiju biti i njihovi pristaše, naprosto stoga ne, jer je crkvena vlast osudila i zabranila ove stranke, pa katolicima nije dozvoljeno pristajati uz njih ili dati svoj glas za njih. Tačno je, što veli dopisnik, da »Papine riječi pretpostavljaju, da u odnosnoj državi imade više stranaka, kojih se program s vjerskog gledišta dade prihvatiti«, ali nije tačno, kad se pod ovim strankama, kojih se program »s vjerskog gledišta dade prihvatiti« podrazumijevaju samo one stranke, koje se nazivaju ili smatraju p o z i t i v n o »katoličkima«: toga Papa nigdje i nikako ne veli. Upravo protivno: on neprestano naglasuje, da je katolicima slobodno biti u strankama »dok ova nastojanja nisu u s u k o b u s evanđeoskom naukom i kršćanskim zakonom i dok se njihovi pristaše već time, što uz njih pristaju, ne odriču evanđeoskog nauka i kršćanskog zakona« (Pijo XI. kard. Bertramu).

Iz svega, dakle, slijedi, da moji nazori o odnosu katolika prema političkim strankama nisu ni u kakvoj protimbi s direktivama Sv. Stolice. A ako već moram biti s nekim u protimbi, to volim biti u nesuglasju s jednim dopisnikom »Osservatore Romano«, nego sa Svetom Stolicom.

Kako je taj dopisnik slabo obaviješten, svjedoči njegovo pozivanje na »katoličku Litvu«. On veli, da »papine riječi pretpostavljaju, da u nekoj državi imade više stranaka, kojih se program s vjerskog gledišta dade prihvatiti, premda se u čisto političkim stvarima razlikuje... Tako je to moglo biti upravo u katoličkoj Litvi. No jasno je, da može postojati i zemlja, u kojoj katolici nemaju slobode da sebi izabiru stranku, jer je tu samo jedna stranka, koja više ili manje predstavlja njihove želje...« Iz ovoga bi slijedilo, da je Litva »katolička«, i to ne samo procentualnim brojem stanovništva, nego i u tom pravcu, da tamo postoji više političkih stranaka, kojih se program dade s vjerskog gledišta prihvatiti. A u zbilji je Litva doista katolička procentualnim brojem stanovništva, jer tamo ima 85% katolika. No tamo vladaju nacionaliste, koji su već i prije sklopljenog konkordata, i prije prvog pisma Pija XI. litvanskim biskupima imali kulturnobojne težnje, kojih se nisu odrekli ni nakon toga, što je Litva sa sv. Stolicom sklopila konkordat. Prije prvog pisma Pija XI. litavskim biskupima zapažala se doduše znatna struja među litvanskim katolicima, koji su htjeli zadobiti utjecaj na državne poslove stvaranjem jedne katoličke stranke. No prvim je pismom Pija XI. litavskom episkopatu ova težnja skrenuta pravcem Katoličke Akcije, koja je jedina kadra sve katolike, bez razlike političkog mišljenja, okupiti u svojim redovima, dati katolicizmu jedinstvo i snagu. Litavski su katolici pod vodstvom svojih biskupa i svećenika, poslušali Papu i njihova se Katolička Akcija razvila do zamjerne jakosti. Nacionalistička vlada, ne poštujući konkordata, progoni organizacije Katoličke Akcije. Razvio se oštri sukob Crkve i režima u Litvi. Pijo XI. šalje litavskom episkopatu 27. XII. 1930. drugo pismo, gdje ih bodri da ustraju na započetom putu. Cijelo je pismo namijenjeno Katoličkoj Akciji. Malo iza toga, 13. I. 1931., sastala se izvanredna konferencija litavskih biskupa. »Osobito se raspravilo pitanje teško ugrožene Katoličke Akcije. Poduzete su mjere, koje će joj omogućiti nesmetani razvitak i djelovanje. S ogorčenjem su uzeti na znanje progoni svećenika i svjetovnjaka, koji su poduzeti pod izlikom, da su oni išli za političkim ciljevima. Biskupi su se bezuslovno postavili pred svoje svećenike i katoličke svjetovnjake« (Ecclesiastica, 1931, 21. II. br. 8. str. 84.).

Papa Pijo XI. ostaje sebi dosljedan. On ne želi zadirati u političke borbe kao takve, on pušta katolicima slobodu njihova čisto političkog mišljenja i želi ih ujediniti kao katolike na čisto vjerskoj bazi u Katoličkoj Akciji, da tako ujedinjeni uzmognu širiti i braniti katolička načela nesamo u privatnom i porodičnom, nego i u javnom životu, naročito, da brane prava i slobodu katoličke Crkve. Ne može biti sumnje, da će tako danas ili sutra, možda i nakon duljeg vremena, ali jednom sigurno, »građani, potpuno svijesni svojih prava, efikasno zahtijevati i naglasiti ovu slobodu Crkve«, kako veli Pijo XI. u svojoj alokuciji 20. XII. 1926. (AAS 1926, 519.). Na koji će se to način zbiti, da li po jednoj stranci, ili više njih, koja će staviti u svoj program vindikaciju ovih svetih sloboda, o kojima Papa govori, ili kako drugačije (jer ima i drugih

puteva), o tome Papa ništa ne veli. To je prepušteno u jednu ruku razvitku prilika i u drugu prosvijetljenoj razboritosti biskupa odnosne zemlje. U svakom pak slučaju, nastavlja Pijo XI.,: »integrum, nihilo setius, unicuicque esto, legitime atque honeste eam habere potiorem Civitatis administrandae rationem, quaecumque ab divina rerum ordinatione n o n d i s c r e p a t« (AAS 1926. 519.). Ni u jednom dakle slučaju nije dozvoljeno služiti se vjerom ili apelom na katoličku savjest vjernika, da se postigne, te oni, kao građani, prihvate i izvjestan čisto politički program, koji kao takav nema s vjerom i njihovom katoličkom savjesti nikakve veze. A desi li se, da se izborna borba vodi primarno, ili čak isključivo u znaku crkvene slobode, odnosno protiv nje, tada, dakako, mogu i moraju svi katolici na okup, prema direktivama svojih biskupa, koji će im u takvom slučaju sigurno dati pravu uputu, kojim će načinom postići svoju jedinstvenost u uspješnoj obrani Crkve. U tom bi slučaju upravo one političke stranke, koje se sastoje od katolika, ali kojih se politički program znatno razlikuje od političkih težnja znatnog dijela katolika one zemlje, bile u prvom redu pozvane, da svoja politička shvatanja z a p o s t a v e vjerskim interesima, pa da, eventualno, prema direktivama biskupa, sačine veliki katolički blok ad hoc. U svakom slučaju treba izbjeći opravdanom prigovoru, da se politika ili politička stranka tretira kao nešto istovjetnoga s Crkvom, ili da se preko vjerskog uvjerenja hoće nametnuti i izvjestan politički pravac ili sabravši na taj način pristaše doći do p o l i t i č k e moći. Moguća je, u izvjesnim pretpostavkama možda i potrebna »stranka vjere«, ali to nije i ne može biti politička stranka u običnom smislu riječi, koja imade uz izvjestan crkveno-kulturni program i svoje posve političke težnje, već bi to bila samo grupacija katolika sa svrhom, da sebi kao katolicima i katoličkoj Crkvi u svojoj domovini osiguraju potrebnu svetu slobodu. Sv. Stolica i biskupi su jedini zakoniti forum, koji može katolike jedne zemlje pozvati da se o v a k o grupiraju na obranu svojih prava i ta grupacija ostaje izvan i iznad svake stranačke politike. U kakvom bi odnosu ova grupacija stajala prema Katoličkoj Akciji, mi toga još ne možemo kazati. Katolička je Akcija još premlada i primljena je u nekim demokratski uređenim državama s prevelikom rezervom sa strane katolika, a da bi se već sada moglo praviti sigurne zaključke u tom pravcu. No ako je to zasad još neizvjesno, ne smijemo se radi ovih b u d u ć i h i mogućih kombinacija odreći onoga, što nam današnji Papa stavlja na srce kao najsigurniji put obnove javnoga života u Kristu: Katoličke Akcije i uzdržavanja klera (kao dušobrižnikâ) od svake izrazito stranačke djelatnosti. Kad bude potrebno, naći će ovaj ili budući Papa sretno riješenje i za prilike, koje nastanu u budućnosti. A na nama je, da poradimo u onom pravcu, koji nam ukazuje Pijo XI. i tako priredimo put rekristianizaciji modernog društva, pa ma i ne vidjeli odmah onih uspjeha, koje želimo postići, pa ma i ne razabirali odmah riješenja svih mogućih i budućih kombinacija i situacija.

Vjerovanje apostolsko.

Dr Josip Gunčević.

Najpregnantniji izraz vjere naše — kao evandeoske nauke — sadržan je u apostolskom Vjerovanju. O njegovom objamu i porijetlu nijesu jednaka mišljenja na istoku i zapadu. Zato o njegovom porijetlu, ne umanjujući mu vrijednosti, drukčije pišu jedni, a drukčije drugi.

»Symbolum est spiritale signaculum, cordis nostri meditatio, et quasi semper praesens custodia, certe thesaurus pectoris nostri«.[1] Sigurno je, da je Simbol apostolski obilan izvor naših meditacija, jer on kao u zrnu skriva ono bogato i ogromno stablo kršćanske bogoslovije. On je naš signaculum spiritale po kojemu se odvajamo od sviju onih, koji bez njega tapaju po mraku. Thesaurus pectoris, jer je izraz one vjere, koju je učio Spasitelj i koja nam je kao sigurna straža, da ne zademo u stramputicu kako raznih heretičkih starih, tako i raznih novih struja.

»Symbolum graece dicitur, latine autem collatio... Sancti ergo apostoli in unum convenientes breviarium fidei fecerunt, ut breviter fidei totius seriem comprehendamus. Brevitas necessaria est, ut semper memoria et recordatione teneatur... Ergo apostoli sancti convenientes fecerunt symbolum breviter:

»Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae, et in Jesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Sub Pontio Pilato passus et sepultus, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris, inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum Sanctum, s. Ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem.«[2]

Prema današnjoj službenoj stilizaciji manjkaju riječi: crucifixus, mortuus, descendit ad inferos, opmnipotentis, catholicam, Sanctorum communionem, vitam aeternam.

Slično prikazuje postanak Vjerovanja apostolskoga akvilejski svećenik Rufin.[3] »Tradunt maiores nostri, quod post Ascensionem Domini, cum per adventum Spiritus Sancti, supra singulos quosque Apostolos igneae lingvae sedissent ut loquelis diversis variisque loquerentur, per quod eis nulla gens extranea, nulla linguae bar-

---

[1] S. Ambrosius: Explanatio Symboli ad initiandos. Migne: Patr. lat. vol. 17. pag. 1193.

[2] Migne: Patr. lat. vol. 17. pag. 1196. S. Ambr. op. c.

[3] Commentarius in Symbolum Apostolorum auctore Tyranno Rufuo aquileiensi Presbytero.

baries inaccessa videretur et invia: praeceptum eis a Domino datum hoc, ad praedicandum Dei verbum ad singulas quemque proficisci nationes. Discessuri itaque ab invicem, normam sibi prius futurae praedicationis in commune constituunt, ne forte alii alio abducti, diversum aliquid hi, qui ad fidem Christi invitabantur, exponerent. Omnes igitur in uno positi et Spiritu Sancto repleti, breve istud futurae sibi, ut diximus, praedicationis indicium, in unum conferendo quod sentiebant unusquisque componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et iustissimis ex caussis appellari voluerunt. Symbolum enim graece et indicium dici potest et collatio, hoc est quod plures in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia in illo tempore, sicut Paulus apostolus dicit (1. Cor. 11.) et in Actibus (al. Actis) Apostolorum refertur (Act. 15.) multi ex circumeuntibus Judaeis simulabant se esse Apostolos Christi et lucri alicuius vel ventris gratia ad preadicandum proficiscebantur nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nunciantes. Idcirco istud indicium posuerunt, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum Apostolicas regulas praedicaret. Denique et in bellis civilibus hoc observari ferunt (al. fertur), quoniam et armorum habitus par et sonus vocis idem et mos unus est, atque eadem instituta bellandi: ne qua doli subreptio fiat, symbola distincta unusquisque dux suis militibus tradit, quae Latine signa vel indicia nuncupantur: ut si forte occurrerit quis de quo dubitetur, interrogatus Symbolum, prodat si sit hostis, vel socius. Idcirco denique haec non scribi chartulis aut membranis, sed retineri credentium cordibus tradiderunt ut certum esset haec neminem ex lectione, quae interdum pervenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse. Discessuri igitur, ut diximus, ad praedicandum, istud unanimitatis et fidei suae Apostoli indicum posuere, non sicut filii Noe discessuri ab alterutrum turrim ex latere cocto et bitumine construentes, cuius cacumen usque ad coelum pertingeret (gen. 11): sed monimenta fidei, quae starent adversus faciem inimici, e lapidibus vivis et margaritis dominicis aedificantes: quam neque venti impellerent, neque fulmina subruerent, neque tempestatum ac procellarum turbines permoverent. Merito igitur illi ab invicem separandi, turrim superbiae aedificantes, linguarum confusione damnati sunt, ne unusquisque posset advertere proximi sui loquelam. Isti vero, qui turrim fidei construebant, omnium linguarum scientia et agitatione donati sunt, ut illud peccati hoc fidei probaretur indicium. Sed iam nobis etiam de ipsis aliquid tractandum est margaritis, in quibus primo in loco fons et origo omnium ponitur, cum dicitur:*

* Migne: Patr. lat. vol. 21. pag. 337—339.

»Credo in Deo Patre omnipotente et in Christo Jesu unico Filio eius Domino nostro, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, crucifixus sub Pontio Pilato et sepultus, descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis; ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Patris: inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritu Sancto, Sanctam Ecclesiam, remissionem peccatorum, huius carnis resurrectionem.«[5]

Pored drukčije gramatičke forme manjka prema današnjem službenom apostolskome Vjerovanju: creatore coeli et terrae, qui conceptus est, passus, mortuus, Dei (Patris) omnipotentis, catholicam, Sanctorum communionem, vitam aeternam.

Sa mnogo očite fantazije prikazuje sv. Augustin postanak Apost. Vjerovanja: »Decimo die post ascensionem, discipulis prae timore Judeorum congregatis, Dominus promissum Paracletum misit: quo veniente ut candens ferrum inflammati, omniumque linguarum peritia repleti, Symbolum composuerunt. Petrus dixit: Credo in Deum Patrem amnipotentem, creatorem coeli et terrae. Andreas dixit: Et in Jesum Christum Filium eius unicum, dominum nostrum. Jacobus dixit: Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine. Johannes dixit: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Thomas dixit: Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Jacobus (minor) dixit: Ascendit in coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Philippus dixit: Inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Bartholomaeus dixit: Credo in Spiritum Sanctum. Matthaeus dixit: Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem. Simon dixit: Remissionem peccatorum. Thaddaeus dixit: Carnis resurrectionem. Matthias dixit: vitam aeternam.«[6]

Iz IV. vijeka potječe obrazac Apostolskog Vjerovanja na grčkom jeziku, što ga je napisao Marcel, biskup iz Ancyre, kojega je poslao papi Juliju I., a glasi ovako:

„Πιστεύω εἰς θεὸν παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ιησοῦν τὸν ὑιὸν αυτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγὶου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθέντα καὶ ταφέντα καὶ τῇ τρίτῃ ἡμήρα ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τοῦς οὐραοὺς καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅδεν ἔρχεται κρίνειν ξῶντας καὶ νεκρούς, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἅγιαν ἐκκλησίαν, ἄφεσιν ἁμαρτῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ξωὴν αἴωνιον.[7]“

---

[5] Migne: Patr. lat. vol. 21. pag. 339—386. Članci su vjerovanja samo naslovi, koje Rufin podrobno tumači pag. 339—386, a uvod u to tumačenje sačinjava tekst naveden pod bilj. 4.

[6] S. Augustinus: Sermo CCXL. Migne: Patr. lat. vol. 39. pag. 2189.

[7] Caspari: Quellen zur Geschichte des Taufsymbols und der Glaubensregel Christiania 1875 vol. III. str. 4.

I u ovom tekstu bi manjkalo: Oca, stvoritelja neba i zemlje, koji je začet, mučen, umro, katoličku, općinstvo svetih.

Ovakav se grčki tekst nalazi u »Psalterium regis Aetelstani« To su i najstariji obrasci.

Pitanje je sada, da li su kasniji pisci (oko IV. vjeka) složili u sistem učenje apostolsko i nazvali ga Vjerovanje Apostolsko, kao što to uče pravoslavni bogoslovi ili su već apostoli složili Vjerovanje kako to uče katolički bogoslovi.[8] Ako je tako, nameće se pitanje zašto se nigdje u crkvenoj literaturi do IV. vjeka ne spominje to Apostolsko vjerovanje?

I. Najvjerojatnije je, da su već apostoli složili Apostolsko Vjerovanje. Apostoli primiše mandat Spasiteljev: »Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga (Mt. 28. 19.).« Po toj zapovjedi morali su apostoli krstiti »u ime Oca i Sina i Duha Svetoga« — dakako samo one, koji su bili poučeni o Ocu i Sinu i Duhu Svetomu. Spasitelj je i nasamo poučavao apostole za njihov misijski rad, a osobito ih je za taj rad spremao u onom razmaku među Uskrsnućem i Uzašašćem, pak im je sigurno posve precizno poredao istine za spasenje potrebne oko onih triju božanskih osoba, Oca, Sina i Duha Svetoga. Njima nije bilo teško nakon Isusova Uzašašća sastaviti obrazac vjerovanja, potrebnog za spasenje.

Po izvještaju sv. Marka Spasitelj je rekao: »Idite po svemu svijetu i propovjedajte evandelje svakom stvorenju, koji uzvjeruje i pokrsti se spasit će se, a koji ne uzvjeruje, osudit će se (Mr. 16. 15.)« — Ako je vjerovanje evanđeoskih istina uvjet za spasenje morali bi apostoli, priprosti i neuki ljudi, ako ne prije, a ono bar na rastanku sa Spasiteljem zapitati: koje su to evandeoske istine, bez kojih se ne može spasiti? Niti međutim ima u evađeljima slična pitanja, niti se apostolima pričiniše začudne Isusove riječi o »propovjedanju evanđelja svakom stvorenju«, niti nam Djela apostolska spominju kakove zgode, u kojoj bi se apostoli dogovarali i povezivali vjerske istine u neki sistem ili simbol. Ne znači li to, da su apostoli još za prisutnog Spasitelja bili na čisto s time, koje su to evandeoske istine, što ih treba propovjedati i o kojima treba poučavati katekumene. Kada se u Djelima apostolskim spominje kako su sami apostoli, a uporedo s njima i njihovi učenici propovijedali i krstili, a ne pripovijeda se o obrascu propovjedanja i vjerovanja, onda to znači da je taj obrazac već postojao i bio kao običan svima propovjednicima poznat. Da im je bio poznat skup vjerskih istina, koji se danas citira u Vjerovanju apostolskom i u istoj gotovo stilizaciji vidi se iz sljedećih činjenica:

---

[8] »Bogoslovlje«, Beograd 1926. str. 270: Apostolski Symbol od Dr. Mikijelja.

1. Iza odlaska Spasiteljeva ostadoše apostoli sami na okupu do dolaska Duha Svetog, kako im reče Isus: »Zapovijedi im, da ne idu iz Jeruzalema, nego da čekaju obećanje Očevo«, a to je obećanje: »primit ćete silu Duha Svetoga, kad siđe na vas i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu i po svoj Judeji i Samariji i do kraja zemlje (Dj. ap. 1. 4—8.).« Na Duhove počeše izvršivati mandat Isusov. Petar, neuki ribar poučaje, i nešto opširnije naglasujući neke stvari više neke manje. dokazuje i gotovo citira pojedine stavke iz Vjerovanja apostolskoga.

»Gospode! Ti si, koji si stvorio nebo i zemlju, more i sve, što je u njima, Dj. ap. 4. 24« (»Vjerujem u Boga Oca svemogućeg, Stvoritelja neba i zemlje«) — »I zaista se skupiše u ovome gradu na svetoga Sina tvojega Isusa, Dj. ap. 4. 27; »I daj... da znaci i čudesa bivaju imenom svetoga Sina tvojega Isusa, Dj. ap. 4. 24. (»I u Isusa Krista, Sina Njegova«). »Gospodina našega« su držali Isusa kako pokazuje strahopočitanje, kojim su o Njemu govorili. »koji je začet po Duhu Svetom,- rođen od Marije Djevice« nije bilo toliko potrebno javno spominjati, jer u prvim propovijedima ne bi slušaoci toga začeća razumjeli, a o Njegovom potomstvu od Djevice Marije bila je Jeruzalemcima, a osobito prvim učenicima stvar poznata. — »Ovoga određenim savjetom i promislom Božjim predana preko ruku bezakoničkih pribiste na križ i ubiste«. Dj. ap. 2. 23, Dj. ap. 4. 27. (»mučen pod Poncijem Pilatom, raspet umro i pokopan«). — »Ali ga Bog podiže razriješivši veze carstva smrtnoga, jer ne bješe moguće, da ga ono drži«, Dj. ap. 2. 24., »Ovoga Isusa uskrsnu Bog, čemu smo mi svjedoci, Dj. ap. 2. 32; 3, 15; 4, 10; (»treći dan uskrsnu od mrtvih«). — »David govori za Njega: »Gospoda jednako gledah pred sobom, jer je meni s desne strane, da se ne pomaknem, Dj. ap. 2. 25; pozivanje na Davida, koji reče: »Reče Gospod Gospodu mojemu, sjedi meni s desne strane. (Dj. ap. 2. 24. — »uzašao na nebesa, sjedi ob desnu Boga Oca«). — »I zapovjedi nam, da propovjedamo narodu i svjedočimo, da je on onaj, koji je postavljen od Boga za sudiju živima i mrtvima Dj. ap. 10. 42; (»sudac živima i mrtvima«). — »Pokoru činite i neka se krsti svaki od vas u ime Isusa Krista za oproštenje grijeha svojih i primit ćete dar Duha Svetoga«, Dj. ap. 2. 38; »Ovoga Bog desnicom svojom uzvisi za kneza i Spasitelja, da dade Izraelu pokajanje i oproštenje grijeha. I mi smo svjedoci ovih riječi i Duh Sveti, kojega Bog dade svima, koji se njemu pokoravaju«, Dj. ap. 5, 31. (»i u Duha Svetoga, oproštenje grijeha«).

2. Na Duhove uđe u Crkvu 3000 ljudi, koji su taknuti Duhom Svetim na riječ Petrovu osjetili poziv Spasitelju i Crkvi. Do toga časa nijesu čuli o Isusu, a po krštenju: »bijahu postojani u nauci apostolskoj« (Dj. ap. 2. 42.), — »a Gospod umnažaše svaki dan društvo onih, koji se spasavahu« (Dj. ap. 2. 47). Taj nagli preliv množine Židova u onaj mali krug apostola zahtjevao je, da ih se brzo,

sistematski u najvažnijim istinama pouči. To nije mogao učiniti jedan apostol. Za poučavanje nekoliko hiljada novokrštenika trebalo je uposliti sve apostole. Za sistematski pouk traži se nužno jedan plan, a to je moglo biti samo sistematski složeno Vjerovanje, u kojem je možda manjkala koja rečenica prema današnjem službenom Vjerovanju.

3. Poslije smrti Stjepana prvomučenika nastadoše veliki progoni kršćana: »A u onaj dan postade veliki progon crkve Jeruzalemske i svi se rasijaše po krajevima Judejskim i samarjanskim osim apostola. — A oni, što se bijahu rasijali, prolažahu propovijedajući riječ Božju« (Dj. ap. 8. 1—4.). Dođoše vremena, kada se ukaza potreba, da pored apostola propovijedaju i drugi i to rasijani (bez kontakta sa apostolima). Čega će se držati u tom propovijedanju? Čime su ih providili apostoli, opraštajući se od njih i šiljajući ih u svijet? Morali su im predati sistematski poredane vjerske istine. Da nije prije bilo Simbola morao bi se sada stvoriti za ove nove propovjednike.

4. Najbolji je svjedok za porijeklo Simbola Origen (185—254.). U svome glasovitome djelu: *Περὶ ἀρχῶν*[9] tumači sadržaj kršćanske nauke. Čitajući to, pred očima mi iskrsava slika, kako Origen s lijeve strane drži apostolsko Vjerovanje, a s desne piše svoj: *Περὶ ἀρχῶν* kao tumačenje Apostolskog vjerovanja.

a) Sama razdioba djela upućuje nas na to: De Deo, De Christo, De Spiritu Sancto, De fine vel consummatione.

b) Sama upotreba riječi iz Simbola: »Species vero eorum, quae per praedicationem apostolicam manifeste traduntur, istae sunt. Primo quod unus Deus est, qui omnia creavit atque composuit, quique, cum nihil esset, fecit universa, — (»Vjerujem u Boga Oca svemogućega«) et quod hic Deus in novissimis diebus, sicut per prophetas suos ante promiserat misit Dominum nostrum Jesum Christum, corpus assumpsit nostro corpori simile, eo solo differens quod natum ex Virgine et Spiritu sancto est.[10] — Aliud est in Christo deitatis eius natura, quod est unigenitus Filius Patris et alia humana natura, quam in novissimis temporibus pro dispensatione suscepit.[11] — Est namque ita aeterna ac sempiterna generatio sicut splendor generatur ex luce. Non enim per adoptionem Spiritus Filius sit extrinsecus, sed natura Filius est.[12] Dalje tumači nauku apostolsku o Duhu Svetome[13] i konačno

---

[9] Patrol. graeca (Migne) tom. XI. pag. 116.
[10] Migne: Patr. gr. vol. XI. pag. 117.
[11] Migne: Patr. gr. vol. XI. pag. 130.
[12] Migne: Patr. gr. vol. XI. pag. 133.
[13] Migne: Patr. gr. tom. XI. pag. 145.

o posljednjim stvarima.[14] Ova stilizacija i sami izrazi svjedoče, da je Vjerovanje apostolsko bilo pred Origenom ili da ga je on sam stilizirao. No iz slijedeće ćemo točke vidjeti, da ga on nije sastavio. Dakle ga je imao još od apostolskih vremena, jer i sve ove istine navodi pod uvodnim riječima: »Species vero eorum, quae per praedicationem apostolicam manifeste traduntur.«

c) Origenovo je bilo načelo, da se katolički pisci u svemu treba da pridržavaju apostolske tradicije. Samo se ono smije smatrati vjerskom istinom, što svoj korijen vuče od apostola i što se putpuno podudara sa crkvenom i apostolskom tradicijom. Toga se načela držao Origen i prekorava one, koji se udaljuju od apostolske tradicije. Njegove su one lijepe riječi: »servetur ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita et usque ad praesens in ecclesiis permanens: illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione.«[15] Takav Origen ne bi uvodio Simbola na svoju ruku, a da to nigdje ne spomene. Za takvog je Origena sigurno, da je to djelo sastavio kao pobožno tumačenje već postojećeg apostolskog Simbola.

II. Nakon svih tih navoda: sv. Ambrozija, Rufina, Augustina kao i nutarnjih dokaza o potrebi Vjerovanja, o njegovim tragovima u Djelima apostolskim i Origenu, zabacuju istočno-pravoslavni bogoslovi mišljenje, da bi on poticao od apostola.[16] Kao razlozi navode se: »Prvi je u 15. veku bio humanist Lavrentije Vala, koji je posumnjao u autentičnost apostolskog simvola. On je, proučavajući starine istočne crkve, došao do uverenja da tako zvani apostolski simbol ne vodi poreklo od apostola, nego da je docnije uveden u crkvenu praksu.

I zbilja ta je sumnja opravdana, jer, da su apostoli, posle svoga rastanka, sastavili takav simvol, sigurno bi o njemu bilo reči u Delima Apostolskim. Pored toga znamo da crkveni oci i uopšte pisci ni istočni ni zapadni do polovine 4. veka ne pominju takav apostolski simvol. Da je on stvarno postojao u crkvi, oni bi ga bez sumnje pomenuli.«

Crkveni pisci međutim jasno navode razlog, s kojega nije napisano postojeće Vjerovanje Apostolsko: »Idcirco denique haec non scribi chartulis aut membranis, sed retineri credentium cordibus tradiderunt ut certum esset haec neminem ex lectione, quae

---

[14] Migne: Patr. gr. tom. XI. pag. 165.

[15] Origen: *Περὶ ἀρχῶν* Migne: Patr. graec. tom. XI. pag. 116.

[16] »Bogoslovlje«, Beograd 1926. str. 273.

interdum pervenire etiam ad infideles solet, sed ex apostolorum traditione didicisse«.[17]

»Symbolum fidei et spei nostrae, quod ab apostolis traditum non scribitur in charta et atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.«[18]

»Hoc vitae Symbolum mens teneat — ne divinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret atramentum«.[19]

Naš stari rukopis o bl. Janji iz Praga.

D. Krsto Stošić.

God. 1915. objelodanio je engleski stručnjak Walter W. Seton knjigu pod naslovom »Sowe new sources for the life of Blessend Agnes of Bohemia«. U njoj je iznesen po prviput latinski tekst života bl. Janje Praške po rukopisu, koji se čuva u kraljevskoj bibltoteci u Bambergu uz njegov stari njemački prijevod, koji se nalazi u narodnoj (prije kraljevskoj) biblioteci u Berlinu (Oct. 484). Pisac je mislio, da je bamberški tekst najstariji latinski životopis bl. Janje, koji je (kaže na str. 17) nastao oko god. 1380. Od str. 16—30 navada pisac i druge njemačke prevode u rukopisu, koji su po njegovom mišljenju nastali iz tobože *x, xi* i *y* latin. tekstova, dočim je prvotni original uopće nepoznat (str. 29).

No dok je Seton štampavao knjigu, nije mu bilo poznato, da je Ahil Ratti (sadanji sv, Otac papa Pijo XI) našao najstariji, otprije nepoznati i cjeloviti rukopis života bl. Janje na latin. jeziku u Ambrozijskoj biblioteci u Milanu, te je o tomu pisao g. 1896. članak u reviji »Reale instituto lombardo di scienze e lettere«, Rendiconti ser. II vol. XXIX (392—396) pod naslovom: Un codice pragense a Milano con testo inedito della vita di S. Agnesa di Praga. Seton se na ovo upozoren od češkog profesora Sustyja dao na proučavanje tog milanskog kodeksa, ali po faksimilima, te je svoj rad publicirao u »Archivium francisc. historicum«, XVII. god. 1924. (Vidi češku reviju »Hlídka« godište XLVI, Brno god. 1929 str. 228). Tu ističe (kako je već prije njega upozorio A. Ratti), da se u milan-

---

[17] Commentarius in Symbolum Apostolorum auctore Tyrano Rufino. Migne: Patr. latina vol. 21. pag. 338.

[18] S. Hier. contra Joan. Jeros. — Migne: Patr. lat. vol. 21. pag. 338. bilješka g).

[19] S. Petr. Chrysologus: Migne: Patr. lat. vol. 21. pag. 338. bilj. g).

skom rukopisu ne daje naslov Janji ni beata ni sancta, te prema tome tekst nije pisan prije g. 1328., kad se počelo raditi za njezinu kanonizaciju. Rukopis je dakle nastao nekad iza smrti blažene t. j. od 1302 do 1328. Na ovaj zaključak navodi Setona i paleografija. On je dalje upozorio, da se milanski rukopis uz neznatne preinake doslovno slaže s rukopisom u Cronaca XXIV. generalium od fra Nikole Glassbergera (pisanoj g. 1491), koja se čuva u franjevačkom samostanu u Hallu u Tirolu. Dr. Vyskočil (Hlídka iste god., 393—4) dokazuje, da je bamberški tekst kopija milanskoga. No milanski nema »blagoslova sv. Klare« kao bamberški, pa je vjerojatno postojao stariji zajednički im izvor. Dr. J. Vyskočil (Hlídka 1929. 230) se pita, je li možda izvor obaju tekstova bio rukopis, koji je napisao nepoznati franjevac po nalogu svog provincijala. On je svojim očima podvrgao točnoj kontroli original u Milanu sa štampanim bamberškim kodeksom, koji je objelodanio Seton, te je našao više razlika u pisanju riječi, što je sve priopćio u članku »Po stopach blahoslavene Anežky v Italii« (Hlídka g. 1929., 291—295, 325—328, 359—360). Tu se odmah vidi, da su oba teksta istog izvora, samo što ima u bamberškom nekoliko starijih latinskih riječi, a češka su imena sa više pogriješaka. K tome milanski rukopis ima četiri pisma sv. Klare, koja je ona poslala bl. Janji Praškoj.

A. Ratti je poslao Bolandistima u Bruxellu opis pronašlog milanskog rukopisa, u kojem dokazuje, da je bio napisan u samoj Češkoj. Nažalost u njoj se nije našao nijedan latinski rukopis o bl. Janji, jer su husitski ratovi sve uništili, pače i samostan njezin u Pragu. Isti je Ratti g. 1894 pisao isusovcu Antoninu Rajzeku, koji je te godine objelodanio najopsežniji Život blahosl. Anežky České. Revija Dest' růži g. 1929 (25—26) donijela je faksimile toga pisma uz člančić iz pera isusovca Dr. J. Vraštila.

U g. 1328 najviše je nastojala za kanonizaciju bl. Janje kraljica Elizabeta, majka Karla IV, rimskog cara i češkog kralja. Ona je poticala praškog nadbiskupa i njegov kaptol kao i visoko svećenstvo te magistrate nekih uglednih čeških gradova, pa su ti učinili molbu na papu Ivana XXII, da se Janja podigne na čast oltara. O. A. Rajzek donosi u svom djelu (u češkom prevodu, str. 405) molbu magistrata. No kanonizacija nije svršila, jer je Elizabeta, prva pobornica, umrla g. 1330, a papa Ivan imao je borbu s Ljudevitom Bavarcem, koji je čak dao postaviti 1328. protupapu franjevca Petra (pod imenom Nikole V), premda je ovaj poslije tri godine, klečeći pitao papu Ivana za oproštenje, te se sasvim povukao. Kralj pak Karlo IV nije se bavio pitanjem kanonizacije. Boravak papa u Avignonu, zapadni raskol, husitski ratovi i druge okolnosti bile su uzrokom, da se nije dugo i dugo mislilo na beatifikaciju bl. Janje, premda ju je češki narod i svećenstvo uvijek štovalo kao svoju sveticu. Tek u novije doba bili su prikupljeni svi mogući dokumenti, pa ju je Rim proglasio blaženom 1874. i odredio, da se slavi u Češkoj 2. marta.

Kad sam uređivao (i opisao u posebnoj knjizi) rukopisne kodekse franjev. konventual. samostana u Šibeniku, našao sam u svesku 36, gdje ima sedam rukopisa od raznih ruku, na drugom mjestu: Vita b. Agnetis ord. s. Clare de Praga. Rukopis je pisan gotskim minuskulom i, kako se čini, u drugoj polovini 14. vijeka. Ima 16 pisanih listova. Knjnigoveža iz 18. vijeka, da mu bude lakši posao, među listove 5. i 12. umetnuo je 6 drugih listova dviju latin. propovjedi, koje sa životom bl. Janje nemaju nikakove sveze. Na početku se nalazi 15 redaka od konca drugoga pisma sv. Klare bl. Janji, zatim cjelovito treće i četvrto. Na str. 2v, 3a i 3v nalaze se »littere misse pro canonizacione sororis Agnetis«. Dalje na listu 4. 5. 12 do 16v pisan je život bl. Janje, ali nema, prema tekstu koji je objelodanio Seton, 10 zadnjih redaka o njezinom životu, te epylogus et miracula. Dakle naš rukopis prema onomu iznesenom od Setona doseže do 124 str. t. j. do riječi »respergebat«.

Jasno je, da naš tekst ima isti izvor kao milanski i bamberški, ali nije njihov prepis, jer ti ne donose kao šibenski molbe za kanonizaciju od g. 1328. Šibenski prepisivač našao je valjda u Rimu svoj original. Bila mu je sigurno namjera, da u svom franj. redu drži živu uspomenu na divan život bl. Janje, franjevke II Reda.

Za ovaj šibenski rukopis nije se dosad nimalo znalo, pa će — vjerujem — ovaj prikaz na prvom mjestu interesirati braću Čehe. Konfrontirao sam šibenski tekst s bamberškim u Setovoj knjizi, te ću iznijeti razlike. Koso štampani brojevi naznačuju stranicu kod Setona, obično štampani brojevi naznačuju redak, prva riječ je iz njegova teksta, a druga iz šibenskog.

61, 3 šib. ima Premislii, *10* ex nobis — a nobis, 13 ascribendi — oscribendo, *62,* 13 compendiositer et convenienter — compendiosius et conveniencius, 16 totius vite ipsius decursus — totus autem vite ipsius decursus, 17 in primo — cum primo, 21 eius humilitate — humilitate ipsius. Na koncu u šibenskom tekstu stoji Explicit prologus. *64* miserie sue liberis — misericordie sue uberius, 4—5 de excelso — de excelso celorum, 12 plendore veri syderis — tamquam fulgore splendoriferi syderis, 16 Pater eius Premisserius — pater eius d.nus Premisslius, 18 Vngarie — Hungarie, 28 totius Bohemie — totius gentis Bohemie. *68,* 8 Trebnier dicitur — Trebnitz dicit, 11 u šib. nema denique, 26 miserie — misericordie, 27 etatem itaque — etatemque, 33 in omnibus actibus — in omnibus gestibus. *68* in ipsa desponsatione — in ipsa desponsationis hora. *70,* 9 imperatoris et regis Anglorum — imperatoris nuncii et regis Anglorum. *72* parentum — parentes (u naslovu), 6 et que secretorum eius erant conscie — et ab his que secretorum eius erant conscie. 74, 12 devitans — contepneus, *23* cum lylia continencium virginum — cum liliato cetu virginum. *76,* 8 ac se contulit — ad se ut decuit excusandum. *78,* 8 celesti munditate — celesti iucundidate, 28 de Terdento — de Tridento, 32 uinciri cupientes — vinciri perpetuo cupientes. *80,* 15 sue se elongavit fugiens a periculosis — sic se

elongavit fugiens a periculosis, 23 persone Polonie partibus — persone indulsis Polonie partibus. 82 ancillas minima — ancillas tamquam minima, 10 Stupam — stubam. *84,* 6 mendacitatem lexine — mendacitatem lexinii, 20 memorie Innocencium — memorie dominum Innocencium. 88, 13 acquisisset — conquesierunt, 16 guppo — gybbo, 21 ut matrem — sicut matrem sanctissimam. *90,* 18 deberet — deberent. *92,* 10 per auxilium panis — pauxillum panis, 27 fructus sumebat — fructus quandoque. *94,* 13 ac omnium sanctorum — ac omnes vigilias sanctorum, 5 nec defecto — nec sic defecto, 14 utebatur contempto indumento — vili contetabatur indumento, 21 perfecebant — alacriter perfecebant, 25 ut inter — ut absque tempore inter. *98,* 5 in medio earum — in medio ipsarum, 13 corporaliter — corporaliter sursum, 22 cuius moleste — cuius deuocionem moleste. *100,* 7 viventi fieri — viventi animo tam mesto fieri, 20 sciebat — sugebat, 21 pregustare nema u šiben., 24 audivit — percepit. *102,* 5 mestra — mesta mater, 8 et virtutum — et virtutum exerciciis, 13 hoc suco — hoc signo. *104,* 6 fuerunt — fuerant enim, 33 Azehnikonis — Rezhnikonis, *106,* 7 Donican Deszquotz — Donikan de Szquortz, 11 exlamavit autem memorata soror — axlamante autem memorata sorore, 15 protinus ualde celeriter discessit — protinus facie rugata discessit, 19 initum — iter, 22 mira — miranda. *108,* 15 labiis — labiis eius, 25 contristam — contristavi. *110,* 4 Premisserius — Premisslius, 28 Ermengardis — Ermgadis. *114,* 8 cum autem — cum igitur, 13 vigor cepit — vigor sensim cepit. *116,* 4 miseria — misericordia, 12 uiribus — uiribus surgens, 23 hortabatur — eas hortabatur. *118,* 24 sanctum corpus — sacrosanctum corpus. *120,* 8 anulis et cingulis — anulis, zonis et cingulis. *122,* 11—12 aperta est archa corpus patuit ad cernendum — ex archa aperta corpus paruit.

Donosimo tri pisma (molbe), koje se nalaze u šibenskom tekstu, dok ih drugi nemaju.

1. Sanctissimo in Christo patri et domino... [bez imena!] sacrosancte Romane ac universalis ecclesie digno pontifici frater Nicolaus ordinis fratrum minorum in provincia Bohemie humilis minister et servus cum fratribus eiusdem provincie universis orationes devotas et pedum oscula beatorum. [Glagola nema]. Licet omnipotens Deus ex sua immensa dulcedine sit universis suavis tamen singularissimo munere pietatem exaltat in ecclesia et mirificat servos suos per quedam gloriosa exempla, fideles ceteros ad frugem bonorum operum prouocat et inducit. Inde mundi iam eciam occasu urgente Agnetem felicem uirginem sanc^te^ Clare in regno Bohemie, platulam generosam utpote sancta et illustri Regni Bohemie et Vnlgarie stirpe progenita, tamquam solem in altissimis Dei orientem in ornamentum euisdem sancte matris ecclesie lucemque credencium destinauit, que velut aromatum arcola delicata manu pigmentarii exculta celestis sanctique spiritus austro proflata productis ex se fructibus honoris et honestatis instar cynamonii et

balsami aromatizans non solum in regno Bohemie memorato sed eciam in terris adiacentibus suauem difudit sue fragranciam sanctitatis. Nam manens in habitu seculari orationibus, ieuniis ac elemosynis insistebat nec non monasteria pro fratribus minoribus et sororibus ordinis sancte Clare et pro infirmis hospitale solempne (sic!) in civitate pragensi de suis sumptibus fieri procurauit, ut autem non solum sua sed eciam se ipsam offeret holocaustum Domino medulatum regalibusque spretis honoribus et diviciis, omnibusque mundi oblectamentis ad ordinem sancte Clare convolavit, in quo quasi auri vas solidum ornata fuit omni perfectione virtutum. Caritatis enim igne succensa omnibus sui monasteri sororibus propria reputacione viliorem et infirmiorem se putabat in obediendo festina, paupercula spiritu, florida castitate, mortificacione severa, paciecia insignis, miseracione piissima, devocione ac contemplacione celestium extitit indefessa. Propter que Deus bonorum retributor cunctorum eam non solum in vita sed eciam in morte et post mortem virtute sue dextere multis miraculis declaravit... rerum evidencia testis clamat. Ut igitur gloriosus ipse Deus in sanctis suis predicetur copiosius et laudetur et in ipso spirituali consolacione fidelium cetus exultet, coram vestram sanctitatem que actibus intenta salubribus et operibus exposita pietatis libenter et solerter exequitur quod sunt Dei, humiliter procidentes instantissime postulamus, quatenus nostras preces universorum humilium filiorum benignus admittentes prefatam virginem gloriosam sanctorum Kathalogo ascribatis, intra eius nomine inclitus rex et pontifex Yhesus Christus suorum nominibus electorum ascripsit in excelsis.

2. Sanctissimo in Christo patri et Domino Domino... sacrosancte romane ac universalis ecclesie pontifici Soror... ordinis sancte Clare in regno Bohemie Prage ad sanctum Franciscum abbatissa humilis et indigna cum collegio sororum eius monasterii universo iuges oraciones ad pedum oscula beatorum. Quia unigenitus Dei filius Dominus Yhesus Christus oriens per incarnacionem et novitatem ex alto superne deitatis propter nimiam caritatem suam qua humanum genus dilexit semetipsum exaniniens maestatemque suam ad eius despicabilia inclinans, homines perditos ob trangressionem primum parentum per incarnationis misterium dignatissime visitavit et sponsus de thalamo procedens ex utero virginali ut ex diversitate gencium sponsam sibi assumerat sanctam ecclesiam videlicet, non habentem maculam neque rugam, quam eciam sui sanguinis precioso conuincio (?) acquisivit, quamque spiritualium karismatum plenitudine tamquam gemmis uernantibus preciosissimam adornando sacrorum splendoribus illustrare clarissime non destitit. Nam et diebus istis novissimis eam prole inclita fecundavit, Agnem gloriosam in regno Bohemie de stirpe sancta et regia, quenam ad utrumque... luciferum in suo corpore prelucendo ut eius conversacione preclara quasi fulgore splendoriferi syderis populus gentium qui ambulabat in tenebris manus dissolutas ad bona opera

confortaret et genua debilia uirtute constancie roborando pedes affectionum suarum dirigerent in via pacis. Que qualis conuersacionis fuit degens in habitu seculari eius arcta ieiunia, oraciones assidue, liberalitas in pauperes et piorum locorum in urbe Pragensi constructio satis monstrant. Spreto tandem sponso mortali ac dyademate corruptibilis regni contempto Christo regi pauperi cupiens in paupertate spiritus famulari ut comunicacione felici pro terrenis celestia et pro caducis reciperet sempiterna, intravit ordinem sanctissime Clare minoris nostre et in eodem quasi stella matutina radiavit eximia sanctitate. Quenam enim fuerit in oculis suis pre cunctis sororibus humilis et abiecta, obediens in preceptis, candida castitate, rigida in abstinencia, dulcis compassione, paciencie mire, oracionis extatice ac fermide caritatis, quantis quoque coruscavit miraculorum prodigiis in uita, in morte et post mortem ex descriptione uite, ipsius luculenter apparet, quam sanctitati uestre t r a n s m i s i m u s per presentes. Uuius descriptionis ueritatem non solum per sorores nostri monasterii que conuixerunt memorate virgini gloriose conuersandoque ad ipsam uirtutum eius magnalia suis oculis conspexerunt, verum eciam per alios religiosos et seculares homines clare fame, credibilibus testimoniis parate sumus probare necnon proprio iuramento si opus esset confirmare tactis evangeliis sacrosanctis. Ne igitur tam preciosa margarita ulterius in nubilo lateat debita fidelium veneracione privata, Sanctitatis vestre pedibus advolute cum profluuio lacrimarum humiliter petimus et obnixe [deprecamur] quatenus ad honorem divini nominis et gloriam sanctorum, exaltacionem quoque Katholice fidei ac animarum salutem potestate vobis in... celitus attributa ipsam cathalogo sanctorum velitis..., quam in ethernis mansionibus rex regum et dominus dominancium coronavit gloria et honore sic sublimitas perfectionis ipsius signorumque claritatis manfestat ut laudem ipsius gloriosis suffragantibus meritis una ceteris imitatoribus ac uenerabilibus suis post erumpnosum statum huius vite ad bravium eterne beatitudinis euisque felicem consorcium pertingere valeat.

3. Sanctissimo in Christo patri et domino domino et c. Ineffabilis divine providencie altitudo nullis inclusa limitibus nullisque terminis comprehensa miro disposicionis ordine moderando celestia pariter et eterna etsi cunctos ministros eius celestis efficiat beatitudinis possessores, illos cum pocioribus gracie donis attolit quos pre ceteris suorum imitaciones exemplorum agnoscit et commnedat... excellencia uditorum. Inter quos Agnes, virgo gloriosa et inclita regnum Bohemie et Vngarie stipe progenita, ut sidus resplenduit matutinum. Que ut perfecte Christi vestigia sequeret propter amorem ipsius regnum mundi et omnem ornatum seculi paruipendens ordinem sancte Clare ingressa queque se exercuit in operibus virtuosis que eximia sibi cumulavit merita quoque miraculorum effulsit gloria perclara veridicorum hominum testimonia post evidencius comprobabunt. Ut igitur precelse uirgini memorate digna

laudum munia sonoraque preconia a Christi fidelibus devot. mentibus impendantur, coram uostram beatitudinem flexis poplitibus humiliter et affectuose rogamus quatenus eam sanctorum Kathalogo annotare velitis quam sponsus virginum candidus et rubicundus sociam super sydera collocans cum sanctis in gloria fecit perhemniter exultare.

Datum et c.

Pastirsko bogoslovlje, liturgika i crkvena umjetnost.

Dr. D. Kniewald.

U VI. br. »Nove Revije« 1930. str. 479—483. osuđuje dr. fra Roko Rogošić ono shvatanje pastirskog bogoslovlja, prema kome bi liturgika, uz hodegetiku, bila također sastavnim dijelom pastoralke. Za to svoje mišljenje, koje iznosi kao jedino ispravno, navodi Can. 1365, Pruner-Seitzovu pastoralku, praksu u Italiji i historijski razvitak pastirskog bogoslovlja.

1. — Can. 1365 § 2. i § 3. govore doduše zasebno o pastirskom bogoslovlju i o liturgici, ali se iz toga ne može logički izvesti, da bi priručnik pastirskog bogoslovlja, koji bi uz hodegetiku obrađivao i liturgiku, bio u protimbi s Can. 1365, jer taj kanon samo taksativno navodi one discipline, koje treba da se predavaju u velikom sjemeništu, a ne određuje nikakvih praktičnih normi ni za priručnike ni za profesore pojedinih disciplina. Što više, smatram, i nakon odredbe sv. Kongregacije za sjemeništa od 28. VIII. 1929., da praktički može i katehetika i homiletika biti štampana u pastirskom bogoslovlju, premda su se one već jasno razvile kao zasebne discipline. Može, u smislu Can. 1366 § 3., dapače i isti profesor predavati na pr. moralku, hodegetiku, liturgiku, pedagogiku, katehetiku i homiletiku. Drugo je pitanje, kako će sve to moći da svlada, ali crkveno mu pravo toga ne brani.

Pa tako doista i vidimo, da mnoge katoličke pastoralke obrađuju sve te discipline ili barem liturgiku uz homiletiku. Tako je na pr. dr. F. Ušeničnik, koji je također izdao svoju Pastoralku iza novog crkvenog zakonika, od ukupnih 1184 stranica 718, dakle punih 75% namijenio liturgici. Fra Roko Rogošić veli, da je Ušeničnikova pastoralka »prema staromu programu vrlo dobar priručnik«. To je doista i istina, ali je čudno i nelogički, da to fra Roko Rogošić priznaje, premda dodaje onu klauzulu: »po starom programu«. Jer dr. Ušeničnik je izdao svoju pastoralku 1919 i 1920, dakle više godina iza publikacije Kodeksa. Prema tomu, ili je Can. 1365., kako

ga tumači fra Roko Rogošić, obvezivao Ušeničnika ili nije; ako jest, tada njegov priručnik nije više dobar, jer nije smio, dosljedno, biti »po starom«; ako pak Ušeničnikov priručnik nije u protimbi s Can. 1365, tada i drugi priručnici smiju biti »po starom« i nisu u sukobu s Can. 1365, kad u pastirskom bogoslovlju obrađuju i liturgiku.

Uostalom svaki će priručnik pastirskog bogoslovlja morati da obrađuje liturgiku u ovom ili onom obliku. Govoreći naime o pastirskom bogoslovlju i o liturgici, valja imati na umu, da se i riječ »pastirsko bogoslovlje«, kao i »liturgija« i »liturgika« može shvatiti na razne načine. Tako je na pr. P. J. M. Hanssens S. J. objelodanio u Gregorianum, 1927, 204—228. raspravu: »La Définition de la Liturgie«, gdje brani definiciju liturgije, kako ju je dao Cabrol, nasuprot definiciji Callewaertovoj. Na ovu raspravu nadovezuje P. J. A. Jungmann S. J. u članku: »Was ist Liturgie« u Zeitschrift für katholische Theologie 1931, I. 82—102. I on prihvaća Cabrolovu i Festugiereovu definiciju, da je liturgija naprosto crkveno bogoslužje samo u sebi (»cultus publicus Deo ab Ecclesia praestitus«), a otklanja Callewaertovu, da je liturgija samo uređenje izvršivanja javnog bogoslužja (»ordinatio ecclesiastica exercitii cultus publici«). Mi obično razumijevamo pod liturgijom samo crkveno bogoslužje, ali nije Callewaert jedini, koji imade drugo poimanje o liturgiji. Tako na pr. J. Aertnys c. SS. R. u svome »Compendium Liturgiae Sacrae«, Torino 1927, u uvodu, str. V. daje ovu definiciju, koja je vrlo slična Callewaertovoj: »Est (liturgia) Caeremoniale Curiae Summae Maiestatis«. Prema tomu je, dakako, Aertnys i obradio svoj kompendij, svoju liturgiku, pa donosi samo opis, kako ima da se vrše liturgijske ceremonije prema crkvenim odredbama i rubrikama. Za njega je liturgija propisani način vršenja božanske službe, a liturgika, t. j. nauka o liturgiji, pouka u propisanom načinu božanske službe, ili, drugim riječima, ono, što mi zovemo rubricistikom.

Dr. Ušeničnik razlikuje znanstvenu liturgiku od praktične: »znanstvena kaže nam, odkod in zakaj se je sprejela ta in ona oblika, kaj je nje namen in pomen. Obenem nam liturgika podaja pravila, kako se izvršujejo posamezna sveta opravila« (II, 3.). Ovo posljednje gledište neki smatraju praktičnom liturgikom ili rubricistikom. Dr. U. dodaje, da se može znanstvena i praktična liturgika usporedno obraditi, pa i on sam tako čini u svom priručniku. On to obrazlaže ovako: »Po našem učnem načrtu govorimo v pastoralnem bogoslovlju o liturgičnih opravilih kod sredstvih nadnaravnega življenja« (II, 3.). Sličan nastavni plan imalo je na pr. bogoslovsko učilište u Senju, gdje sam više godina predavao pastirsko bogoslovlje, sve, dok senjski klerici nisu poslani u Zagreb; takav plan imade još i danas na pr. bogoslovski fakultet u Zagrebu i biskusko bogoslovsko učilište u Đakovu. Dr. Ušeničnik ovdje izriče opravdanu misao, da se predavanje liturgike ima prilagoditi

općem naučnom planu u sjemeništu. U našim prilikama naprosto nije moguće, da se opsežno predaje liturgika u onom smislu, kako ju je obradio Cabrol, Duchesne, Thalhofer, Eisenhofer, pa ni onako, kako su je obradili na pr. Aertnys i kod nas Gjanić. Kad bi bogoslovski studij iznosio efektivnih šest godina, tada bi sve to bilo moguće, a i potrebno, ali ovako to naprosto ne ide. Mi se moramo zadovoljiti s time, da bogoslovima dademo u kratko i povjesni razvitak, i sadašnje značenje, i rubricističko znanje crkvenih obreda, a uz to ne smijemo zanemariti ni sumarne dogmatske rekapitulacije i opsežnijeg upozorenja na ona gledišta, s kojih naročito svetu misu, oficij, sakramente i sakramentale promatraju inače moralisti.

No evo, upravo tome zamjera dr. fra Roko Rogošić, da se sakramenti u pastirskom bogoslovlju obrađuju (veoma kratko!) s dogmatske i (opširnije) s moralne strane. On veli: »To đaci uče opširnije u moralnom bogoslovlju!« Bez sumnje — u Italiji, ali Zagreb nije u Italiji i hrvatski priručnici pastirskog bogoslovlja nisu pisani ni određeni za talijanske prilike, nego za naše domaće. Na bogoslovskom učilištu u Senju bila je takva praksa, da je profesor morala i pastorala jedne godine klericima III. i IV. tečaja predavao moralku, a druge godine pastoralku. U moralci se uzimalo »De »principiis« i »De praeceptis«, dok se cijela nauka o sakramentima, mislim ovdje na moralnu stranu, rekapitulirajući kratko dogmatske istine, uzimala u pastoralu, te je profesor pastorala morao dati klericima i moralno i pastoralno i juridičko i rubricističko i liturgijsko gledište kod sv. mise, oficija i sakramenata. Sve se to zvalo jednim imenom: liturgika. Ja bih je nazvao »pastoralnom liturgikom«, za razliku od one sasvim teoretične i od rubricističke. Takav je isti raspored i danas još na pr. u đakovačkom sjemeništu, pa i na samom bogoslovskom fakultetu u Zagrebu, jedino s tom razlikom, da u Đakovu isti profesor jedne godine predaje moralku, a druge pastoralku, dok su u Zagrebu dva profesora, jedan za moralku, a drugi za pastoralku: moralista uzima »De principiis« i »De praeceptis«, a o sakramentima ne govori, jer to predaje, osim matrimonijala, pastoralista. Moramo se ravnati prema onim prilikama, koje faktično postoje, a ne prema nekim fiktivnim apstrakcijama.[1]

---

[1] Prikazujući u »Novoj Reviji« 1924. str. 392. I. sv. Pruner-Seitzove Pastoralke veli dr fra A. Crnica doslovce: »U knjizi se raspravlja i o mnogim pitanjima, koja više spadaju na pravo i moralku; no to je više manje zajednička mana svih auktora, koji pišu o pastirskom bogoslovlju, u koliko hoće da stvar obrade sa svakog pogleda.« — Ta je »mana«, kako vidjesmo, uvjetovana naučnim planom. Začudno je samo to, da se fra Roko Rogošić poziva na ovaj prikaz. Pitanje je samo: je li ga pročitao? Inače ne bi mogao braniti, da se sakramenti u pastirskom bogoslovlju obrađuju i s moralne strane, kad to čini i onaj, kojega on smatra najboljim pastoralistom.

2. — Fra Roko Rogošić se poziva, u prilog svoje teze za isključenje liturgike iz pastirskog bogoslovlja, na Pruner-Seitzovu pastoralku, koju on smatra »najboljim današnjim udžbenikom pastirskog bogoslovlja«. Bojim se, da fra Roko Rogošić Pruner-Seitzove pastoralke nije ni čitao, ili, ako ju je čitao, nije je razumio. Pruner-Seitz razlikuje dva gledišta, kad se govori o opsegu pastirskog bogoslovlja: jedno načelno, a drugo faktično i praktično. Načelno spada u pastirsko bogoslovlje — upravo po Pruner-Seitzu: »prikaz svećeničke, učiteljske i dušobrižničke službe. Kako se učiteljska služba razdijelila u dvije grane, razvili su se ovi dijelovi pastirskog bogoslovlja: Liturgika, homiletika, katehetika, hodegetika.« Dakle upravo po Pruner-Seitzu, spada liturgika načelno u pastirsko bogoslovlje. Pruner-Seitz dodaje odmah, da je od ovog načelnog pitanja različito praktičko pitanje: u kojem se opsegu faktično predaje pastirsko bogoslovlje, pa veli, da su ovdje »odlučni povjesni i praktični razlozi« i onda nastavlja doslovce: »Obziri su praktične prirode dali pastirskom bogoslovlju na različitim visokim školama različiti sadržaj (bolje: opseg), već prema tomu, da li su uz predavanja o pastirskom bogoslovlju postojala i naročita predavanja iz područnih disciplina, ili je obrađivanje liturgike bilo izrijekom sjedinjeno s pastirskim bogoslovljem, a to se obično i dešavalo. To se odrazuje i u priručnicima pastirskog bogoslovlja, tako, da ova struka još uvijek nema posve određenoga i opće prihvaćenog sadržaja (bolje: opsega) i da se ni kod jednog pastoralnog djela ne zna unaprijed, koji je opseg postavilo svojoj zadaći.« U nastavku se doduše Pruner-Seitz opredjeljuje za onaj način obradbe, koji iz priručnika pastirskog bogoslovlja izlučuje homiletiku, katehetiku i liturgiku, ali je prisiljen od ovih disciplina »toliko preuzeti, koliko je potrebno, da se obrade dušobrižnička pitanja« (Pruner-Seitz, Pastoraltheologie, I, 1923, 14, 15.). Zato i nije dao cijelom ovom velikom odsjeku natpis »liturgika«, nego: »Svećenička služba«. Ali već se na prvi pogled vidi, da u zbilji nema razlike između načina, kako on obrađuje svećeničku službu i između Ušeničnikove liturgike: jedno je i drugo u biti ono, što sam malo prije nazvao »pastoralnom liturgikom« i što smatram najpodesnijim načinom za naše prilike. Što više, i sam Pruner-Seitz obrađuje »svećeničku službu« tako, da uvijek, dosta opširno, najprije daje dogmatski uvod u sve sakramente i kasnije za svaki sakramenat napose, onda daje moralno-juridički i liturgijski traktat, a ne daje ni izdaleka samo neku pastoralnu uputu kod pojedinih sakramenata, onako po prilici, kako to čini, nakon drugih izvoda Michelletti u svojim »regulae pastorales« ili poput Picciòlieva Manuala. Drugim riječima: u zbilji je Pruner-Seitz u svojem I. svesku obradio liturgiku, u glavnom isto onako, kako to čini Ušeničnik i kako sam to nakanio i ja učiniti, tek s tom razlikom, da po uzoru Ušeničnikovu kanim više pažnje posvetiti povjesnom razvitku i značenju liturgijskih funkcija. Iz svega dakle slijedi, da

se fra Roko Rogošić uzaludno poziva na Pruner-Seitza u potvrdu svoje teze, da liturgika ne spada u pastirsko bogoslovlje.

No još nismo gotovi s Pruner-Seitzom. Fra Roko Rogošić poziva se naime na njega u prilog svojoj tezi, da se riječi Pija XI. u apostolskom pismu kardinalu Bisleti nikako ne mogu odnositi na liturgiku. Pijo XI. veli, da pastirsko bogoslovlje ne će samo naučavati »quam sancte sint divina tractanda, sed praeterea quemadmodum sint maiore semper cum frutu hominibus applicanda«. Fra Roko Rogošić tvrdi, da »treba a priori zabaciti mišljenje, da bi sv. Otac prvim dijelom ove rečenice predao liturgiku pastirskom bogoslovlju«. Da to dokaže, poziva se najprije ponovno na Can. 1365, jer da se taj kanon protivi tom mišljenju. Već smo prije vidjeli, da to ne stoji. Isto je tako posve bezvrijedan argumenat da »u Italiji liturgika nije nikad spadala na pastirsko bogoslovlje«. Tu se treba sjetiti onoga, što smo rekli o opsegu pastirskog bogoslovlja prema prilikama, pa se iz eventualne talijanske prakse ne može ništa zaključiti. Onda se fra Rogo Rogošić poziva na Pruner-Seitza veleći, da »treba potražiti, kako drugi pisci shvaćaju ove riječi sv. Oca i kako ih u praksi provađaju, na pr. Pruner-Seitz«. Pruner-Seitz donosi ove riječi u cijelom kontekstu u svom I. svesku na str. 12. u bilješci 3. u latinskom originalu bez ijedne riječi tumačenja. A kako je Pruner-Seitz u praksi proveo ove riječi, vidjeli smo gore: obradio je ono, što sam nazvao »pastoralnom liturgikom«, i dao je tomu naslov »Svećenička služba«. Pruner-Seitz se dakle nikako ne protivi tomu, da se riječi Pija XI. »quam sancte sint divina tractanda« odnose na liturgiku. To je jedini prirodni smisao ovih riječi. Kontekst je u tomu, da sv. Otac veli, da pastirsko bogoslovlje nema samo poučavati, kako sveto valja vršiti svetu službu, nego . . . Prema tomu bi upravo po Piju XI. liturgika također, ako i ne ekskluzivno, spadala u opseg pastirskog bogoslovlja, a tako doista i jest. Neka mi fra Roko Rogošić dade koje drugo tumačenje! No valja biti pravedan: on — čudnovatim logičkim skokom, ali tih imade u njegovu sastavku gotovo toliko, koliko i tvrdnja — iz Pruner-Seitza najednom zaključuje, da bi »prema citiranim riječima sv. Oca trebalo u prvom dijelu pastoralke obraditi ono, što je Pruner-Seitz obradio u prvome svesku (Das Priesteramt)...« Ako mu je stalo samo do poretka, neka mu bude, ja mu puštam slobodu mišljenja. Ali neka i on bude tako dobrostiv i širokogrudan, da i drugima pusti slobodu, naročito u pitanjima, koja su vezana o izvjesne stvari tehničke prirode, kao na pr. izlaženje hrv. obrednika (da se liturgijski tekstovi mogu po njemu navesti) i slično. Ali fra Roko Rogošić hoće, prema kontekstu, pokazati, kako liturgika ne spada u pastirsko bogoslovlje, a sad je, evo, i sam naveo, kako bi je trebalo, poput Pruner-Seitza, obraditi u prvom, a ne u drugom svesku! To je jedna od mnogih nedosljednosti fra Roke Rogošića u ono malo redaka. Ne smije se prešutjeti ni ta okolnost, da Mutz-Kriegova pastoralka, koju fra Roko Rogošić naziva »klasičnim djelom« počinje upravo s hodegetikom kao I. sveskom.

3. — Fra Roko Rogošić nikako ne odobrava da se kanoni, u koliko se odnose na sasvim juridičke stvari, citiraju per extensum u pastoralci bez većih komenetara. On zaboravlja, da to na pr. upravo kod cenzura čini njegov najbolji priručnik, Pruner-Seitz (I, 302—311). Čini to s pravom, jer je vrlo praktično, ako to klerik i svećenik ima odmah pri ruci i u pastoralu, ma da se opširnije tretira u crkvenom pravu. A Michelletti, kojega također fra Roko Rogošić hvali (i ne bez razloga), donosi uvijek sve kanone, koji se odnose na ono, o čemu govori, na početku, bez ikakvog komentara.

Od pastoralke, koja bi zadovoljavala, zahtijeva fra Roko Rogošić, da ne donosi doslovce kanona, jer svaki župnik ima Kodeks; nego da donosi »barem glavnije odredbe pojedinih dieceza«. Ovo »pojedinih« ima se tumačiti »svih«, jer odmah nastavlja, da pisac pastoralke treba okom obuhvatiti s v e naše biskupije. Ja sam nasuprot mišljenja, da se u pastoralci, kao općem priručniku, imadu u glavnom donijeti općenite norme, a pojedinačne odredbe pojedinačnih dieceza samo kao primjer i primjenu općih normi. Praktički je gotovo nemoguće donijeti sve, makar samo i važnije odredbe svih naših dieceza, već stoga, jer bi to u velike opteretilo opseg knjige. To bi uvećanje bilo dobrim dijelom suvišno za veći dio čitača, jer bi svaki čitač trebao u glavnom samo odredbe, koje važe u njegovoj diecezi. A te odredbe svaki svećenik lako nađe u službenim listovima svoje biskupije, pa nije potrebno, da ih se unosi i u općeniti pastoralni priručnik. Uostalom je zanimljivo, kako fra Roko Rogošić s i s t i m argumentom operira jednom »pro«, a drugi put »contra«, kako mu već konvenira prema unaprijed postavljenom cilju. Tako se on na pr. s izvjesnom vehemencijom i superiornošću obara na to, da privatni pisci iznose (uostalom gotovo i bez komentara), direktive i odredbe sv. Stolice. On veli: »svaki pisac . . . t r e b a d a i m a p r e d o č i m a, da je on privatna osoba, da ima drugih kompetentnih faktora, koji pozitivno tumače crkvene odredbe i direktive, koje će svaki dušobrižnik naći in extenso u službenim listovima svoje biskupije . . .« Dakle, konkretno: mi ne bismo smjeli iznositi direktiva i o d r e d a b a s v. S t o l i c e u pastoralci, jer će to svaki dušobrižnik naći u službenim listovima svoje biskupije! I bez obzira na to, da je malo prije fra Roko Rogošić tražio od pastoralke, da donosi č a k i p o j e d i n a č n e o d r e d b e s v i j u b i s k u p i j a, šta ćemo onda, ako dušobrižnik uza svu pažnju i nastojanje ne može da dođe do izvjesnih direktiva sv. Stolice, naročito iz prijašnjih vremena? Zar ćemo doista onda morati p r e š u t j e t i direktive sv. Stolice? Zar t o želi fra Roko Rogošić? Ali onda neka ima toliko muževnosti, pa neka to kaže jasno i otvoreno. Ili on možda hoće da naglasi, kako »privatni pisac svoje privatno tumačenje ne smije smatrati jedino ispravnim«? No ne smatra li upravo sam fra Roko Rogošić s v o j e sasvim pojedinačno tumačenje riječi Pija XI. o pastoralnom bogoslovlju jedino ispravnim? Ja mu toga, konačno, ne bih toliko ni zamjerio, ako je

o tomu uvjeren, jer on, kao i svaki drugi, može neko tumačenje smatrati jedino ispravnim. Ali on to mora i dokazati. U tome je razlika između autentičnog ili autoritativnog i znanstvenog tumačenja. Mi smo svi zajedno privatna lica i možemo imati svoje mišljenje, možemo ga smatrati čak i jedino ispravnim, ako imademo za to dokaza. A te dokaze moramo, servatis servandis i iznijeti, pokaravajući se naravski službenom tumačenju Crkve.

4. — Još dvije stvari treba napomenuti. Jedno, što i kod fra Roke Rogošića nemilo začuđuje. On smatra, da su odredbe Pija X. o glagolici u bogoslužju: »lex non recepta, quae non obligat!« Te su odredbe izdane po SRC 18. XII. 1906. i ponovno su publicirane u Decreta Authentica SRC 1912. pod br. 4196. Nema dakle sumnje, da te odredbe obvezuju u savjesti. Razumije se, da je tamo izrečena suspenzija, po svim privilima tumačenja kanonskoga prava (»odia sunt restringenda«) tek onda u važnosti, kad je sastavljen i potvrđen odnosni popis glagolskih crkvi, kako ga je sastavio i objelodanio n. pr. biskup Mahnić u svome sinodu. Neshvatljivo je, kako može fra Roko Rogošić javno tvrditi, da su te odredbe (u koliko nisu kasnijim indultima ukinute, kao n. pr. aprobacijom staroslovenskog misala transkribiranog latinicom za onaj kler, koje se zakonito služi starim slovenskim jezikom u bogoslužju): »lex non recepta, quae non obligat!«

Ima, uostalom, čini se, i drugih takvih zakona, koji su, po istom receptu i s istim posljedicama, za fra Roku Rogošića: »lex non recepta«. To su, čini se, direktive crkvenih vlasti o stranačkoj politici, pa o Katoličkoj Akciji, kako je izložena u mojoj pastoralci. To je valjda onaj »mrak«, o kojem govori fra Roko Rogošić na kraju. Njemu kao da nije pravo, što se o Kat. Akciji opširno govori. On ne nalazi tomu dovoljna razloga... Isto tako o dušobrižniku i stranačkoj politici. Tek se fra Roko Rogošić ne usuđuje toga jasno reći. Dr. Fr. Ušeničnik je na pr. otmjeno i fino, ali jasno i nedvoumno kazao svoje mišljenje o tomu. Nedvoumno je, moramo priznati, da je i u našem katolicizmu bilo težnja, da se onako tijesno združi s politikom, kako to opisuje slovenski »Križ« 1929, br. 5. i 6. str. 92. Zato se i cjelokupni naš katolički episkopat nejedamput našao ponukanim, da energično naglasi depolitizaciju, zapravo departizaciju i svoju i katoličkih dušobrižnika i Katoličke Akcije. Nisu to pitanja, koja bi bila prolazne prirode i možda samo vezana o sadašnji oblik vladavine u kraljevini Jugoslaviji, to su načelna pitanja, koja su, u isto vrijeme, i vrlo praktična i aktuelna. Najbolji je dokaz tomu sâma »Nova Revija«: 1927., br. I. str. 37. — 1927., br. II. str. 168. — 1928., br. III. str. 333—336. — 1929., br. III. IV., str. 321.

Evo, toga radi trebalo je i treba mirno, otmjeno i dokumentarno, pa i opširno govoriti o odnosu dušobrižnika i stranačke politike, te o Katoličkoj Akciji. Katolički se svjetovnjaci grupiraju, da studiraju Katoličku Akciju, jer, vele, i to s pravom, da je valja uvrstiti u osnovne vrednote svakog katolika. No to se vrlo lako, i uz

najbolju volju, prevrne u izgrađivanje principa i stvaranje ideologije Katoličke Akcije sa strane svjetovnjaka, ako svećenici ne idu barem istim korakom naprijed u tom pravcu: jer prirodni je put, da do svjetovnjaka redovno dolazi ideologija Katoličke Akcije tek preko svećenika, koji je primaju od Pape i biskupa.

Treba još riješiti pitanje: zašto fra Roko Rogošić smatra Pruner-Seitza »najboljim priručnikom pastirskog bogoslovlja«? Nisam mogao naći drugog razloga, nego taj, što Pruner-Seitz nigdje jasno i odlučno ne dijeli dušobrižnikova rada od stranačko-političkog djelovanja. Na str. 164. II. sveska veli dapače: »Još je više mjerodavno katoličko naziranje na svijet za shvatanje političkih pitanja: jer političke su odluke pitanja savjesti. Zato je posve prikladno, da se ovakva pitanja obrađuju u katoličkim društvima; a kad se nastoji za zbiljski politički utjecaj izabrati takove oblike, koji ne terete odgovornošću izravno crkvenog autoriteta, tada su to razlozi praktične prirode«. Tu se, očito, ne razlikuju dovoljno »res mixtae«, koje interesuju i Crkvu i državu, pa se toga radi ne može naprosto govoriti o »političkom utjecaju«, koji bi se morao zaodijevati u neke forme — od čisto političkih tendencija, s kojima Crkva, po nedvoumnim direktivama sv. Stolice, nema ništa zajedničkoga. Ali Pruner-Seitz nigdje ne spominje tih direktiva (osim kod propovijedi), one za nj ne postoje, upravo kao ni Katolička Akcija, premda je II. svezak, gdje govori o katoličkim društvima i svemu onomu, što zasijeca u K. A., štampan 1928. Poznam i razumijem njemačke prilike i ističem, da je djelo izašlo iz štampe prije znamenitog govora tadašnjeg nuncija, danas kard. Pacellia i prije pisma Sv. Oca kard. Bertramu. Nakon ovih svečanih izjava, ne bi se više moglo ovo djelo ovako izdati, već bi trebala da bude obrađena i Katolička Akcija. To bi, prirodno, sasvim drugačije osvijetlilo i mnoge probleme, koji su u tom svesku obrađeni. No upravo radi ovog nedostatka ne mogu — uza sve odlike, koje su vlastite Pruner-Seitzu — smatrati ove pastoralke najboljim današnjim priručnikom.

5. — Konačno se fra Roko Rogošić čudom čudi, kakva je logična veza između crkvene umjetnosti i pastirskog bogoslovlja i kako pastirska hodegetika i crkvena umjetnost čine sustavnu, znanstvenu cjelinu: »pastirsko bogoslovlje«. Tu je, jednom, dosljedan. Jer kad je već liturgici porekao pravo, da bude u sklopu pastirskog bogoslovlja, morao je to, dosljedno, učiniti i za crkvenu umjetnost, koju obrađuje liturgika. No i ta njegova dosljednost ima svoje razloge. On naime ne zna, da »najbolji priručnik pastirskog bogoslovlja«, Pruner-Seitz, posve u smislu Can. 1164. § 1. doslovce ovako kaže: »Među zadaće klera spada i to, da se orientira o načelima i zakonima crkvenog graditeljstva i da bude upućen u važnije postulate crkvene umjetnosti« (I, 172.). Neka fra Roko Rogošić malo bolje pogleda u Pruner-Seitzov pastoral, koji ima doista mnogo dobrih strana, pa će ostati začuđen, kad vidi, koliko se tu govori o umjetnosti u vezi s potrebama kulta i dušobrižništva! Onda će prestati

njegovo čuđenje prama nastojanju, da se sve ono, što dušobrižnik treba da znade o umjetnosti, skupi zajedno i otisne pod zasebnim natpisom: Crkvena umjetnost, a kao dio velike kolektivne i generičke cjeline, pastirskog bogoslovlja. Kojem se to znanstvenom postulatu protivi, ili s kojim je to kanonom u sukobu?

Danas postoji pastoralna medicina, pastoralna kemija,[2] pa zašto da je neumjestan pastoralni traktat o crkvenoj umjetnosti? Fra Roki Rogošiću dobro poznati »Manuale di Teologia pastorale« od P. Giuliano Picciòli O. F. M., Firenze 1927., veli na str. 302: »Hram valja da bude umjetnički izgrađen, t. j. prema jednom od onih slogova, koji su dopušteni u kultu i da bude ozbiljan i lijep ujedno, prikladan okolici i potrebama svetih čina, zračan i sunčan, bez vlage...« Što brani dakle pastoralisti, koji predaje i crkvenu umjetnost, da sve to sustavno obradi i prikaže u posebnom svesku, mjesto da to bude razasuto na različitim mjestima po čitavoj pastoralci?

Povodom jednoga novoga pedagoškog leksikona.

Prof. **F. Lasman.**

Lexikon der Pädagogik der Gegenwart. 1. Band: Abendgymnasium bis Kinderfreunde. Herausgegeben vom deutschen Institut für wissenschafliche Pädagogik. Münster im Westfalen. Leitung der Herausgabe: Dr. Josef Spieler. 1930. Herder & Co. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau.

U pojedinim se razdobljima historije javlja sad veća sad manja potreba intenzivnije se pozabaviti pedagoškim problemima. Pogotovo se ona osjeća u vrijeme jakih katastrofa čovječanstva, pa se u ispravnomu rješenju tih problema traži uspješni remedij nedaćama, u koje je dospio narod. Ljudi instinktivno osjećaju, da samo dobro shvatanje uzgojne zadaće i naučno utvrđena uzgojna pomagala mogu pridignuti naraštaj, koji će znati okom u oko gledati u izmjenjene prilike i snaći se u životnoj borbi, što ga čeka. U povijesti nije bilo, a nadajmo se, da ne će ni biti ovakvoga rata, kakvog smo doživjeli u drugom deceniju ovoga stoljeća. Taj je rat u mnogomu obziru postao katastrofalnim nesamo za pobijeđene, nego i za pobjeditelje. Uništio je milijune života, a druge milijune učinio nesposobnima za svaku privredu. A gdje je još ona materijalna šteta i teret, koji će još dugo godina morati snašati iduće generacije? Ma da je materijalna ruina, što je uzročio rat, bila golema, a ono su moralne njegove posljedice bile još i veće i štetnije:

---

[2] Rudolf Fattinger: Pastoralchemie, Herder 1930.

Recenzije.

Dr. Fra Vitomir Jeličić, Kanonsko ženidbeno pravo katoličke Crkve, 1—240 + I—IV. Sarajevo 1930. Tisak i naklada Hrvatske Tiskare d. d. Cijena broš. Din. 40.—, uvez. Din. 55.—.

Iza Predgovora (str. 1.) i Uvoda, koji daje pojam i vrela kat. žen. prava i navodi noviju literaturu o ženidbenom pravu (str. 5—7) slijedi Odsjek I. o pojmu ženidbe (str. 8—27), Odsjek II. o pripravi za ženidbu (str. 28—56), Odsjek III. o ženidbenim smetnjama (str. 57—151), Odsjek IV. o sklapanju ženidbe (str. 152—198), Odsjek V. o rastavi ženidbenih drugova (str. 199—213), Odsjek VI. o osnaženju ženidbe (str. 214—219), Odsjek VII. o drugoj ženidbi (str. 220) i Dodatak koji donosi naše građansko zakonodavstvo glede ženidbe i razne obrasce za praksu (str. 231 do 240). Na koncu nalazi se pregled sadržaja (str. I—IV).

Djelo je zamišljeno kao naputak u ženidbenom pravu i namijenjeno za školsku porabu slušača, a i za priručnik dušobrižnicima. Auktor se drži zakonskog slijeda (ordo legalis). Prikazivanje je jasno i pregledno. Po potrebi dan je i kratak povjesni razvoj pojedinih pravnih ustanova. Mnogo je upotrebljeno izvrsno djelo A. Knecht-a, Handbuch des katholischen Eherechts, Freiburg i. Br. 1928, ,a dosta i zagrebački Naputak u žen. pravu. Uzet je i napose obzir na rješenja Odbora za aut. tumačenje kanona Zakonika.

U stvarnom pogledu moramo iznijeti naredne naše opaske.

Na str. 5. veli se: »Službenu zbirku crkvenih ženidbenih zakona izdao je prvi papa Grgur IX. (5. sept. 1234) u IV. knjizi svojih dekretala«. — Prve službene zbirke crkv. žen. zakona izdali su papa Inocent III. g. 1210. (t. zv. Compilatio tertia) i papa Honorij III. g. 1226. (t. zv. Compilatio V).

Na str. 12. veli se za drugotne svrhe ženidbe (mutuum adjutorium i remedium concupiscentiae): »Isključenje istih, pozitivnim činom, dovodi u pitanje samu valjanost ženidbenog ugovora, ako je to isključenje u samom ugovoru«. — Zakonik (can. 1086, § 2) se u toj stvari izrazuje bitno drugojačije: »At si alterutra vel utraque pars positivo actu voluntatis excludat matrimonium ipsum, aut omne ius ad conjugalem actum, vel essentialem matrimonii proprietatem, invalide contrahit.«

Na str. 17. navode se kao ženidbene zabrane samo votum coelibatus i votum virginitatis, što nije potpuno, jer amo spada i votum castitatis, votum ingrediendi religionem i votum suscipiendi ordinem sacrum.

Na str. 17. vrstaju se u zapreke naravnog prava: error, vis, metus, conditio. — Po terminologiji Zakonika nijesu to ženidbene zapreke, već bitni manjci privole.

Na str. 25. veli se, da mnivana ženidba (matrimonium putativum) postaje nevaljanom ženidbom, kada obje stranke saznadu za nevaljanost ženidbe. — Ovakovo je izražavanje nezgodno, jer je svaka mnivana ženidba već od početka nevaljana.

Na str. 25. veli se: »Mnivana ženidba ima isti učinak za obadvije stranke kao i valjana ženidba, ako su ju obje stranke sklapale u dobroj vjeri, ili za jednu stranku, ako je samo jedna bila u dobroj vjeri.« — Ispravno je samo to: da se stranke, dok su u dobroj vjeri, smiju ženidbom služiti.

Na str. 26. veli se: »Tako se prije Tridentinskog dekreta »Tametsi« smatralo, da postoji prava ženidba, ako su zaručnici nakon sklopljenih zaruka međusobno spolno općili.« — Ovakav »matrimonium praesumptum« dokinuo je posvema tek Leo XIII. konst. »Consensus« od 15. febr. 1892.

Na str. 26. veli se: »Iz nerazrješivosti ženidbe i njenog sakramentalnog značaja izlazi, da za njezinu valjanost vojuje »favor juris«. — Istinski je razlog, zašto pravo u toj stvari ženidbi pogoduje, njena potreba i korist za opće dobro.

Na str. 29. veli se, da je dekretom »Ne temere« prvi put propisana pismena forma zaruka. — Ovo vrijedi dašto samo za opće pravo.

Na str. 30. nazivlju se nedoraslima osobe od 7 do 14 odnosno 16 godine. — Pa Zakoniku (kan. 88, § 2.) nedorasle su osobe (impuberes) od 7 do 12 odnosno 14 godine.

Na str. 31. veli se: »Maloljetni nedopušteno sklapaju zaruke bez privole roditelja ili štitnika«. — O tom nema ni slovca u Zakoniku. Iz kan. 1034. (Parochus graviter minores adhortetur ne nuptias ineant insciis aut rationabiliter invitis parentibus; quodsi abnuerint, eorum matrimoniis ne assistat, nisi consulto prius loci Ordinario«) može se izvesti dokaz samo za nedopuštenost zaruka, koje se sklope »insciis parentibus«, kao i za nevaljanost zaruka ,koje se sklope »rationabiliter invitis parentibus«.

Na str. 35. veli se: »Uskrati li jedna stranka bez dovoljnog razloga ženidbu, može druga stranka, i preko crkvenog suca, tražiti ispunjenje zaručničkog ugovora. Ne htjedne li to druga stranka ipak učiniti, može crkveni sudac zaprijetiti i udariti crkvenim kaznama, ne isključivši ni cenzure...« — Ovo se kosi sa Zakonikom (kan. 1017: »At ex matrimonii promissione, licet valida sit ne ulla justa causa ab eadem implenda excuset, non datur actio ad petendam matrimonii celebrationem, datur tamen ad reparationem damnorum, si qua debeatur«), koji isključuje tužbu na ispunjenje obećanja a s tim u vezi i sve prisilne sudačke mjere.

Na str. 36. veli se: »Budući da zaruke nijesu sakramenat, nego samo konsenzualni ugovor, mogu se radi toga i razriješiti«. Ovaj razlog dašto ne valja. Vidi se to i iz kan. 1013, § 2 Zakonika, jer je po njemu svaka ženidba nerazriješiva, dakle i nesakramentalna i neizvršena.

Na str. 37. veli se, da se ne može voditi parnica o dostatnom razlogu za riješenje zaruka. — Po kan. 1017. Zakonika dopuštena je tužba na naknadu štete i dosljedno tomu mora se na prigovor tuženika istražiti i ustanoviti, da li postoji dostatan razlog za odustanak. U tom se dakle smislu može voditi parnica o dostatnom razlogu za riješenje zaruka.

Na str. 45. prevodi se dvaputa fraza kan. 92. Zakonika »si nihil inde avocet« sa »ako ništa ne opozove tu nakanu«. — Ispravan je prijevod: »ako ništa odande ne odazove«.

Na str. 47. priznavaju se svetkovine, koje su samo po partikularnom pravu zapovijedane. — Takovih svetkovina danas nema (Vd. kan. 1247. u vezi sa rješenjem pap. Odbora od 17. febr. 1918. u AAS, X, 170).

Na str. 60. veli se, da je dob zapreka božanskog prava, ukoliko je s njom skopčan manjak duševne zrelosti, da dotičnik ne može shvatiti svojih dužnosti i manjak tjelesne zrelosti za vršenje ženidbenih čina«. — Spomenuti manjak duševne zrelosti ne spada po Zakoniku među ženidbene zapreke već među manjke privole, a spomenuti tjelesni manjak nije ženidbena zapreka, jer je privremen.

Na str. 61. veli se da kao »impedimenta juris privati« u obzir dolaze samo zapreke u širem smislu (vis, error, metus). — Nemoć je također (redovno) »impedimentum juris privati«.

Na str. 82. veli se: »Ako netko unatoč zavjeta (primiti viši red) sklopi ženidbu, povrjeđuje zavjet, ali ga taj za trajanja toga braka ne ograničava u bračnim spolnim dužnostima i pravima. Ipak je vi voti i dalje obvezan primiti svete redove, u koliko mu to kanonsko pravo dopušta t. j. za života ženidbenog druga uz oprost od crkvenog zakona i privolu ženidbenog druga (kan. 542, 987) ili nakon smrti ženidbenog druga. — Tko se je valjano oženio, isključen je po kan. 987. za trajanja braka od ređenja, pak mu je za to vrijeme ispunjenje zavjeta pravno nemoguće. Kan. 54.2. na koji auktor također upućuje, ne spada uopće ovamo, jer radi o novaštvu.

Na str. 82. i 83. veli se: »Ako bi netko unatoč toga zavjeta (t. j. stupiti u redovnički stalež) sklopio ženidbu, zavjet ga priječi da traži i uzvraća ženidbeni dug. Čim je ženidba izvršena, zavjet ga dalje ne priječi tražiti i uzvraćati ženidbeni dug (v. kan. 1219). Ali obveza stupiti u redovnički stalež nije tim prestala, nego veže i dalje da se to učini, čim to prema crkvenom zakonu bude moguće, naime uz dispenzaciju od crkvenog zakona i pristanak ženidbenog druga, ili smrću ženidbenog druga, a isto tako ako je drugi ženidbeni drug preljubom izgubio pravo na ženidbeni dug i zajednički život (kan. 538, 542, 1129—1130). — Tko je valjan brak sklopio, nesposoban je po kan. 542. za redovništvo dok brak traje, pak mu je za to vrijeme ispunjenje zavjeta pravno nemoguće. Nije dakle za to vrijeme na ništa vezan, dakle ni na to, da prvi put ne traži ili ne vrati ženidbeni dug.

Na str. 85. veli se: Prema tome da posinjenje (građansko srodstvo) bude ženidbena zabrana, traži se, da građanski zakon one države, gdje jedan nupturient ima prebivalište (bilo pravo ili nepravo), poznaje posinjenje kao pravnu ustanovu, i da to građansko srodstvo građanski zakon stavlja za građansku ženidbenu zabranu«. — Nije tu odlučno prebivalište stranke, već njeno državljanstvo.

Na str. 95. vrsta se zapreka dobi (imp. dir. aetatis) među zapreke božanskog prava. — Zapreka dobi, kao takova, zapreka je čisto crkvenog prava, jer je ona zaseban od manjka privole različit te crkvenim pozitivnim pravom uveden razlog nevaljanosti braka.

Na str. 97. veli se: »Crkva (papa) može podijeliti oprost od zapreke dobi, ukoliko je ista čisto crkvenog prava, t. j. ako su osobe potpuno duševno zrele«. — I ovdje vrijedi rečeno u predašnjoj točki.

Na str. 109. i 110. zastupa auktor mišljenje, da je duhovnik u slučaju kanona 214. na celibat pro foro interno sve do presude (odluke) obvezan. — U nazočnom slučaju ne radi se o tomu da se valjano preuzete obveze naknadno presudom (odlukom) za budućnost ukinu, već o tomu, da se presudom uglavi i proglasi, da te obveze prigodom ređenja nijesu uopće pravno — valjano preuzete bile. Dokaz pružaju kan. 1993. i 1994. Zakonika. Fraza kan. 1993. »In causis in quibus impugnantur obligationes ex sacra ordinatione contractae« pokazuje, da je u pitanju sama pravna valjanost rečenih obveza. Fraza kan. 1994. § 2. »clericus, qui existimet se ex sacra ordinatione obligationes ordini adnexas non contraxisse« pokazuje, da se radi o tom, da li su rečene obveze za dotičnika uopće pravno-valjano nastale. Fraza kan. 1994 § 2. »potest declarationem nullitatis onerum petere« pokazuje, da je odnosna presuda (odluka) deklaratorne prirode, t. j. da samo uglavljuje i proglašuje pravnu nevaljanost rečenih obveza.

Na str. 139. veli se: Iz nevaljane mnivane ženidbe (matrimonium putativum) ne proistječe svojbina barem za forum internum«. — Po pravu (kan. 97 § 1.) nastaje svojbina (affinitas) samo iz valjane ženidbe, a mnivana ženidba je po svom pojmu nevaljana, pa zato ne može uopće biti govora o tom, da bi kakova svojbina nastajala iz mnivane ženidbe.

Na str. 145. uzima pisac izraz »publicus concubinatus« u smislu kan. 1037. — I notorni je konkubinat javan u smislu kan. 1037. Kako kan. 1078. luči javni konkubinat od notornog konkubinata, to jasno pokazuje, da ga ne uzima u smislu kan. 1037., već u smislu kan. 2197. Ovo potvrđuje okolnost, što se tu radi o deliktu, pa stoga valja primijeniti kan. 2197., gdje se ex professo daje pojam javnog i notornog delikta. Konačno upućuje na to i sama priroda zapreke javne ćudorednosti, jer njoj odgovara, da konkubinat bude javan u smislu kan. 2197.

Na str. 149., gdje je govor o uvjetnom drugom krštenju, veli se, da nijedan kum ne dolazi u odnošaj duhovnog srodstva sa krštenikom, ako kod obadvoga krštenja nije isti kum. — Tu je prema kan. 763. trebalo reći, da nakon drugog krštenja nema duhovnog srodstva.

Na str. 152. raspravlja pisac u vezi s ustanovom Dig 24, 1, 6 i Dig 23, 1, 4 o privoli na način, da nije moguće shvatiti, što je zapravo namjeravao da kaže.

Na str. 154. veli se: »Čim se dvije pravno sposobne osobe očituju, da stupaju u ženidbu — koje očitovanje mora biti u od javne vlasti propisanoj formi — nastaje valjana ženidba«. — Što je ovdje rečeno o posebnoj formi, valja dašto samo za slučaj, da je pozitivno pravo takovu propisalo.

Na str. 165. veli se: »Tako na pr. ako otac prisili zavodnika svoje kćeri, da je vjenča, nije strah nepravedan«. Ovo dašto ne stoji, jer nije obvezan baš na ženidbu.

Na str. 168. veli se: »Sklopi li jedan kontrahenat uvjetnu ženidbu sa više osoba, to postaje pretpostavivši da privola postoji i za jednu i za drugu, ona ženidba, kod koje se uvjet prije ispuni. Ispuni li se pak posve istodobno, to radi pravne nesigurnosti, nije nijedna ženidba valjana.«

— Razlog nevaljanosti nije pravna nesigurnost, već nemogućnost istodobnog dvobračja.

Na str. 170. veli se, da se kod ženidbe nevaljane poradi kakove ženidbene zapreke smatra, da dana privola postoji sve dotle, dok se protivno ne utvrdi. — Ovo vrijedi dašto i za ženidbu nevaljanu poradi manjka forme.

Na str. 174. veli se: »Ako su pako spomenute osobe (t. j. mjesni Ordinarij i župnik) udarene crkvenim kaznama ekskomunikacije, interdikta ili suspenzije i o tom donešena odluka ili presuda, ne mogu valjano ženidbi prisustvovati. — Tu je valjalo istaknuti, prema kan. 1095 § 2., da rečeno ne vrijedi za svaku suspenziju, već samo za suspenziju ab officio.

Na str. 201. veli se, pozivom na c. 1—7 X, 3, 32: »Zavjet pak i naknadna svojbina razrešavaju neizvršenu ženidbu ipso jure«. — O razrješavanju neizvršene ženidbe naknadnom svojbinom nema na tim mjestima (c. 1—7, X, 3, 32) ni slovca.

U jezičnom pogledu rabe se često bez potrebe latinski izrazi: *determinirati, imediatno, impugnirati, indirektno*, aplicirati, principi, regulirajuća, transformiran, intendiran, akomodirati, kontrahenti, obligatno, obligacija, nupturijenti, aktualno, kontrahirati (smetnju), rekurirati, seksualni (grijesi), tendirati, simulirati i dr.

Od pisarskih ili tiskarskih grešaka zapazili smo ove: »dakl« umjesto »dakle« (str. 20); »za koje« umjesto »za koju« (str. 26); »Dok postoji« umjesto »Kad postoji« (str. 27); »sklopljne« umjesto »sklopljene« (str. 37); »svečani zavjeta« umjesto »svečani zavjeti« (str. 59); »Impdimenta juris naturalis« umjesto »Impedimenta juris naturalis« (str. 60); »privremee« umjesto »privremene« (str. 60); »kod zapreka nemoći« umjesto »kod zapreke nemoći« str. 61); »u ko-« umjesto »u korjenu« (str. 64); »uvesti« umjesto »navesti« (str. 79); »ad cansulta« umjesto »ad consulta« (str. 84. op. 5); »entecedit« umjesto antecedit« (str. 98); impedimentum dirimes« umjesto »impedimentum dirimens« (str. 105); »podvgrnuti« umjesto »podvrgnuti« (str. 142); »ad universistatem causarum« umjesto »ad universitatem causarum« (str. 177); »sponson traducere« umjesto »sponsam traducere« (str. 193); »bavati« umjesto »baviti«.

Uz ove opaske preporučamo nazočno djelo našem dušobrižnom svećenstvu. **Dr. Ruspini.**

Lexikon für Theologie und Kirche. Zweite, neubearbeitete Auflage des Kirchlichen Handlexikons. In Verbindung mit Fachgelehrten und mit Dr. Konrad Hofmann als Schriftleiter herausgegeben von Dr. Michael Buchberger, Bischof von Regensburg. 10 Bände. Lex.-8° Freiburg im Breisgau, Herder. II. Band: **Bartholomäus** bis **Colonna.** Mit 6 Tafeln, 25 Kartenskizzen und 125 Textabbildungen. (IV u 16* S. u. 1024 Sp.; 6 S. Tafeln.) 1931. 26 M.; in Leinwand 30 M.; in Halbfranz 34 M.

Drugi svezak M. Buchbergerovog leksikona izašao je razmjerno brzo nakon prvoga. U 1024 kolone obuhvata oko 3000 članaka. U ovom svesku su na redu veoma važni bogoslovski i crkveni predmeti kao n. pr.

Beichte, Beruf, Bibel, Bolschewismus, Budhismus, Calvinismus, Christentum, Codex i t. d. Teme od značenja i važnosti naročito su dobro i iscrpno obradene. Ističem baš: boljševizam, koji je obradio J. Schweigl S. I. profesor na orijentalnom institutu u Rimu. Člancima je kao i ovomu dodana i najznamenitija literatura uz naznaku izvora. Osim strogo teoloških disciplina, tu su zastupana sva pomoćna teološka područja i grane znanosti, koje živo zasijecaju u život i razvoj Crkve. Vrlo su dobro zastupane struje raznih vjerskih i protuvjerskih organizacija sa svima sektarskim izdancima njihovim. O njima osobito valja da su ljudi danas upućeni, jer pod vidom nekog vjerskog revnovanja i preporoda raznose među kršćanski puk svakovrsne vjerske i moralne zablude.

Kako sam kod izvještaja o prvom svesku spomenuo, ovo će djelo izvanredno dobro doći našemu kleru i katoličkom laikatu. Treba ga samo često uzimati u ruku i kopati po njemu. Ističem vrlo uspjela dva umjetnička priloga, od kojih jedan donosi bizantinsku umjetnost, a drugi slike osobe Kristove od najstarijeg datuma dalje.

Medutim moram da ponovim ono, što sam zamjerio kod prvoga sveska. Ne samo da mi ostali, osobito mali narodi, prolazimo bez naročitog osvrtanja, nego što nam je napose krivo: o nama se netačno izvješćuje.

Belgrad, str. 126. stoji doslovce napisano: »Seit 1930 ist die Cyrillica nur noch kirchliche Schrift der Orthodoxen.« Šta ovo znači? Gdje je to autor našao i tko ga je o tom izvijestio?

Basilika, str. 23. »In Spalato mehrere Basiliken.« To je Solin. Ne spominje se ni »Forschungen in Salona« (I. i II.) njemačkih, ni »Récherches« danskih učenjaka.

Cattaro, str. 795. u zagradi: »serbisch: Kotor«. Nemamo ništa proti tome, da se kaže serbisch: Kotor, ali kad je iz Bulićeva pera — baš je moglo ostati i kroatisch: Kotor. Nikomu to niti bi bilo, niti bi smjelo biti krivo.

Chorbischof, str. 893. Manjka inače u literaturi poznati Eugraphus chorepiscopus u bazilici mučenika u Manastirinama u Solinu (Cfr. Kronotaksa solinskih biskupa u »Bogoslovskoj Smotri« 1912. br. 3. str. 238 i sl.; Cabrol: Dictionnaire d'arch. t. III. p. 1423, 1444; osobito: Gottlob Theodor: Der abendländische Chorepiscopat, Bonn 1928. str. 150.)

Blutrache, str. 405. Montenegro se ima pisati Crna gora.

Bogumilen, str. 419. Nije citirano Račkijevo djelo o Bogumilima, do sada još uvijek najbolje.

Bulgarien, str. 627. »Die lateinische Katholiken Bulgariens entstammten den Bogumilen«. Ova se tvrdnja, uzeta bez ograde, čini presmionom, naročito s razloga, što su se Bogumili radije znali poturčiti, nego pokatoličiti.

Moramo prigovoriti i pisanju imena naših gradova. Nije Diakovar, nego Djakovo; nije Agram, nego Zagreb; nije Karlowitz, nego Karlovci.

Među popisom saradnika nalazimo u II. svesku ime Don Frana Bulića. To nam je pouzdana nada, da će u budućim svescima barem ono, što se o nama bude donosilo, biti bez pogreške. Dakako: u pretpostavci,

da se njegov rukopis ne korigira s druge strane prije ulaska u štampu. A u koliko Msgr. Bulić ne bude mogao sâm svladati posao, naći će pomagača, da se i dobroj volji redakcionog odbora izađe u susret.

Dr A. Živković

1. — **Sebastianus Uccelo: Epitome morale-asceticum de Sacramenti poenitentiae ministerio.** Taurini, Marietti, 1930. Cijena L. it. 15.

2. — **Horae diurnae breviarii romani...** Pii Papae X auctoritate *reformati:* Editio IV, amplificata I, Taurinensis (Marietti) in-24 (cm. 10× 15), juxta Typicam atque novissima S. R. C. normas et decreta, omnibus Officiis usque ad 1930 concessis proprio loco insertis. Rubro et nigro impressa, charactere magno, charta indica, subtili ac solida. Sine tegumento: Lib. it. 30.

1. — Pretpostavljajući potpunu bogoslovsku izobrazbu o sakramentu pokore, posebice u moralnom i asketskom pogledu, želi pisac da svećenicima dade priručnik, koji će im pomoći, da budu potpuno poučeni o svemu, što im je potrebno u ispovijedaonici. Držim, da mu je to, u okviru, koji je sebi postavio, pošlo za rukom. Opširno prikazuje zadaću, svojstva i kreposti ispovjednikove. Osobito, među ostalim, ističe blagost, pa i onda, kad se mora dati opomena. Upozoruje i na to, da će svećenikova djelatnost u ispovjedaonici tek onda biti u punoj mjeri uspješna, kad za svoje penitente, bez obzira na ikakvu simpatiju, bude molio. Ono, što veli o plesovima, dobro je, općenito uzevši, jer ne smatra svaki ples bez daljnjega grijehom, ali upozorava na okolnosti, koje ples čine griješnim, posebice na t. zv. krabuljne plesove. Bilo bi dobro, kad bi ovom općenitom pogledu dodao i neke upute gledom na t. zv. moderne plesove, koji tako reći sami po sebi dovode do onih prilika, koje ples čine griješnim. Pisac je to vjerojatno toga radi izostavio, jer smatra, i s pravom, da se u ispovijedi ne rješavaju ćudoredni problemi objektivno, nego subjektivno, no držim, da uza svu blagost, koja je potrebita u ispovijedi, treba današnju generaciju, kad je to potrebno, finim i taktičnim načinom upozoriti na objektivnu nemoralnost, i to ne samo s propovijedaonice, nego i u ispovijedaonici. Govoreći o pitanjima u ispovijedi drži se pisac s pravom srednjeg puta, koji ne samo da ne zabacuje svako pitanje, nego neka smatra i potrebnima, ali stavlja pitanjima izvjesne granice i glede same stvari i glede načina. Osobito mi se čini ispravnim, što govori u poglavlju: »quando gravitas ob venialia« i »venialitates periculosiores«: tu se doista može desiti slučaj, kad će biti od velike koristi, a možda i potrebno na zgodan način odgoditi odriješenje, ali dakako ne na dugo! Zatim slijedi veliki traktat o djelatnosti ispovjednikovoj u ispovijedi, onda uputa u duhovno vodstvo i u naročite dužnosti pojedinih staleža. Kod prvoga se pisac kratko dotiče pitanja o ispovijedi po telefonu, ali ga ne rješava, nego samo spominje dvije sentencije. Vrlo je dobro, što kod duhovnog vodstva ističe slobodu penitentovu i pozitivnu metodu, kojom se zlu suprotstavlja dobro. I kod vanjskog trapljenja je zauzeo vrlo dobro gledište, koje daleko više odgovara ispravno shvaćenoj askezi, nego neki pretjerani zahtjevi starijih auktora.

Knjiga je pisana s mnogo mara i shvaćanja ispovjednikove zadaće u današnje doba, pa je iskreno preporučujem.

2. — Ovo je izdanje »Horae diurnae« u svakom pogledu veoma lijepo i praktično. U psalteriju su za svaki dan uvrštene sve molitve, himni, kapitula, antifone, čitanja, koja se inače nalaze samo u Ordinariju. Sve je uopće tako udešeno, da se uopće ne treba listati u Ordinarij, jer se sve nalazi svaki dan u psalteriju. Isto se tako nastojalo urediti i proprium de tempore i proprium de sanctis, koliko je to samo bilo moguće. Papir je vrlo fin i tanak, ali dovoljno jak, da se ne dere i da ne propušta slova s druge strane. Slova su vanredno jasna i oštra (polumasna), te ih može čitati bez teškoće i onaj, koji ima slabije oči. Uvez je lijep i solidan, a lagan. Preporučam najtoplije našem svećenstvu ovo izdanje.

Dr. D. Kniewald.

1. — **H. de la Selle, Un peu de bon sens thomiste: La Défense de l'Intelligence, Paris, Téqui,** cij. 8 Frcs.

2. — **P. Lippert, Von Seele zu Seele, Briefe an gute Menschen, Freiburg in B. Herder,** cij. 2 Mk.

1. — Čudna je to pojava u modernoj filozofiji: gotovo svi suvremeni filozofi sa skepsom gledaju na spoznajnu našu moć i neshvatljivim se načinom obaraju na racionalnost i intelektualnost vječne skolastičke filozofije. Ta pojava je još interesantnija što svaki filozof, pa bio on i skeptik, antiintelektualista ili antiracionalista, hoće ipak da bude intelektualan i racionalan, i nikako mu nije drago, da mu bilo tko predbaci štogod, što bi davalo naslućivati da u njegovom sistemu ima nešto što bi se moglo nazvati: iracionalnim. Tako dok ustaju proti racionalnosti, i dok obaraju klasičnu intelektualnu koncepciju svemira, a usvajaju pragmatičko, voluntarističko i antiracionalno gledište, prisvajaju intelektualnost i racionalnost filozofskog naziranja. Ta kontradikcija između naučnog sistema i vulgarnog uvjerenja kod modernih očiti je znak, da ti sistemi nikako ne mogu zadovoljiti misaonog čovjeka. Treba — veli autor— imati samo malo tomističkog smisla, da nam to bude jasno i da se već jednom ostavimo vrludanja u važnom i zamašnom problemu ljudske spoznaje. Autor precizno izlaže principe tomističke teorije spoznaje i, vulgarnim načinom, obara moderne sisteme idealizma i materializma, naznačivši historiju ovoga ljudskog problema, koji je uvijek u povijesti neobično interesirao čovjeka. Ta nam povijest pokazuje da je uvijek bilo borbe i prepiranja o najglavnijem problemu filozofije. Ali nam pokazuje i to, da je Crkva katolička, najprije preko svetih Otaca, zatim preko tomizma, neprestano usvajala pogled na objektivističko gledište ljudske spoznaje.

2. — Lijepim, zanimivim i uvjerljivim stilom pruža nam uvaženi i poznati isusovac otac Lippert kitu katoličkih pogleda na različna religiozna moderna pitanja. Knjiga, napisana u formi pisama, sastavljena je sa razumijevanjem i poznavanjem predmeta, a odaje pisca, koji ljubi svoga bližnjega i želi mu pomoći u njegovim bolovima i patnjama. Sigurni smo, da će s istom ljubavlju knjiga biti primljena i u novom izdanju pa da će donijeti utjehe i nade svima onima, koji moraju trnovitim putem koračati put vječnosti...

H. B.

1. — **Dr. Vallet** Auguste: **Guérisons de Lourdes** en 1927—1928—1929. 12°, str. 325, Paris 1930. Téqui, cijena 10 franaka.

2. — * * * : **Les novices de notre Seigneur.** 8°, str. 211, Paris 1929 Téqui, editeur.

3. — **Marchet** Xavier: **La merveilleuse vie de Bernadette,** la voyante de Lourdes. 12°, XIX + 302 str., Paris 1930, P. Téqui, éditeur, Fr. 14.

4. — **Tissier** J. M.: **Les puissances morales et surnaturelles des femmes.** 8° (XXII + 208) str., Paris 1930, Téqui P. éditeur.

1. — Autor je god. 1926. izdao knjigu pod istim naslovom samo za tu godinu: »Guérison de Lourdes en 1926.«, koja je do danas raspačana u 14.000 primjeraka. Ova njegova nova knjiga kao u nastavku iznosi najmarkatnije slučajeve lurdskih ozdravljenja u 3 godine (1927—1929). U I. dijelu knjige (1—30) daje autor kao predsjednik ureda za konstatacije čudesnih ozdravljenja zanimivih i vrijednih podataka o stavu medicinske znanosti i samih liječnika prema lurdskim činjenicama. Nekad je ovakovo jedno ozdravljenje, zajedno s ozdravljenim i s liječnicima bilo predmetom izrugivanja, a podovom podvala najniže vrsti. Danas ni najljući dušmani svakog svrhunaravnog zahvata u naš život — ne mogu o njima ni riječi da progovore, a da se pred svim svijetom ne obrukaju.

Karakteristične oznake za jedan čudesni čin ozdravljenja usvaja autor prema studiji Dr. Henri Guiniera, profesora u Montpellieru i analizira ih prije nego što prelazi u II. dijelu (str. 30—289) na pojedinačne slučajeve. Takovih slučajeva iznosi Dr. V. u svemu 22. Od njih su 5 muških, a ostali žene. Svaki je slučaj dokumentarno utvrđen; precizno ispitan i proglašen vrijednim, da se u nj čovjek zamisli. Ured za konstataciju ne proglašuje čuda: ustanovljuje stanje nakon ozdravljenja kao što brižno bilježi i ispituje bolesnikovo stanje kod dolaska u Lurd. Na str. 289—302 iznosi Dr. V. jedan slučaj »pseudo-guérison«, koji pokazuje: kolikom se savjesnošću postupa prije, nego se s njihove strane pripusti slobodno mišljenje o svrhunaravnom utjecaju kod ozdravljenja bolesnika. U III. dijelu (str. 305—324) je izvještaj Dr. Raoula C o m t e-a o ekshumaciji blažene Bernardice Marije, kojoj se Bl. Djevica ukazala god. 1858. On ustanovljuje potpuno sačuvano tijelo blažene nakon skoro 50 godina počivanja u grobu. Knjiga pruža pozitivni materijal u borbi protiv protivnika lurdskih čudesa, pa se već tim samim preporučuje.

2. — »Novaci Gospodinovi« u ovoj knjizi — to su apostoli. Autor prikazuje detaljno njihov život i karakter, njihove kreposti i pogreške i to kod svakoga pojedinoga napose (str. 19). Za tri godine boravka s Kristom apostoli su u neku ruku prošli novicijat na putu k savršenom životu. Svakako vanredni primjeri za kršćanske duše. Te je primjere autor obradio u kratkim poglavljima (43 na broju) sa svih mnogostrukih gledišta našega života. Najviše dolaze do izražaja sv. Petar i sv. Ivan kao najaktivniji članovi apostolskog kolegija.

Knjiga je ne samo za članove i kandidate novicijata svih redova bez razlike, nego i za svakoga tko nastoji za napretkom i usavršivanjem u duhovnom životu.

3. — Veoma su brojni spisi, u kojima je opisan život danas bl. Bernadete, lurdskog priprostog djevojčeta. Ali nakon njezinog proglašenja blaženom po sv. Ocu Piju XI., postaje jače zanimanje i za njezin život

nakon viđenjâ, kojima ju je udostojala Bl. Djevica Marija. Makar da je čitav taj život vrlo jednostavan među zidinama samostana u Neversu, on nije bez interesa za štovatelje lurdske Gospe i njezine glasnice bl. Bernardete. P. Marchet je prikazao taj život vjerno i iscrpno. Upotrebio je najbolju literaturu, a osnivao svoje opise na zajamčenim izvorima, dijelom na arhivskim podacima i zapiscima same blažene, dijelom na dokumentima kod procesa za proglašenjem blaženom. Tako je njegova knjiga jedan izvrstan prilog poznavanju života bl. Bernadete.

U prvom je dijelu (La vision, str. 3—58) opisano ukazanje bl. Djevice Marije; u drugom (Le message, str. 59—120) poruke grješnicima, svećenicima, glas »Ja sam Bezgrješno Začeće«; u trećem (Le temoignage, str. 121—186) dokazi za istinitost i ispravnost Bernardičinih kazivanja; u četvrtom (Le Cloitre, str. 187—274) njezin redovnički život i djelovanje, a u petomu (Le ciel, str. 275—300) njezina blažena smrt i triumf nakon smrti.

Knjiga je vrijedna svake preporuke.

4. — Autor ovog sveska aktuelnih konferencija o moralnim i vrhunaravnim moćima žene jest renomirani pisac na tom polju. Njegove su knjige o raznim ženskim pitanjima i o životu kršćanske žene doživjele ponovna i ponovna izdanja. La femme au foyer (9 izdanja), Les femmes du monde (7 izdanja), Tentations et tâches de femmes (3 izdanja), La lange des femmes (5 izdanja), Les soucis d'une femme du monde (3 izdanja). Od njega su i ove manje knjige: La mère et ses enfants. Les femmes de bien, La femme française d'hier, aujourdhui et demain. Nije stoga čudo, da su riječima uglednog crkvenog dostojanstvenika, kao konferensijera u Chalonsu, Epernayu, Vitry-le-Françoisu i Parisu katoličke žene i djevojke poklanjale naročitu pažnju. Prvih je 5 konferencija (La puissance du dévouement (I), de la vertu (II), de la foi (III), de la douleur (IV) i de la douceur (V) držano u zimi god. 1926/27. i 1927/28. Šesta (de la charité) je iz godine 1927., a sedma (de l'éducation) iz god. 1928. U predgovoru obrađuje T. misao: kako se i kod žena kršćanskog katoličkog naziranja gotovo i neopazice znade da uvuče jedno laičko poimanje dužnosti, prava, slobode i ponašanja u životu.

Iz svih ovih konferencija provejava jedan ispravni načelni stav za ženu u životu; govori jedno bogato iskustvo; vjerski i socijalno ispravno shvaćanje, združeno s finim psihološkim opažanjima. — Preporučujemo našemu svećenstvu, da ženskima, koje vladaju francuskim jezikom, svrati pažnju na izdanja biskupa J. M. Tissiera. **A. Ž.**

1. **Mohr H.: Menschen und Heilige. Katholische Gestalten.** Herausgegeben von Heirich Mohr. Mit Holzschnitten von Hans Unkel. gr. 8° (IV u. 432 S.) Freiburg im Breisgau 1930, Herder. 8 M.

2. **Herwig** Franz: **Deutsche Heldenlegende.** 14 Hefte oder 1 Bd. bzw. 2 Halbbände. Lex.-8° Freiburg im Breisgau, Herder. In einem Bande, gebunden in Leinwand 10 M.

I. Bd.: Von der germanischen Urzeit bis zum Dreissigjährigen Krieg. Gebunden in Leinwand 6 M.

II. Bd.: Das Werden des neuen Reiches. Gebunden in Leinwand 5.40 M.

1. — U ovoj je knjizi orisano 25 jakih ličnosti, kojima se ponosi kršćanstvo. Izabrali su ih pojedini pisci, na poziv i uz brigu glavnog urednika H. Mohra, pisca mnogih uspjelih stranica u katoličkoj literaturi njemačkoj. To su ljudi i sveci ujedno; živi primjeri snage ljudskoga duha, prožetog nebeskom rosom milosti. To su primjeri našemu pustomu i mlitavomu doba; knjige života u kojima će svatko naći za sebe one stranice, koje odgovaraju baš njemu i njegovim duševnim potrebama. Da spomenem samo neke, čiji je život opisan: Petar Kanizije, Franjo Saleški, Ambrozije biskup milanski, Paula rimska, Filip Neri, Katarina Sienska, Antun Padovanski, Franciska rimska, župnik Arški, Paulin Nolanski i t. d. Tu je i krasan prinos Ane Marije Steiner, pod naslovom: »Mütter des Urchristentums«, koga nitko ne će pročitati bez velike svoje unutarnje radosti i koristi, ni bez vidljive uzbuđenosti. Priznajem, da našemu pokoljenju treba ovakovog štiva i to u prvom redu. Ne samo majkama, omladini muškog i ženskog spola, nego naročito muškarcima, pa pogotovo onima, koji se inače bave knjigom ili naukom. Koliko bi gdjekoji od naših javnih radnika izbacio manje netačnih izvoda iz svoje duševne »zalihe«, kad bi mu i ovakova knjiga bila lektirom! Koliko se za njih nepoznato blago skriva u knjigama ovakove vrsti — a oni ne posižu za njim! Kako nam je teško gledati u oči činjenici: »catholica non leguntur«, kad vidimo, kolika bi blagodat bila za mnoge duše, kad bi se zadubile u ove »katoličke ličnosti« koje im se ovdje iznose i opisuju!

Za veličinu i opremu knjige nije visoka cijena od 10 M., inače skupih njemačkih knjiga. Najtoplije preporučujem.

2. — F. Herwig veli, doduše, u predgovoru (str. V.) da on ove legende nije pisao isključivo za jednu dobu, misli omladinu ili za djecu, nego za njemački narod uopće: za mlado, kako za staro; za priprostog čovjeka, kako za učenoga. Istina, to je mogla biti njegova namjera; no on je svoje djelo priredio tako, da će ono doista uspješno moći djelovati samo kod omladine ili priprostoga puka. Fantastični, napeti, brzi, kadgod i nemotivirani izvodi radnja, što ih vrše njegovi junaci, moći će se bez prigovora priljubiti samo mladenačkoj fantaziji, koja se u zanosu i zaletu ne zaustavlja. Nema međutim sumnje, da će ovo djelo mnogo koristiti baš poradi toga, što će ga zavoliti omladina i što se u njemu odrazuje kršćansko uvjerenje piščevo, koji ne zaboravlja Gospoda Boga, kao gospodara ljudskih života. — Nešto slično bi se dalo s uspjehom prirediti i za hrvatsku omladinu iz povijesti njezinog naroda. — F. Herwigova ova dva sveska obuhvataju ove »legende«: 1. Der Führer (tu je prikazana seoba Germana) 2. Der Namenlose (prvi kršćanski vjerovjesnik u Njemačkoj) 3. Widukind 4. König Otto und sein Sohn 5. Barbarossa 6. Maximilian 7. Dürer 8. Johann von Werth 9. Friedrich der Grosse 10. Der Heilige (t. j. Klemens Maria Hofbauer) 11. Andreas Hofer 12. Jork von Wartenburg 13. Bismarck 14. Der deutsche Mensch im grossen Kriege. — Siže tako njegovo pričanje sve do najnovijih dana. A posljednji izvodi daju mu prilike, da uzdrma svijest omladine i da je zagrije na novu budućnost njemačkog naroda. »Lichter wird der Himmel über uns und bald, bald wird die Sonne wieder aufsteigen. Lasst uns aufbrechen, deutsche Jugend! Ihr fragt: wohin wir

gehen? Geradewegs in Deutschlands Zukunft hinein!« Tako razumijemo zašto autor namjenjuje svoju knjigu i drugima osim omladini. I pravo ima! Poštenim i moralnim sredstvima raditi za budućnost svoga naroda — dužnost je svakog pojedinca. Učimo se od njih i na ovom polju!

A. Ž.

1. — **Dr. Emanuel Krajinović: Velik turban — pod njim hodže nema ili Vidovićev prosvjetno-etički pokret.** 12°, str. 52. Sarajevo 1930. Štamparija »Obod« J. Karić. Cijena 7 Din.

2. — **Don K. Šegvić: Naše božićne pripovijetke i narodni običaji.** 8°, str. 130 (ilustrovano). Tisak i naklada St. Kugli, Zagreb 1930.

3. — **Petar Grgec: Selo i grad.** Almanah III. godište. Naklada društva sv. Jeronima. 8°, str. 166. Zagreb 1930.

1. — U predgovoru kaže Dr. K.: »Dugo vremena sam promatrao Vidovićev prosvjetno-etički pokret, pa mu ne nađoh ni glave ni repa, ni početka ni kraja. Dakle bezlična smjesa svega i svačega, bez ikakva sistema, logike, dosljednosti« (str. 4). Tim je označen stav čitave brošure prema Vidovićevom pokretu. Dr. K. ga promatra najprije »na riječi« (str. 6—17), onda »na djelu« (str. 17—22). Pod naslovom »Demaskirani ciljevi« iznosi zatim dokazala, da je »etički pokret izvor zarade i hljeb pokretačev«; navodi pod »2. strašne činjenice« t. j. slučajeve s đakom Branimirom Tošićem, s falzifikatorom gimnazijskih svjedočbi Dušanom Aleksićem. Osvrće se zatim u odsjeku »Neke zanimivosti u Vidovićevom prosvjetno-etičkom pokretu« na nelogične njegove tvrdnje, na skroz ne-etičko poricanje, da je Dušan Aleksić član i pristaša pokreta, na dosadanju kritiku i pisanje o tom pokretu kod nas, te konačno na merkantilnu njegovu stranu, koju je svojedobno već iznio prof. Dr. Tomić. Dr. K. završuje svoje izvode riječima: »Nakon svega ovoga, mislim, da g. Vidoviću ne preostaje ništa drugo, nego da čim prije uzme putnicu za — Ameriku« (str. 53).

Onima, koji se još i danas zanose za Vidovićem kadra je brošura Dr. K. otvoriti oči i pokazati im pravo lice ovog pokreta. Ona je u stvari jedna nadopuna i potvrda onoga, što je potpisani iznio s načelnog gledišta još god. 1926. u svojoj prvoj brošuri protiv Vidovića.[1] Danas, čini se, da je nakon svega, što je uslijedilo kroz ovo nekoliko godina, već dobrano okliznula Vidovićeva zvijezda.

2. — Knjižara St. Kuglija je veoma dobro učinila, što je izdala ovu knjigu prof. Šegvića. To su božićne pripovijesti prožete hrvatskim i kršćansko-katoličkim uvjerenjem. Izašle su ispod vrsnog pera, a izvedene su tako, da će i omladinu oduševiti i starije zagrijati. »Božić bana Borka« (starodrevna legenda) i »Božićni san gospe Vice Čubranovićeve« (dubrovačka priča) dvije su vrlo uspjele pripovijesti, koje će generacije čitati s užitkom i ushitom. Ovakovu knjigu treba u formi dara što više rasprostraniti među narodom. Čini se, da je to i namjera izdavača, koji je ovaj

[1] Katolička Crkva i duh evropske kulture. Osvrt na izvode g. M. Vidovića u časopisu »Uzgajatelj« br. 1/1926. — Zagreb 1926. 8°, str. 32. Preštampano iz »Katoličkog Lista«.

puta bio sretan u izboru, što se inače za sva njegova izdanja ne bi moglo reći.

3. — Književni Almanah »Selo i grad« okuplja katolički orijentirane sile na umjetničko-literarnom polju. Donosi i po koju raspravu i prikaz (o. H. Bošković: Katolički umjetnik, o. U. Talija: Sveti Augustin, dr. B. Širola: Veliki zagrebački kantual iz 18. vijeka, dr. I. Delalle: Katedrala u Trogiru i Radovanov portal). Almanah ima da bude neka kopča između akademskih i pučkih pisaca, a ponajviše čitača. To nastojanje može u moralnom i prosvjetnom pogledu samo koristiti, zato se samo od sebe preporučuje. **A. Ž.**

Huonder, Anton, S. I.: **Zu Füssen des Meisters,** Betrachtungen für vielbeschäftigte Priester, 4 Bände, Freiburg im Breisgau, Herder. — Cijena za sva četiri sveska vezana u platno 21.20 RM.

To je Huonderovo djelo nazvano s pravom knjigom razmatranja 20. stoljeća«. Kratke ne propovijedi, ne pjesnički stihovi nego zbiti materijal samo za svećeničko razmatranje. Huonder gleda savremeni život svećenika u pastoraciji, koji se bitno razlikuje od života svećenika kontemplativnih redova. »Žetva je velika a poslenika je malo«; obilna žetva zaposluje svećenika od ranog jutra do kasne večeri. Pa ipak i taj svećenik treba da bude neprestano u školi svoga nebeskog Učitelja. Život Isusov i njegova nauka život su i nauka svećenika. Ova ga razmatranja upućuju, kako da živi u neugasivom svijetlu i kako da crpe neprestanu utjehu i snagu iz života Isusova. Hristova je nauka svećenički ideal u borbama, u progonima, u teškoćama, u napastima kroz cio život od ređenja do časa smrti. Sacerdos — alter Christus.

Djelo je Huonderovo razdijeljeno u četiri knjige prema životu Isusovu: Prva »Der Arbeitstag« govori svećeniku, i samo njemu, o radu u ispovijedaonici, na propovijedaonici, u školi, u saobraćaju s vjernicima sviju staleša i svake dobi, o studiju itd. Nijedno polje svećeničkog života i rada nije Huonder propustio da obradi u 204 kratka razmatranja. — Druga knjiga »Die Leidensnacht« sadržaje 125 skiciranih misli o muci i smrti Isusovoj. — Treća knjiga »Der Verklärungsmorgen« daju svećeniku u 131 razmatranju smjernice života o uskrsnulom Isusu, o njegovu udruženju s crkvom sve do konca svijeta, o Duhu Svetom. — Četvrta knjiga »Die Morgendämmerung« (posmrtna Huonderova publikacija) otkriva u 156 kratkih razmatranja tajne djetinstva Isusova. — Uzme li se, da je ovo Huonderovo djelo prevedeno već u 12 jezika; da iz njega crpu tisuće i tisuće svećenika svoju dnevnu duševnu hranu, to nema sumnje, da će isto biti i za naše prorеđeno i narijetko posijano pastoralno svećenstvo hranivo jelo duševnog života. **Dr. M. I.**

Honnef, Dr. Johannes: **Die Botschaft des Wortes Gottes,** II. Band: Homilien auf die Sonntage, Freiburg im Breisgau, 1931, Herder. — Cijena 5.60 m; vezano u platno 7 M .

U našem listu prikazan je svojevremeno prvi svezak Honnefovih nedjeljnih propovijedi pod istim gornjim naslovom »Die Botschaft

des Wortes Gottes«. I ovaj drugi svezak, koji sadržaje homilije za sve nedjelje crkvene godine, ima svoju zasebnu vrijednost. Nijesu to istina homilije staroga tipa, koje obrađuju perikopski tekst evanđelja svake nedjelje. Honnef odabire slobodno pojedino nedjeljno evanđelje, da ga onda tokom više nedjelja raščinja sa svoje egzegetske, dogmatske i moralne strane. U tom mu je djelu poglaviti cilj, da osobu Isusovu izdigne kao središte i uzor svega našeg ovozemskog i nadzemskog života. On je u tom pravi umjetnik, jer svijetlom evanđelja obasjava i sav savremeni život, pun nezadovoljstva, nevolja i zabuna materijalističkom borbom za opstanak. Svaka je Honnefova homilija vjerna egzegeza, koja podjednako djeluje na um i srce; slušač proživljava u duši sve biblijske događaje.

Sveska je zgodna i kao priručnik našem svećenstvu, jer napomenom misli i ideja sili upravo na individualnu obradbu svake homilije, kako da svoje slušače prema lokalnim prilikama povežemo s mislima i životom evanđelja. **Dr. M. I.**

Dr. Fra Julijan Jelenić, Pravopisna rasprava između dra. Tome Košćaka i dra. fra Grge Čevapovića. Prilog povijesti hrvatskoga pravopisa prigodom 100 godišnjice Čevapovićeve smrti. Zagreb 1930, Tiskara C. Albrecht 8⁰ — 56.

U uvodu ove brošure daje nam pisac preglednu orijentaciju prilika gledom na raznolikost u aplikaciji pravopisnih načela, što su ih se različiti pisci držali upotrebljavajući pismo i prilagođujući latinicu narodnom hrvatskom jeziku. Po tom iznosi listovnu prepisku dvaju vrlo zaslužnih pregalaca u nastojanju oko usavršivanja hrvatskog pravopisa na osnovu upotrebe latinice, i to između dra Tome Košćaka školskog nadzornika u početku 19. vijeka u Zagrebu, te dra fra Grge Čevapovića, franjevca u Vukovaru. Prepiska se vodila s velikom dobrohotnošću i razumijevanjem, na latinskom jeziku. Pisac nam je objelodanio 6 listova ove prepiske, od kojih je najopsežniji posljednji, što ga upravlja fra Čevapović Košćaku. Ova će edicija biti dragocjen prilog za izučavanje povijesti pravopisa našega narodnog jezika, jer nam upravo zorno osvjetljuje težinu puta k usavršivanju našeg pravopisa. **Dr. J. O.**

Linhardt, Dr. Robert: **Brenender Dornbusch.** Propovijedi za sve nedjelje i blagdane u 2 sveska, Freiburg im Breisgau 1926. Vezano u platno 9 M.

Propovijedi su ove namijenjene svojim stilom i obradbom u prvom redu gradskom čovjeku. Linhardt ih je sam rekao u teatinskoj dvorskoj crkvi, punoj intelektualaca svih staleža. On spada među one rijetke propovjednike, koji znadu da probude uspavane duše mlakog građanskog svijeta. Njegov je cilj i bio, da u što savršenijoj formi dade dušama potrebnog uvjerenja, elana i jasnih smjernica u svakidašnjem vjerskom životu. Napose si je postavio za zadaću, da pokaže, kako su vjera i prava znanost, kršćanstvo i pravi humanitet u trajnoj vezi i kako se ne mogu

odijeliti, a da ne štetuje jedno ili drugo. — Linhardt nije zaboravio ni na one tisuće duša, što lutaju tražeći svijetlo istine i posljednji cilj ovozemskog života. Njima je najmiliji prijatelj, vodič i dobri savjetnik.

Zbirka će stoga biti dobro pomagalo našim gradskim propovjednicima. No po svojem svježem stilu i po mladenačkoj vatri bit će ona najbolji priručnik osobito profesorima religije na srednjim školama za njihove nedjeljne eksorte. Istine se kršćanske prikazuju ovdje jasno i uvjerljivo; zakon zapovijedi Božjih ne ukazuje se kao teško breme kršćanima, nego kao plemenita svijest dužnosti mladića, djevojke, muža i žene. Linhardt živim bojama riše socijalne posljedice onog svijeta, koji ne će da slijedi dekaloga. — Riječju: u propovijedima njegovim oživljava duh sv. Ivana Hrizostoma, Bernarda od Clairvaux-a, Bertolda Regenburškog, Segneri-a, Abrahama a Sancta Clara i drugih.

Osim ove zbirke izdala je Herderova knjižara već prije drugu zbirku Linhardtovih nedjeljnih propovijedi pod naslovom »Feurige Wolke« u dva sveska. Neprocjenljive su vrijednosti jednako njegovih petnaest korizmenih propovijedi »Das Geheimnis des Kelches«. U njima se odigrava muka Spasiteljeva bez pozornice i bez kostima. — Ako se stoga može preporučiti koji moderni propovjednik kao opći priručnik, to Linhardtu svakako ide mjesto među prvima.

Dr. M. I.

Dr. Josip Srebrnić, biskup krčki: Korizmena poslanica. Zagreb 1931., str. 24. — Ove se godine slavi 1500-godišnji jubilej efeškog sabora. Na njemu je protiv Nestorijeva krivovjerja svečano proglašeno, da je bl. Djevica doista Bogorodica. Odazivajući se želji sv. Oca Pija XI., da se taj spomen po katoličkom svijetu naročito proslavi, posvetio je dr. Josip Srebrnić svoju ovogodišnju korizmenu poslanicu Bogorodičinom štovanju. Zanosnim riječima crta dostojanstvo Djevice i Bogorodice, kao Majke Sina Božjega, Majke naše i kao moćne braniteljice katoličke Crkve i sv. Oca Pape. Tu je u našoj javnosti možda po prvi put istaknuto, kako je lateranski ugovor, kojim Papa dobiva prema Italiji slobodu, potpisan 11. veljače, na blagdan Prikazanja Bezgriješno Začete u Lurdu. Htjelo se time javno dokumentirati, kako sv. Stolica to pripisuje zagovoru Bogorodičinom, kojoj se u tu svrhu utječu svi katolici onim molitvama iza svake tihe sv. mise. U poslanici se zapaža biskup-povjesničar, ne samo u onom odlomku, gdje opisuje efeški sabor, nego i na drugim mjestima. No vidi se i biskup, koji s pažnjom prati sve u svojoj biskupiji. Tako se naročito ističe onaj odlomak, u kojem nabraja, koliko imade crkvi i žrtvenika posvećenih Gospi u njegovoj biskupiji. Pod kraj se dr. Srebrnić opširnije osvrnuo na neke suvremene pojave u našem životu. Na težnju, da se osniva neka »nacionalna crkva«, odnosno na prigovor, da katolička Crkva nije nacionalna, na organizovano širenje Tyršove ideologije i uzgoja, osnovanog na njegovu načinu. Biskup dr. Srebrnić je u velike zadužio katoličku javnost ovom svojom jasnom direktivom. Mislim, da bi trebalo ovim putem nastaviti, te s katoličkog gledišta još opširnije, nego je to mogao ovdje učiniti biskup dr. Srebrnić, provesti analizu ovog sistema. **Dr. D. Kniewald.**